

5024

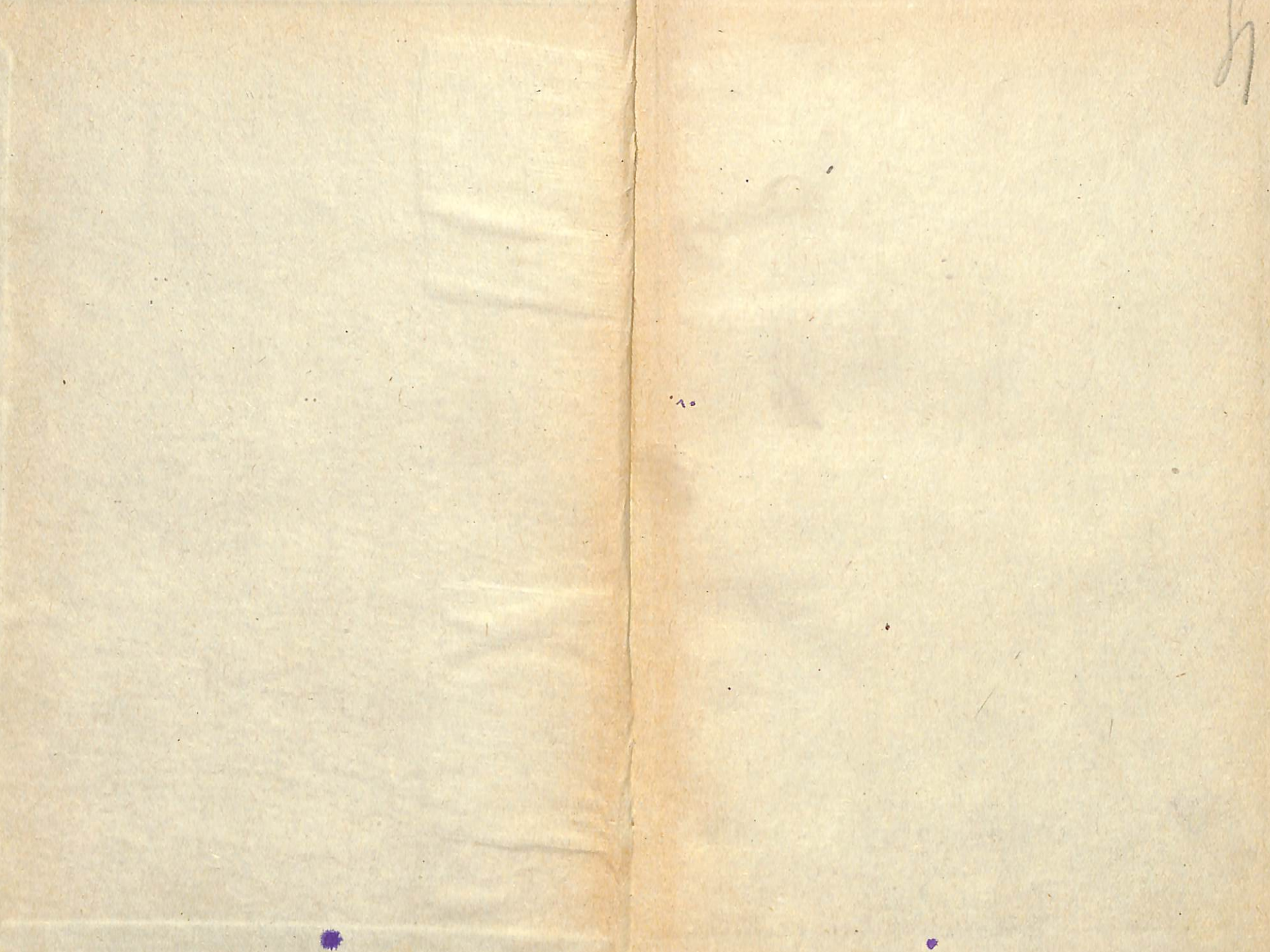
ԻՌՍԻՑ ՎԻՍՍԱՐԻՈՆՈՎԻԶ

ՍՏԱԼԻՆ

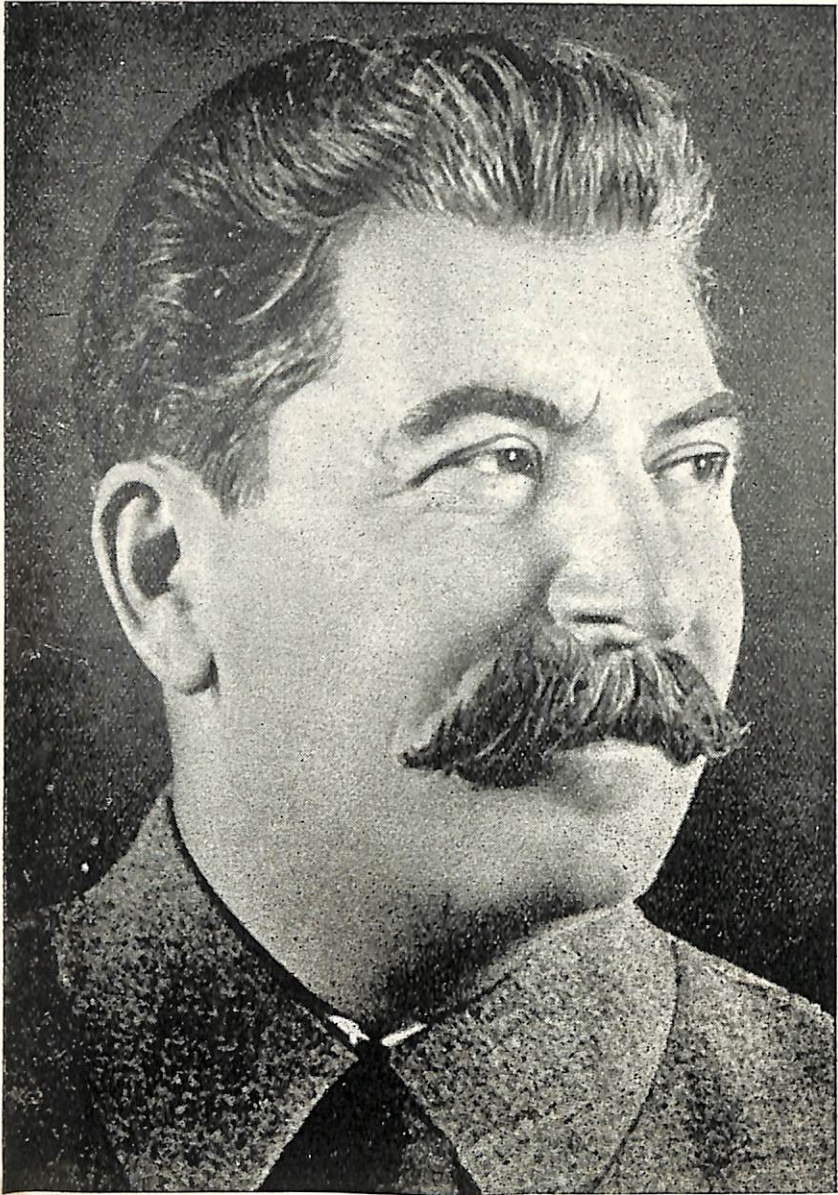
(ՀԱՄԱՌՈՏ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ)

3KΠ19

Ի-70

Պրովետարներ բոլոր յերկրների, Միացե՛ք **09 AUG 2005**

ՀԱՄ. Կ(Բ)Կ ԿԳ-ԻՆ ԿԻՑ ՄԱՐԲՄԻ-ՆԵԳԵԼՍԻ-ԼԵՆԻՆԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

3KPIQ
uv-
h-70

1 DEC 2009

ԻՈՍԻՖ ՎԻՍՍԱՐԻՈՆՈՎԻԶ ՄՏԱԼԻՆ

(ՀԱՄԱՌՈՑ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ)

13945
0000

ԲԱՂԱՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿՈՆՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ ● 1940

29.04.2013

5024

5704-88

2132
40

ИОСИФ ВИССАРИОНОВИЧ СТАЛИН

(Краткая биография)

Государственное издательство политической литературы
Ереван ● 1940

ԻՈՍԻՖ ՎԻՍՍԱՐԻՈՆՈՎԻՉ

ՍՏԱԼԻՆ

(ՀԱՄԱՌՈՑ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ)

I

Իոսիֆ Վիսսարիոնովիչ ՍՏԱԼԻՆԸ (Զուգաչվիլին)

ծնվել է 1879 թ. դեկտեմբերի 21-ին Թիֆլիսի նահանգի Գորի քաղաքում: Նրա հայրը—Վիսսարիոն Իվանովիչ Զուգաչվիլին, ազգով վրացի, Թիֆլիսի նահանգի Դիդի-Լիլո գյուղացի յեր, արհեստով կոշիկար, հետագայում Ադելխանովի կոշիկեղենի Փաբրիկայի բանվոր Թիֆլիսում: Մայրը—Յեկատերինա Գեորգևիչնա Զուգաչվիլին Դամբարեուլի գյուղի ճորտ գյուղացի Գելաձեյի ընտանիքից էր:

1888 թվի աշնանը Ստալինն ընդունվեց Գորու հոգևոր դպրոցը: 1894 թվին Ստալինն ավարտեց դպրոցը և նույն տարին ել մտավ Թիֆլիսի հոգևոր սեմինարիան:

Ռուսաստանում այդ տարիներին արդյունաբերական կապիտալիզմի զարգացման և բանվորական շարժման աճման հողի վրա սկսեց լայն չափերով տարածվել մարքսիզմը: Լենինի ստեղծած ու ղեկավարած՝ Պետերբուրգի «Բանվոր դասակարգի ազատագրության պայքարի միությունը» ուժգին զարկ տվեց սոցիալ-դեմոկրատական շարժման զարգացմանն ամբողջ յերկրում: Բանվորական շարժման ակիբները հասան նաև մինչև Անդրկովկաս, ուր արդեն թափանցել էր կապիտալիզմը, վորտեղ ուժեղ էր ազգային-զաղութային ճնշումը: Անդրկովկասը ռուսական ցարիզմի տիպիկ գաղութն էր, անտեսապես հետամնաց, ազրարային մի յերկիր, դեռևս ուժեղ ճորտատիրական մնացորդներով, մի յեր-

կիր՝ շերտընդմեջ, իրար հետ խառն ապրող բազմաթիվ ազգություններից բաղկացած բնակչութեամբ: XIX դարի վերջին քառորդում կապիտալիզմն սկսեց արագորեն դարձանալ Անդրկովկասում, գիշատիչ շահագործման յենթարկելով բանվորներին ու գյուղացիներին, սաստկացնելով ազգային-դադութային ճնշումը: Հատկապես արագ էր դարձանում հանքային արդյունաբերությունը, նավթի հանույթն ու մշակումը, վորտեղ հիմնական գերքերը զբաղել էր արտասահմանյան կապիտալը: «Ռուսական կապիտալիզմը, — գրում էր Լենինը, — այդպիսով Կովկասը քաշում էր համաշխարհային ապրանքային շրջանառութեան մեջ, համահարթում էր նրա տեղական առանձնահատկությունները — հին նահապետական պարփակվածութեան մնացորդը, — շուկա յեր ըստեղծում իր գործարանների համար: Այդ յերկիրը, վոր հետուեֆորմյան շրջանի սկզբում թույլ բնակչություն ուներ, կամ վորի բնակիչները կազմում էին համաշխարհային անտեսությունից հեռու և նույնիսկ պատմությունից հեռու կանգնած լեռնականները, դառնում էր նավթարդյունաբերողների, գինու առևտրականների, ցորենի և ծխախոտի գործարանատերերի յերկիր...»¹: Կովկասում յերկրաթուղիների և առաջին ֆարրիկանների ու գործարանների յերևալով՝ ասպարեզ յեկավ նաև բանվոր դասակարգը: Առանձնապես արագ էր դարձանում նավթային Բազուն — խոշոր արդյունաբերական ու բանվորական կենտրոնը Կովկասում:

Արդյունաբերական կապիտալիզմի դարձացմանը համընթաց աճում էր բանվորական շարժումը: 90-ական թվականներին Անդրկովկասում հեղափոխական աշխատանք էին կատարում այնտեղ աքսորված ռուս մարքսիստները: Անդրկովկասում սկսվել էր մարքսիզմի պրոպագանդան: Թիֆլիսի սեմինարիան այդ ժամանակ յերիտասարդութեան մեջ տարածվող թե՛ մարդնիկական-նացիոնալիստական և թե՛ մարքսիստական — ինտերնացիոնալիստական սոցալատարական գաղափարների ոջախն էր. նա լիքն էր դանազան գաղտ-

նի խմբակներով: Սեմինարիայում տիրող յեղիտական ուժերը Ստալինի մեջ բուռն բողոք էր առաջացնում, սնում և ուժեղացնում էր նրա մեջ հեղափոխական տրամադրությունները: Տասնհինգամյա Ստալինը դառնում է հեղափոխական:

«Հեղափոխական շարժման մեջ մտա յես, — սսում է Ստալինը, — 15-ամյա հասակիցս, յերբ յես կապեր հաստատեցի այն ժամանակ Անդրկովկասում ապրող ռուս մարքսիստների ընդհատակյա խմբերի/հետ: Այդ խմբերն ինձ վրա մեծ արդեցություն ունեցան և իմ մեջ ընդհատակյա մարքսիստական դրականութեան ճաշակ պատվաստեցին»¹:

1896—97 թվականներին Ստալինը զլիսավորում է սեմինարիայի մարքսիստական խմբակները: 1898 թ. ոգոստոսին նա նաև պաշտոնապես մտնում է Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական կուսակցութեան Թիֆլիսի կազմակերպութեան մեջ: Ստալինը դառնում է «Մեսամե դասի» խմբի անդամ. այդ առաջին վրացական սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպությունն էր, վորը 1893—1898 թ. թ. վորոշ դրական դեր խաղաց մարքսիզմի դադափարները տարածելու գործում: «Մեսամե դասին» քաղաքականապես միտտարր չէր — նրա մեծամասնությունը կանգնած էր «լեզալ մարքսիզմի» դիրքերում և հակված էր դեպի բուրժուական նացիոնալիզմը: Ստալինը, Կեցխովելին, Մուլուկիձեն կազմում էին «Մեսամե դասի» հեղափոխական մարքսիստական այն վորքրամասնութեան ղեկավար կորիզը, վորը հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիայի տաղմը դարձավ վրաստանում:

Ստալինը շատ ու համառորեն աշխատում է իրեն վրա: Նա ուսումնասիրում է Մարքսի «Կապիտալը», «Կոմունիստական կուսակցութեան մանիֆեստը» և Մարքսի ու Ենգելսի մյուս աշխատությունները, ծանոթանում է Լենինի՝ նարդնիկութեան, «լեզալ մարքսիզմի» և «եկոնոմիզմի» դեմ

¹ Լենին, հ. III, էջ 464:

¹ Ի. Ստալին, Զբույց դերմանական գրող Եմիլ Լուվիլի հետ: 1938 թ., էջ 9:

ուղղված յերկերին: Ստալինի թեորիական պահանջների շար-
ջանն անչափ լայն է—նա ուսումնասիրում է փիլիսոփայու-
թյուն, քաղաքատնտեսություն, սլամություն, բնական
վիտություններ, կարգում է դեղարվեստական դրականու-
թյան կլասիկներին: Ստալինը դառնում է կրթված մարք-
սիստ: Այդ ժամանակ արդեն Լենինի աշխատությունները
խորը ազավորություն դործեցին Ստալինի վրա: «Յես ինչ-
պես ել լինի՝ պետք է տեսնեմ նրան»,—ասաց Ստալինը,
կարդալով Տուլինի (Լենինի) աշխատությունը,—հիշում է
այն ժամանակ Ստալինին մոտիկից ճանաչող ընկերներից
մեկը¹:

Ստալինն այդ ժամանակաշրջանում ինտենսիվ պրոպա-
գանդիստական աշխատանք է կատարում բանվորական խմ-
բակներում, մասնակցում է անլեզու բանվորական ժողով-
ների, թոուցիկներ և դրում, դործադուլներ և կազմակեր-
պում: Հեղափոխական դործնական աշխատանքի առաջին
դպրոցն էր այդ, վոր անցավ Ստալինը Թիֆլիսի առաջավոր
պրոլետարները շարքում:

«Յես մտաբերում եմ,—ասում էր Ստալինը,—1898
թվականը, յերբ յես առաջին անգամ ստացա յերկաթուղա-
յին արհեստանոցների բանվորներից կազմված խմբակ...
Այստեղ, այդ ընկերների շրջանում, յես ստացա այն ժամա-
նակ իմ առաջին մարտական հեղափոխական մկրտություն-
ը... իմ առաջին ուսուցիչները Թիֆլիսի բանվորներն են
յեղել»²:

Մեմինարիայում, վորտեղ «կասկածելիների» վրա
խիստ հակողություն էր կազմակերպված, սկսում են ղլխի
ընկնել Ստալինի անլեզու հեղափոխական աշխատանքի մա-
սին: 1899 թ. մայիսի 29-ին նրան հեռացնում են սեմինա-
րիայից՝ մարքսիզմի պրոպագանդայի համար: Մի վորոչ

¹ Рассказы старых рабочих Закавказья о великом Сталине, вос-
поминания тов. П. Капанадзе. *Հրատ.* «Молодая Гвардия»-ի, 1937 թ.,
էջ 37:

² «Правда» № 136, 16 հունիսի, 1926 թ.:

ժամանակ Ստալինը ապրում էր դասեր աւուլ, իսկ հետո
աշխատանքի յե մտնում Թիֆլիսի Ֆրդիկական որսերվատո-
րիան վորպես հաշվող-դիտող, վորչ մի ըուպե չըդարեցնե-
լով հեղափոխական դործունեյությունը:

Այդ ժամանակ արդեն Ստալինը Թիֆլիսի սոցիալ-դեմո-
կրատական կազմակերպությունից ամենայեռանդուն ու աչքի
ընկնող աշխատողներից մեկն էր: «1898—1900 թ. թ. շրջա-
նում կազմավորվեց ու ձևակերպվեց Թիֆլիսի կազմակեր-
պության ղեկավար կենտրոնական սոցիալ-դեմոկրատական
խումբը... Թիֆլիսի կենտրոնական սոցիալ-դեմոկրատական
խումբը հեղափոխական-պրոպագանդիստական և կազմա-
կերպական հսկայական աշխատանք կատարեց անլեզու սո-
ցիալ-դեմոկրատական կուսակցական կազմակերպություն
ստեղծելու ուղղությամբ»¹: Ստալինը ղլխավորում է այդ
խումբը: Լենինյան «Բանվոր դասակարգի ազատագրություն
պայքարի միությունը» այն որինակն էր, վորին անչեղորեն
հետևում էյին իրենց աշխատանքի մեջ Թիֆլիսի հեղափո-
խական սոցիալ-դեմոկրատները: Բանվորական շարժումը
Թիֆլիսում «Մեսամե դասի» հեղափոխական փոքրամաս-
նությունից (Ստալին, Կեյխոսիլի, Մուրուկիձե) ղեկավարու-
թյամբ այդ շրջանում սկսում է դուրս գալ բանվորների
«աչքի ընկնող միավորների հետ» կատարվող հին, դուս
պրոպագանդիստական աշխատանքի շրջանակներից: Կյանքն
առաջին պլանն է մղում ադիտացիան մասսաների մեջ՝ հրա-
տապ թեմաներին վերաբերող թոուցիկներ բաց թողնելու
միջոցով, թոուցիկ ժողովների և ցարիզմի դեմ ուղղված
քաղաքական ցույցերի միջոցով: Նոր տակտիկական կատաղի
գիմադրություն է հանդիպում «Մեսամե դասի» ուղորտու-
նիստական մեծամասնությունից կողմից, վորը հակվում էր
դեպի «եկոնոմիզմը», խորշում էր հեղափոխական մեթոդ-
ներից, հսկառակ էր ինքնակալությունից դեմ «փողոցային»
քաղաքական պայքար մղելուն: Ստալինը, «Մեսամե դասի»

¹ Լ. Բերիա, К вопросу об истории большевистских организаций
в Закавказье. 1938 թ., էջ 20—21:

հեղափոխական փոքրամասնությունը կատաղի և անհաշար պայքար են մղում ուրբտունիսաների դեմ նոր տակտիկա, մասսայական քաղաքական ազիտացիայի տակտիկա կիրառելու համար: Նրանք ջերմ պաշտպանություն են դնում Թիֆլիսի առաջավոր բանվորների կողմից:

Թիֆլիսի սոցիալ-դեմոկրատներին՝ աշխատանքի նոր մեթոդների անցնելու դործում աչքի ընկնող դեր խաղաց Վիկտոր Կուլենատովսկին—մի կրթված մարքսիստ, Լենինի կայուն հետևորդն ու մերձավորագույն զինակիցը, լենինյան զաղափարների տարածողն Անդրկովկասում: 1900 թ. աշնանը Թիֆլիս դալուց հետո նա սերտ հարաբերություն մեջ է մտնում Ստալինի և «Մեսամե դասիի» փոքրամասնության հետ, դառնում է Ստալինի ամենամոտիկ բարեկամն ու զինակիցը:

Յերբ 1900 թ. դեկտեմբերից սկսեց լույս տեսնել լենինյան «Искра»-ն, Ստալինն ամբողջովին կանգնեց նրա դիրքերում: Ստալինը հենց միանգամից Լենինի մեջ նկատեց իսկական մարքսիստական կուսակցություն ստեղծողին, առաջնորդին և ուսուցչին:

«Լենինի հեղափոխական դործունեությունը ծանոթանալը 90-ական թվականների վերջերից և հատկապես 1901 թվից հետո, «Искра»-ն հրատարակվելուց հետո, —ասում է Ստալինը, —ինձ այն համոզմունքին բերեց, Վոր մենք հանձին Լենինի մի արտասովոր մարդ ունենք: Նա այն ժամանակ իմ աչքում լուկ կուսակցության ղեկավար չեր, նա այդ կուսակցության փաստական ստեղծողն էր, վորովհետև միայն նա յեր հասկանում մեր կուսակցության ներքին եյությունն ու անհետաձգելի պահանջները: Յերբ յես նրան համեմատում եյի մեր կուսակցության մնացած ղեկավարների հետ, ինձ շարունակ թվում էր, Վոր Լենինի զինակիցները—Պրեխանովը, Մարտովը, Ակսելրոդը և մյուսները—մի ամբողջ զլխով ցած են կանգնած Լենինից, Վոր Լենինը նրանց հետ համեմատած Վոչ թե սլարդապես ղեկավարներից մեկն է, այլ բարձր տիպի ղեկավար է, մի լեռնային ար-

ծիվ, Վոր չբխե՝ ինչ է յերկյուղը պայքարի մեջ և համարձակորեն առաջ է տանում կուսակցությունը ուսական հեղափոխական շարժման անձանութ ճանապարհներով»¹:

Ստալինը համակվեց անսահման հավատով դեպի լենինյան հեղափոխական հանձարը և դնաց Լենինի ուղիով: Նա յերբեք չչեղվեց այդ ուղուց, և Լենինի մահից հետո համարձակ ու վստահ շարունակում է նրա դործը:

Սկսված տնտեսական ճգնաժամի պայմաններում, Ռուսաստանում բանվորական շարժման ազդեցություն տակ և սոցիալ-դեմոկրատների դործունեություն հետևանքով Թիֆլիսում 1900—1901 թ. թ. բարձրանում է տնտեսական դործադուլների, մեկ ձեռնարկություն մյուսի հետևից ընդգրկող դործադուլների ալիքը: 1900 թ. ոգոստոսին ծավալվում է յերկաթուղային արհեստանոցների ու դեպոների բանվորների վիթխարի դործադուլը: Այդ դործադուլին ակտիվ կերպով մասնակցում է Պետերբուրգից Կովկաս աքսորված Մ. Ի. Կալինինը: 1901 թ. ապրիլի 22-ին Թիֆլիսի կենտրոնում կազմակերպվում է մայիամեկյան ցույց: Ստալինն այդ ցույցի կազմակերպողն ու ղեկավարն էր: Այդ ցույցը լենինյան «Искра»-ն դնահատեց վորպես ամբողջ Կովկասի համար սրտմական-նշանակալից մի իրադարձություն. նրա ներդործությունը Կովկասի հետագա ամբողջ բանվորական շարժման վրա բացառիկորեն մեծ էր:

Այդպես այդ տարիներում «Մեսամե դասիի» Ստալինի զլխավորած հեղափոխական փոքրամասնության ղեկավարությունը իրականացվեց Վրաստանի բանվորական շարժման անցումը նեղ խմբակային սլրոպադանդայից մասսայական քաղաքական ազիտացիայի: Հենց դրանով էլ Կովկասում ևս սկսեց կենսադործվել սոցիալիզմի միացումը բանվորական շարժման հետ, ճիշտ այնպես, ինչպես այդ փայլուն կերպով իրականացվում էր դրանից մի քանի տարի առաջ Պետերբուրգի «Պայքարի միություն» կողմից, Վորին ղեկավարում էր Լենինը:

¹ Ի. Ստալին, Լենինի մասին, 1939 թ., էջ 23:

Անդրկովկասյան պրոլետարիատի հեղափոխական պայքարի աճումից անհանդստացած՝ ցարական կառավարութունն ուժեղացնում է ռեպրեսիաները, հույս ունենալով այդ ճանապարհով կանգնեցնել շարժումը: 1901 թ. մարտի լույս 22-ի դեղերը մոստիկանութունը խուզարկութուն կատարեց Փիզիկական ոբսերվատորիայում, վորտեղ ապրում ու աշխատում եր Ստալինը: Սուզարկութունը և պահնորդական բաժնի՝ հետո հայտնի դարձած՝ ձերբակալության կարգադրությունը ստիպում են Ստալինին անլեզալ վիճակի անցնելու: Այդ մոմենտից սկսած նա լենինյան դպրոցի պրոֆեսիոնալ հեղափոխականի լարված, հերոսական կյանք է վարում, դործելով Ռուսաստանի ընդհատակում ընդհուպ մինչև 1917 թ. փետրվարյան հեղափոխությունը:

Յարի սատրապներն անգոր եյին աճող հեղափոխական շարժման հանդեպ: 1901 թ. սեպտեմբերից սկսած Ստալինի և Կեցիսովելու նախաձեռնությամբ սկսեց լույս տեսնել «Բրձոլան» («Պայքար») — առաջին անլեզալ վրացերեն սոցիալ-դեմոկրատական լրագիրը, վորը հետևողականորեն կիրառում եր լենինյան «Искра»-յի դադափարները, անհաշտ պատերազմ եր հայտարարել ոպորտունիզմի դադափարների ամբողջ շրջանին: «Բրձոլան» «Искра»-յից հետո ամենալավ մարքսիստական լրագիրն եր Ռուսաստանում: Լայն չափեր և ընդունում նաև թոուցիկների հրատարակումը բազմադե Անդրկովկասի դանազան լեզուներով: «Հիանալի գըրված պրոկլամացիաներ եյին լույս տեսնում ոուսերեն, վրացերեն և հայերեն լեզուներով և վորողում եյին Թիֆլիսի սոցիալ-դեմոկրատների դործունեյության մասին¹: Ստալինի ամենամերձավոր զինակիցը — Լադո Կեցիսովելին, շարունակ նրա հետ կապ պահպանելով, Բազում լենինյան-խակրայական ուղղության կոմիտե յե ստեղծում և անլեզալ տարարան և կազմակերպում: 1901 թ. նոյեմբերի 11-ին կայացավ Թիֆլիսի սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպու-

թյան կոնֆերենցիան, վորտեղ ընտրվեց ՌՍԴԲԿ Թիֆլիսի Կոմիտե: Կոմիտեյի անդամ ընտրվեց Ստալինը: Բայց Թիֆլիսում նա շատ կարճ է մնում: Նոյեմբերի վերջին, Թիֆլիսի կոմիտեյի հանձնարարությամբ, Ստալինը մեկնում է Բաթում, իր մեծությամբ Կովկասի յերրորդ պրոլետարական կենտրոնը (Բազումից և Թիֆլիսից հետո):

Բաթումում Ստալինը հեղափոխական յեռուն աշխատանք է ծախում: Կապեր և հաստատում առաջավոր բանվորների հետ, խմբակներ և ստեղծում, անձամբ մի շարք խմբակներ և ղեկավարում, անլեզալ տարարան և կազմակերպում, բոցաշունչ թոուցիկներ և դրում, տպում ու տարածում և դրանք, ղեկավարում և բանվորների պայքարը Ռոտշիլդի ու Մանթաշելի դործարաններում, հեղափոխական պրոպագանդա յե կազմակերպում գյուղում: Ստալինը Բաթումում ստեղծում է սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպություն, հիմնում և ՌՍԴԲԿ Բաթումի կոմիտե, ղեկավարում և դործարաններում տեղի ունեցող դործադուլները: 1902 թ. մարտի 9-ին Ստալինը կազմակերպեց Բաթումի բանվորների հայտնի քաղաքական ցույցը, վորը նա յեր ղեկավարում և վորի զլուխ եր անցած նա: Այստեղ Ստալինը դործնականորեն իրականացրեց դործադուլի միացումը քաղաքական ցույցի հետ:

Այսպես, այդ շրջանում, ոպորտունիզմի դեմ մղվող միտակն ու անհաշտ պայքարում կազմավորվեց ու աճեց Անդրկովկասի լենինյան-խակրայական կազմակերպությունը: Նրա ամենաակնառնավոր կազմակերպողն ու ղեկավարը Ստալինն եր, վորին Բաթումի բանվորներն այն խամանակ արդեն բանվորների ուսուցիչ եյին անվանում: Անդրկովկասի լենինյան-խակրայական կազմակերպությունը կաուցվում եր պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի հաստատուն հիմքերի վրա, իր շարքերում միավորելով դանազան աղղությունների առաջավոր պրոլետարներին — վրացիների, հայերի, աղրբեջանցիների, ոուսների: Լենինը հետադայում շատ անգամ եր կուսակցության Անդրկովկասյան կազմակերպու-

¹ «Искра» № 25, 15 սեպտեմբերի 1902 թ.:

Թյունը մատնանշում վորպես պրոլետարական ինտերնացիո-
նալիզմի որինակ:

Բաթնում բանվորները սրայքարի վերելքը լուրջ կեր-
պով անհանդուստացրեց կառավարութեանը: Վոստիկանական
խուզարկուները յնուանդով փնտում են «գերդիչներին»: 1902 թ. ապրիլի 5-ին Ստալինին ձերբակալում են: Բայց
բանտում էլ (սկզբում Բաթումի, հետո—1903 թ. ապրիլի
19-ից սկսած, իր ծանր ուժիմով հայտնի Քուլթայիսի,
հետո կրկին Բաթումի բանտում) Ստալինը կապերը չի
կտրում հեղափոխական աշխատանքի հետ: Բանտում նըս-
տած, II Համադումարից յեկած ընկերներից Ստալինն իմա-
նում է բոլշևիկների ու մենշևիկների միջև յեղած ամենա-
լուրջ տարաձայնությունների մասին: Ստալինը վճռականա-
պես կանգնում է Լենինի, բոլշևիկների կողմը:

1903 թ. նոյեմբերի վերջին Ստալինին յերեք տարով
աքսորում են Արևելյան Սիբիր, իրկուսուկի նահանգի Բա-
լադանսկի դավառի Նովայա Ուդա գյուղը: Աքսորավաչ-
րում նա նամակ է ստանում Լենինից:

«Առաջին անգամ յես Լենինի հետ ծանոթացա 1903 թ.,
—ասում է Ստալինը:—Ճիշտ է, այդ անձամբ ծանոթանալ
չեր, այլ հեռակա, նամակադրութեան կարգով: Բայց այդ
ծանոթությունն անջնջելի տարափորություն թողեց իմ վրա,
վոր յես միշտ կրում եյի կուսակցութեան մեջ կատարած իմ
աշխատանքի ամբողջ ընթացքում: Յես այդ ժամանակ աք-
սորում եյի դանփում Սիբիրում... Լենինի նամակը հա-
մեմատարար փոքր էր, բայց նա տալիս էր մեր կուսակցու-
թեան պրակտիկայի համարձակ, աներկյուղ քննադատու-
թյունը և կուսակցութեան մերձավորագույն շրջանում կա-
տարելիք աշխատանքի ամբողջ պլանի դարձանալի պարզ ու
սեղմ շարադրանքը»¹:

Աքսորում Ստալինը յերկար չմնաց: Նա բուռն կերպով
ադատութեան եր ձգտում, վորպեսզի բոլշևիկյան կուսակ-
ցութեան կառուցման լենինյան պլանի իրացմանը ձեռնար-

կի: 1904 թ. հունվարի 5-ին Ստալինը փախչում է աքսո-
րից: 1904 թ. փետրվարին Ստալինը դարձյալ կովկասում է,
նախ Բաթումում, իսկ հետո Թիֆլիսում:

II

Համարյա յերկու տարի Ստալինը մնաց բանտում ու
աքսորում: Այդ տարիները յերկրում հեղափոխական վերել-
քի հետագա աճման տարիներ եյին: Այդ ժամանակամիջո-
ցում կայացավ ՌՄԴԲԿ II Համադումարը, վորն ամբողջն-
գեց մարքսիզմի հաղթությունը «եկոնոմիզմի» դեմ: Բայց
կուսակցութեան կողմից ջախջախված հին ոպորտունիստնե-
րին, «եկոնոմիստներին» փոխարինելու յեն դալիս նոր ոպոր-
տունիստները, մենշևիկները: Համադումարից հետո բորբոք-
վում է Լենինի և բոլշևիկների անողոք պայքարը մենշևիկ-
ների, նրանց ոպորտունիստական դադափարների, նրանց
պառակաիչ ու կազմալուծիչ գործողությունների դեմ:
Սկսված ուսույնական պատերազմը և հեղափոխութեան
հասունացումն էլ ավելի յեն սրում այդ պայքարը: Ստեղծ-
ված կուսակցական ճգնաժամից դուրս գալու յելքը Լենինը
տեսնում է III Համադումար հրավիրելու մեջ: Համադումա-
րի համար մղվող պայքարը բոլոր բոլշևիկների կենտրոնա-
կան խնդիրը դարձավ:

Լենինի հավատարիմ հենարանն այդ պայքարի մեջ կով-
կասում Ստալինն էր, վոր Անդրկովկասի բոլշևիկների գլուխ
էր կանդնած: Ստալինի աշխատանքն այդ շրջանում անց-
նում է մենշևիզմի դեմ մղվող անողոք պայքարի գորշի ներ-
քո: Ստալինը—ՌՄԴԲԿ կովկասյան միութենական կոմիտեյի
անդամը, ղեկավարում է նրա աշխատանքը: Ստալինն ան-
խոնջ է. նա սխտեմատիկորեն շրջում է Անդրկովկասի ու-
յոնները (Բաթում, Ճիաթուրի, Քուլթայիս, Թիֆլիս, Բա-
դու, արևմտյան Վրաստանի գյուղացիական շրջանները),
ամբացնում է կուսակցական հին կազմակերպությունները
և ստեղծում է նորերը. նա մասնակցում է մենշևիկների և
մարքսիզմի մյուս թշնամիների դեմ մղվող անողոք գոտե-

¹ Ի. Ստալին, Լենինի մասին, էջ 23:

մարտերին բազմաթիվ դիսկուսիաներում, յեռանդադին պաշտպանելով բողջեիկյան դերքերը, մերկացնելով մեն- շեիկների ու նրանց նկատմամբ հաշտվողականների պոլիտի- կանությունն ու ուղորտունիքը:

«Ընկեր Ստալինի դեկավարությամբ 1904 թ. դեկտեմ- բերին անցկացվեց Բազմի բանվորների վիթխարի գործա- դուրը, վորը շարունակվեց դեկտեմբերի 13-ից մինչև 31-ը և վերջացավ նավթարդյունաբերողների հետ կոլեկտիվ պայ- մանագիր կնքելով, վորն առաջին կոլեկտիվ պայմանագրերն են Ռուսաստանի բանվորական շարժման պատմության մեջ:

Բազմի գործադուրը հեղափոխական վերելքի սկիզբը յեղավ Անդրկովկասում:

Բազմի գործադուրը ծառայեց վորպես մի «ագրանչան հունվարյան-իետրվարյան պանծալի յեյուլթնների համար ամբողջ Ռուսաստանում» (Ստալին)»¹:

Այդ գործադուրը,—ասված է Համկ(բ)ի պատմության համառոտ դասընթացում,—մի տեսակ նախափոթորկային կայծակ էր հեղափոխական մեծ փոթորկի նախորդները:

Ստալինը հաստատակամորեն անց է կացնում Լենինի դե- րեկտիվները, զարգացնում ու պաշտպանում է բողջեիկյան գաղափարները մասսաների առաջ, պայքար է կազմակերպում հոգուտ III համագումարի: Լենինի և Կովկասյան միութենա- կան կոմիտեյի միջև շարունակ սերտ կապ էր պահպանվում: Ստալինը կանգնած էր իդեական-քաղաքական այն պայքա- րի գլուխ, վոր Կովկասյան բողջեիկները մղում էին մենչե- վիկների, եսերների, նացիոնալիստների, անարխիստները դեմ ռուսական առաջին հեղափոխության տարիներին: Այդ պայքարի մեջ բողջեիկների ամենահզոր զենքը կուսակցա- կան դրականությունն էր: Ստալինը բողջեիկյան համարյա բոլոր հրատարակությունների կազմակերպողն ու նախա- ձեռնողն էր Կովկասում: Անլեզալ դրքերի, լրագրերի, բրոշյուրների, պրոկլամացիաների հրատարակությանը նա

¹ Լ. Բերիա. К вопросу об истории большевистских организа- ций в Закавказье. 1938 թ., էջ 55:

ցարական Ռուսաստանի պայմաններում չտեսնված թափ- հաղորդեց:

Կովկասյան միության զարմանալի խիզախ ձեռնարկու- թյուն և բողջեիկյան ընդհատակյա տեխնիկայի աչքի ընկ- նող որինակ էր Հավրաբարի գաղտնի տպարանը, վոր աշ- խատում էր Թիֆլիսում 1904 թ. սկզբից մինչև 1906 թվի ապրիլը: Այնտեղ տպագրվեցին Լենինի «Революционная демократическая диктатура пролетариата и крестьянства», «К деревенской бедноте» աշխատությունները, Ստալինի «Вскользь о партийных разногласиях», «Две схватки» և մյուս բրոշյուրները, կուսակցության ծրագիրն ու կանո- նագրությունը, տասնյակ թռուցիկներ, վորոնց մի դեպի մասը գրել է Ստալինը: Այդ տպարանում էլին հրատարակ- վում «Борьба пролетариата» և «Листок борьбы проле- тариата» լրագրերը: Դրքերը, բրոշյուրները, լրագրերը, թռուցիկները տպվում էլին յերեք լեզվով, միքանի հազար որինակ տիրաժներ ունեյին:

Կովկասում բողջեիկմի դերքերի պաշտպանության գոր- ծում, Լենինի գաղափարների սրբապաշտանայի ու զարգաց- ման գործում մճռական դերը պատկանում է Ստալինի խմբ- բազրությամբ լույս տեսնող՝ ՌՄԻԲԿ Կովկասյան Միու- թյան որդան «Борьба пролетариата» լրագրին, վոր «Բրձո- լայի» արժանավոր հաջորդն էր: «Борьба пролетариата»-ն, կուսակցության լենինյան կենտրոնական որդան «Про- летарий»-ից հետո, ամենալավագույն ու ամենախոշոր բոլ- շեիկյան լրագիրն էր: Լրագրի համարյա յուրաքանչյուր համարում տպվում էլին Լենինի հոդվածները «Проле- тарий»-ից: Բազմաթիվ կարևորագույն հոդվածներ Ստա- լինն է գրել: Այդ հոդվածներում Ստալինը հանդես է գա- լիս վորպես տաղանդավոր բանավիճող, վորպես կուսակ- ցության խոշորագույն գրական ու թեորիական ուժ, պրո- լետարիատի քաղաքական առաջնորդ, Լենինի հավատարիմ հետևորդ: Իր հոդվածներում ու բրոշյուրներում Ստալինը մի շարք թեորիական ու քաղաքական հարցեր է մշակում:

Նա անսխալ կերպով մերկացնում է հակաբրդը և հակաբրդյան հոսանքները ու Ֆրակցիաների իդեալական կեղծիքը, նրանց ուղղորտունիզմն ու դավաճանութունը: Թշնամիներին ուղղած նրա հողվածները անլքեպ գիտչում էյին նպատակին: Լենինը հիացմունքով եր խոսում «Борьба пролетариата»-յի, նրա մարքսիստական հետևողականութան, գրական հիանալի հատկութունների մասին:

Ստալինը, Լենինի ամենախոր և միջև վերջը հետևողական աշակերտն ու գործակիցը, Կովկասում աչքի ընկնող դեր է խաղացել մենչևիզմի իդեալական ջանքերում մեջ և մարքսիստական կուսակցութան իդեոլոգիական, կազմակերպական ու տակադիական հիմունքների պաշտպանութան մեջ: Ստալինի այդ շրջանի աշխատութունները լենինիզմի դիրքերի հետևողական պաշտպանութան որինակ են, աչքի յեն ընկնում թեորիական խորությամբ, անհատությամբ գեպի ուղղորտունիզմը:

Իր «Вскользь о партийных разногласиях» նշանավոր բրոշյուրի և «Պատասխան Սոցիալ-Դեմոկրատին» հողվածի մեջ Ստալինը հանդես յեկավ մարքսիստական կուսակցութան իդեոլոգիական հիմունքների վճռական պաշտպանությամբ: «Вскользь о партийных разногласиях» բրոշյուրը (գրվել է 1905 թ. սկզբին, լույս է տեսել անդեպի հրատարակությամբ 1905 թ. ամառը) բրդը և հակաբրդյան մտքի աչքի ընկնող աշխատութունների թվին է պատկանում: Նա անմիջաբար հարում է Լենինի «Что делать?» պատմական գրվածքին, վճռաբար պաշտպանում է լենինյան հանճարեղ գաղափարները: Այդ բրոշյուրում Ստալինը տալիս է տարերայնության ուղղորտունիստական թեորիայի վոլչացնող քննադատությունը և հիմնավորում է հեղափոխական կուսակցութան ու հեղափոխական թեորիայի դերն ու նշանակությունը բանվոր դասակարգի համար:

«Բանվորական շարժումը,—գրում եր Ստալինը,— պետք է միանա սոցիալիզմի հետ, պրակտիկ գործունեյությունը պետք է սերտորեն կապակցվի թեորիայի հետ և

դրանով ել տարերային բանվորական շարժմանը սոցիալ-դեմոկրատական իմաստ ու կերպարանք տա... Մենք, սոցիալ-դեմոկրատներս, պետք է խանդարենք տարերային բանվորական շարժմանը տրեղ-յունիտիստական ուղղով ընթանալու, պետք է այդ շարժումը սոցիալ-դեմոկրատական հունի մեջ մտցնենք, սոցիալիստական գիտակցություն մտցնենք այդ շարժման մեջ և բանվոր դասակարգի առաջավոր ուժերը համախմբենք մեկ կենտրոնացված կուսակցության մեջ: Մեր պարտքն է շարունակ ու ամենուրեք դեկավարել շարժումը, յեռանդով պայքարել այն բոլորի դեմ—թշնամի լինեն, թե «բարեկամ»—ովքեր կկանգնեն դեպի մեր սրբազան նպատակի իրագործումը տանող ճանապարհի վրա»:

Ստալինի յեղությունը լիակատար հավանություն գտավ Լենինի կողմից: Գնահատելով Ստալինի «Պատասխան Սոցիալ-Դեմոկրատին» հողվածը, վոր տպվեց «Борьба пролетариата»-յում 1905 թ. ողոստոսին, Լենինը կուսակցության ԿՈ «Пролетарий»-ում (№ 22) նշեց «հիանալի հարցադրումը նշանավոր «գրքից գիտակցություն մտցնելու» մասին»:

Մի շարք հողվածներում Ստալինը հիմնավորում է լենինյան գիծը II համադումարում և նրանից հետո: «Պրոլետարների դասակարգը և պրոլետարների կուսակցությունը» հողվածում (հրատարակված է 1905 թ. հունվարի 1-ին «Борьба пролетариата»-յի № 8-ում), վոր նվիրված եր կուսակցության կանոնադրության առաջին պարագրաֆին, Ստալինը պաշտպանում եր կուսակցության կազմակերպական հիմունքները, ամբողջովին կանգնած լինելով Լենինի կուսակցության վերաբերյալ ուսմունքի հողի վրա, դարգացնելով ու հիմնավորելով լենինյան գաղափարները: Այդ հողվածը պաշտպանում է բրդը և հակաբրդյան կազմակերպման այն գաղափարները, վոր Լենինը շարադրել է իր «Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ» նշանավոր գրքում:

«Միջև այսոր,—գրում եր Ստալինը,—մեր կուսակ-

88-5704-88
9/33
40

ցուծյունը նման էր մի հյուրասեր նահապետական ընտանիքի, վորը պատրաստ է ընդունելու բոլոր համակրողներին: Բայց յերբ մեր կուսակցուծյունը դարձավ կենտրոնացված կազմակերպութուն, նա դեն նետեց նահապետական կերպարանքը և լիովին նմանվեց մի բերդի, վորի դռները միայն արժանավորների համար կբացվեն: Իսկ այդ մեզ համար մեծ նշանակուծյուն ունի: Այն ժամանակ, յերբ ինքնակալուծյունն աշխատում է պրոլետարիատի դասակարգային ինքնազիտակցուծյունն աշխատել «տրեզյունի տնիզմով», նացիոնալիզմով, կղերականուծյամբ և այլն, յերբ, մյուս կողմից, լիբերալ ինտելիգենցիան համառոտեն աշխատում է սպանել պրոլետարիատի քաղաքական ինքնազործունեյուծյունը և նրա վրա խնամակալուծյուն ձեռք բերել, — այդ ժամանակ մենք պետք է չափազանց զգաստ լինենք և չպետք է մոռանանք, վոր մեր կուսակցուծյունը մի բերդ է, վորի դռները միայն արժանավորների համար են բացվում»:

«Ինչպե՞ս է հասկանում սոցիալ-դեմոկրատիան ազգային հարցը» հոդվածը (հրատարակված է «Борьба пролетариата»-յի 1904 թ. սեպտեմբերի 1-ի № 7-ում) ՌՄԴԲԿ ազգային ծրագրին վերաբերող մի ուշադրավ մեկնարանուծյուն է: Ստալինն այդ հոդվածում հիմնավորում և պարզաբանում է կուսակցուծյան ծրագրին ազգային հարցի վերաբերմամբ, ջախջախիչ քննադատուծյան է յենթարկում պրոլետարիատի ազգային սահմանադատման ոպորտունիստական սկզբունքը, հետևողականորեն պաշտպանում է պրոլետարական դասակարգային կազմակերպուծյունների կառուցման ինտերնացիոնալիստական տիպը: Այդ հոդվածում Ստալինը հանդես է գալիս վորպես ազգային հարցի խոշոր թեորետիկ, վոր վարպետորեն տիրապետում է մարքսիստական դիալեկտիկական մեթոդին: Այդ հոդվածում սաղմնային ձևով տրված են այն գաղափարները, վոր հետագայում Ստալինը զարգացրեց իր «Մարքսիզմը և ազգային հարցը» աշխատուծյան մեջ:

Ստալինը ուսական առաջին հեղափոխուծյան առաջին քայլերից վճռականապես պաշտպանում ու կիրառում է լենինյան ստրատեգիան ու տակտիկան հեղափոխուծյան մեջ, հեղափոխուծյան մեջ պրոլետարիատի հեգեմոնիայի լենինյան գաղափարը, բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխուծյան՝ սոցիալիստական հեղափոխուծյան վերաճելու լենինյան գաղափարը: ՌՄԴԲԿ Կովկասյան միուծյան Թիֆլիսի կոմիտեյի պրոկլամացիայի մեջ, վոր վերաբերում էր Թիֆլիսի լիբերալների բանկետային կամպանիային, ասվում էր.

«Վո՛չ թե լիբերալների վախկոտ խոսքը, այլ մեր անկեղծ ու համարձակ խոսքը պետք է հնչի ամբողջ Ռուսաստանում: Վո՛չ թե լիբերալները, այլ մենք պետք է տոն տանք ամբողջ հեղափոխական շարժմանը: Մենք պետք է պահանջենք դեմոկրատական հանրապետուծյուն ընդհանուր ընտրական իրավունքով, մենք պետք է պայքարենք և՛ ինքնակալուծյան դեմ, և՛ բուրժուալիստի դեմ»:

Ստալինի դեկլամարած Կովկասյան միուծյենական կոմիտեն անդադրում պրոպագանդա յեր անում — տարածում էր III համապումարի վորոշումները, բանդորներին ու գյուղացիներին զինված ապստամբուծյան կոչ էր անում: 1905 թ. ստալինյան թուուցիկները մասսաների մեջ բուլչեիզմի գաղափարները պրոպագանդայի ուրինակ են: Իր «Զինված ապստամբուծյունը և մեր տակտիկան», «Ռեակցիան ուժեղանում է» և մյուս հոդվածներում Ստալինը ջախջախիչ քննադատուծյան է յենթարկում մենչևիկյան լիդերներին, հետևողականորեն պաշտպանում ու քարոզում է զինված ապստամբուծյան անհրաժեշտուծյունը:

Հոկտեմբերյան ընդհանուր դործադուլը, վոր ցուցց տվեց պրոլետարական շարժման ուժը, կարողուծյունը, սարսափահար յեղած ցարին ստիպեց հանդես գալու հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստով: Ժողովրդին ամեն տեսակ աղատուծյուններ խոստացող այդ մանիֆեստը ժողովրդական մասսաներին խաբել էր, ցարական խորամանկուծյուն,

իր տեսակի դադար, վոր ցարին անհրաժեշտ էր դյուրահավատներին քննեցնելու, ժամանակ չահելու, ուժերը հավաքելու և ապա հեղափոխութեանը հարկածելու համար: Բուլշևիկները մասսաներին բացատրում էին, վոր հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստը մի ծուղակ է: «Հոկտեմբերյան մանիֆեստը» դուրս գալիս Ստալինը Թիֆլիսում եր՝ լենինյան տակտիկական պլանի, հեղափոխութեան բուլշևիկյան լուրջուղների համար մզվող պայքարի յեռուն շրջանում: Հենց նույն օրը, հանդես գալով բանվորական միտինգում, Ստալինն ասում էր.

«Մեզ ի՞նչ է հարկավոր խկապես հաղթելու համար: Դրա համար յերեք բան է հարկավոր. առաջինը—զինվել, յերկրորդը—զինվել, յերրորդը—կրկին ու կրկին զինվել»¹:

Պաշտպանելով հեղափոխութեան հաղթութեան համար համաժողովրդական զինված ապստամբութեան անհրաժեշտութեան միտքը, Ստալինը ՌՍԴԲԿ Կովկասյան միութեան Թիֆլիսի կոմիտեյի 1905 թ. նոյեմբերին իր գրած պրոկլամացիայի մեջ հետևյալն էր ասում.

«Իր վիթխարիութեամբ վո՛չ միայն Ռուսաստանի, այլև ամբողջ աշխարհի պատմութեան մեջ աննախընթաց, անորինակ ընդհանուր քաղաքական դորձադուրը, վոր բռնկվել է այժմ, թերևս, կարող է հենց այսօր էլ վերջանալ՝ չընդունելով համաժողովրդական ապստամբութեան ձև, բայց այդ կլինի միայն նրա համար, վոր վաղը կրկին և ավելի մեծ ուժով ցնցի յերկիրը և վերածվի այն վիթխարի զինված ապստամբութեան, վորը պետք է լուծի ուս ժողովրդի դարավոր վեճը ցարական ինքնակալութեան հետ, և կջախջախի այդ զագրելի հրեշի գլուխը... Համաժողովրդական զինված ապստամբութեան—ասա՛ր այն մեծ խնդիրը, վորն այժմ կանգնած է ուսաստանյան պրոլետարիատի առաջ և հրամայողաբար իր լուծումն է պահանջում»:

Այդ ժամանակ Ստալինը հեղափոխական հսկայական աշխատանք էր կատարում Անդրկովկասում: Ստալինի ղե-

¹ ՀամԿ(բ)Կ պատմութեան համառոտ դասընթաց, էջ 110:

կախարութեամբ ՌՍԴԲԿ Կովկասյան միութեան IV բուլշևիկյան կոնֆերենցիան (1905 թ. նոյեմբեր) վորոչում է հանում զինված ապստամբութեանը նախապատրաստելու և անցկացնելու, ցարական Դուման բոյկոտելու, բանվորների ու դյուրացիների հեղափոխական կազմակերպութեանները—բանվորների դեպուտատների կորհուրդները, դորձադուրային կոմիտեները, հեղափոխական դյուրացիական կոմիտեները նախապատրաստելու և ծավալելու համար մզվող պայքարն ուժեղացնելու մասին: Ստալինը մերկացնում և հարկածում էր մենշևիկներին, վորպես հեղափոխութեան ու զինված ապստամբութեան հակառակորդների: Նա անշեղ կերպով բանվորներին պատրաստում էր վճռական մարտի ինքնակալութեան դեմ: Ամբողջ Անդրկովկասով մեկ տարածվեց հեղափոխական հրեշի բոցը: Դեռևս կուսակցութեան III համագումարը Լենինի առաջարկած «Կովկասի դեպքերի առթիվ» բանաձևում առանձին ուշադրութեան նվիրեց Անդրկովկասի բուլշևիկյան կազմակերպութեաններին՝ վորպես «մեր կուսակցութեան ամենամարտական կազմակերպութեաններին» դորձունեցութեանը, և ամբողջ կուսակցութեանը կոչ արեց ամեն կերպ աջակցել նրանց:

1905 թվականի դեկտեմբերին Ստալինը վորպես անդր-կովկասյան բուլշևիկներին պատգամավոր մեկնում է Տամբեր-Ֆորսի (Ֆինլանդիայում) Համառուսական բուլշևիկյան կոնֆերենցիան: Տամբեր-Ֆորսի կոնֆերենցիայում առաջին անգամ անձամբ հանդիպեցին Լենինն ու Ստալինը: Այդ կոնֆերենցիայում ընկեր Ստալինն ընտրվեց կոնֆերենցիայի բանաձևերը խմբագրող քաղաքական հանձնաժողովի մեջ, վորտեղ նա աշխատում էր Լենինի հետ միասին վորպես աչքի ընկնող կուսակցական ղեկավարներից մեկը:

Դեկտեմբերյան ապստամբութեան պարտութեանից հետո շրջադարձ սկսվեց դեպի հեղափոխութեան աստիճանական նահանջը: Կուսակցութեան մեջ պատրաստութեան էլին տեսնում ՌՍԴԲԿ IV համագումարի համար: Պայքարը բուլշևիկներին ու մենշևիկներին միջև բորբոքվում է նոր թափով:

Հրապարակ են դալիս անարխո-սինդիկալիստական տարբերը: Նրանք առանձնապես աղմկել են սկսում Թիֆլիսում: Ստալինը Անդրկովկասում բոլոր հակապրոլետարական հոսանքների դեմ մղվող պայքարի կենտրոնում է:

Ստալինը ՌՍԴԲԿ IV համագումարի (Ստոկհոլմ, 1906 թ. ապրիլ) ակտիվ մասնակիցն է, վորտեղ նա Լենինի հետ կողք-կողքի պաշտպանում էր մենչևիկները դեմ բուրժևիկյան դիժը հեղափոխության մեջ: Մենչևիկներին պատասխանելով՝ Ստալինը հարցը դնում էր կտրուկ կերպով.

«Կա՞մ պրոլետարիատի հեղեմոնիա, կա՞մ դեմոկրատական բուրժուազիայի հեղեմոնիա—ահա թե ինչպես է դըրված հարցը կուսակցության մեջ, ահա վորոնք են մեր տարածայնությունները»:

Համագումարից հետո շուտով Ստալինը դրեց «Текущий момент и объединительный съезд рабочей партии», բրոշյուրը: Այդ բրոշյուրի մեջ Ստալինը ամեն դեկամբերյան զինված ապստամբության դասերի վերլուծությունը, հիմնավորեց բուրժևիկյան դիժը հեղափոխության մեջ և ամփոփեց ՌՍԴԲԿ IV համագումարի աշխատանքների արդյունքները:

Համագումարից հետո Ստալինը նորից Անդրկովկասում է: Նա անհաշտ պայքար է մղում մենչևիկի և մյուս հակապրոլետարական հոսանքների դեմ: Նա դեկավարում է Թիֆլիսում վրացերեն լեզվով լույս տեսնող բուրժևիկյան լեզալ լրագրերը—«Ախալի ցխովրերա» («Նոր կյանք»), «Ախալի դրոյերա» («Նոր ժամանակ»), «Չվենի ցխովրերա» («Մեր կյանքը»), «Դրո» («Ժամանակ»):

Այդ ժամանակին է վերաբերում Ստալինի «Անարխիզմ թե սոցիալիզմ» հիանալի հոդվածների սերիան, վորոնք դրված են Անդրկովկասում անարխիստ-կրապրոտկինականների ակտիվացման կապակցությամբ: Հեղափոխական արիքն իջնելու և սկսված ռեակցիայի պայմաններում որակարգել մեջ դրվեց, վորպես անմիջական կուսակցական խնդիր, բուրժևիզմի թեորիական հիմունքների պաշտպանու-

թյունը: Այդ տարիներում Լենինը դրում է իր «Մատերիալիզմ՝ և եմպիրիոկրիտիցիզմ» հանճարեղ աշխատությունը: Մարքսիզմի թեորիական հիմունքները պաշտպանելու յե դուրս դալիս նաև Ստալինը: Իր հոդվածներում Ստալինը պաշտպանում և զարգացնում է մարքսիստական կուսակցության թեորիական հիմունքները—դիալեկտիկական և պատմական մատերիալիզմը: Ստալինի այդ հոդվածները հրապարակվեցին 1906—1907 թ.թ. Անդրկովկասի բուրժևիկյան լրագրերում: Նրանց մեջ մատչելի ու մասսայական ձևով բացատրվում է, թե ինչ է մատերիալիզմն ու դիալեկտիկան, ինչ է պատմական մատերիալիզմը: Բացառիկ խորությամբ դրված ու լուծված են այդ աշխատության մեջ մարքսիստական-լենինյան թեորիայի արմատական հարցերը—սոցիալիստական հեղափոխության և պրոլետարիատի դիկտատուրայի անխուսափելիությունն ու անխափանելիությունը, մարտական պրոլետարական կուսակցության, նոր արիի, հին, II Ինտերնացիոնալի ռեֆորմիստական կուսակցություններից տարբեր կուսակցության անհրաժեշտությունը, շարադրվում են կուսակցության ստրատեգիայի և տակտիկայի հիմունքները: Ստալինի այդ հոդվածները մտնում են մեր կուսակցության իդեական դանճարանը վորպես մի լուրջ ներդրում մարքսիզմ-լենինիզմի թեորիայի մեջ: Դրանք մարքսիզմ-լենինիզմի թեորիայի հարցերը պրոլետարիատի հեղափոխական դասակարգային պայքարի կենսական խնդիրների հետ անխզելի կապակցությամբ խորը կերպով լուսարանելու որինակ են:

1907 թ. ապրիլ—մայիսին կայացավ ՌՍԴԲԿ V (Լոնդոնի) համագումարը, վորը ամբապնդեց բուրժևիկների հաղթությունը մենչևիկների դեմ: Ստալինը համագումարի ակտիվ մասնակիցն է: Համագումարից վերադառնալուց հետո նա հրապարակում է համագումարի աշխատանքների վերաբերյալ հաշվետվություն—«Պատգամավորի հուշերը», վորի մեջ ամեն համագումարի վորոշումների ու հանրագումարների դնահատականը, պաշտպանեց բուրժևիկյան իդեական

ու տակտիկական գերքերը, մերկացրեց մենչևիկները լիբե-
րալ-բուրժուական գիծը հեղափոխութեան մեջ և նրանց
լիկվիդատորութեանը կուսակցութեան նկատմամբ, ցույց
տվեց մենչևիկմի դասակարգային բնույթը, վորպես մանր-
բուրժուական քաղաքական հոսանք:

III

Առաջին ուսական հեղափոխութեանը պարտութեամբ
վերջացավ: Առաջին հեղափոխութեանը վերջանալուց մին-
չև յերկրորդ հեղափոխութեանն սկսվելն անցավ 10 տարի,
վերջին ընթացքում բուլչևիկները հերոսաբար ու անձնազոհա-
բար, համառ ու անխոնջ կերպով կազմակերպում էին
մասսաներին, դաստիարակում էին նրանց հեղափոխական
վոզով, ղեկավարում էին նրանց պայքարը, կռում էին
հեղափոխութեան գալիք հաղթութեանը:

Լենինի և Ստալինի համար դրանք անլեզալ հեղափոխա-
կան կուսակցութեանը պահպանելու և ամրացնելու, բուլ-
չևիկյան գիծը նոր պայմաններում կիրառելու նպատակով
մղվող անհաշտ պայքարի տարիներ էին, բանվորական
մասսաներին կազմակերպելու և դաստիարակելու լարված
աշխատանքի տարիներ, ցարական վոստիկանութեան դեմ
մղվող առանձնապես համառ պայքարի տարիներ: Յարկոմն
զգում էր, վոր հանձին Ստալինի նա դործ ունի մի խոշո-
րագույն հեղափոխական դործչի հետ, և ամեն կերպ ձգչ-
տում էր Ստալինին զրկել հեղափոխական աշխատանք կա-
տարելու հնարավորութեանից: Ձերբակալումները, բանան
ու աքսորը հաջորդում էին մեկը մյուսին: 1902-ից մինչև
1913 թվականը Ստալինն ութ անգամ ձերբակալվեց, յոթ
անգամ աքսորում յեղավ, վեց անգամ փախալ աքսորից:
Յարական ուղրիչները հաղիվ էին Ստալինին նոր աքսո-
րավայրը հասցնում, յերբ նա նորից է փախչում և կրկին
«ազատութեան» մեջ կոփում է մասսաների հեղափոխական
եներգիան: Միայն վերջին աքսորից Ստալինին 1917 թվա-
կանի փետրվարյան հեղափոխութեանն ազատեց:

1907 թվից սկսվում է Ստալինի հեղափոխական դոր-
ծունեյութեան Բազլի շրջանը: ՌՍԴԲԿ Մ (Լոնդոնի) համա-
գումարից վերադառնալով՝ Ստալինը թողնում է Թիֆլիսը
և կուսակցութեան կամքով հաստատվում է Բազլում—Անդր-
կովկասի ամենախոշոր արդյունաբերական ուսյունում և
Ռուսաստանի բանվորական շարժման կարևորագույն կենտ-
րոնում: Այստեղ նա Բազլի կազմակերպութեանը Լենինի
լողունգները շուրջը համախմբելու, բանվորական մասսանե-
րին բուլչևիկմի դրոշի տակ նախճելու յեռուն աշխատանք է
կատարում: Ստալինը պայքար է կազմակերպում դուրս
մղելու մենչևիկներին Բազլի բանվորական ուսյուններից
(Բալխանի, Բիրի-Հեյրաթ, Սև քաղաք, Սպիտակ քա-
ղաք): Ստալինը ղեկավարում է բուլչևիկյան անլեզալ ու
լեզալ որդանները («Бакинский пролетарий», «Гудок»,
«Бакинский рабочий»): Ստալինն ուղղութեան և տալիս
Բազլի բանվորների պայքարին: Բանվորների և նավթար-
դյունաբերողների միջև կոլեկտիվ պայմանագիր կնքելիս
տեղի ունեցող խորհրդակցութեան շուրջը ծավալված մեծ
կամպանիայի նրա ղեկավարութեանը անլեզալ ու լեզալ
աշխատանքի զուգորդման լենինյան ճկուն գիծ կիրառելու
մի փայլուն որինակ է: Վարպետորեն կիրառելով ցարական
միակետութեան դեմ քաղաքական պայքար մղելու համար
բանվորական մասսաներին մորելիդացիայի յենթարկելու լե-
նինյան տակտիկան, Ստալինը բուլչևիկները հաղթութեան
ձեռք բերեց այդ կամպանիայում: Ստոլիպինյան ուսակցիա-
յի մոռալ գիշերին պրոլետարական Բազուն չտեսնված տե-
սարան է ներկայացնում, ծավալվում է պրոլետարական
պայքարը, ամբողջ Ռուսաստանով մեկ թնդում է ստալի-
նյան ծնունդ—բուլչևիկյան լեզալ լրագրերի ծայրը: «Մաս-
սայական քաղաքական դործադուլի վերջին մոհիկանները»¹
—այսպես է բնութագրում Լենինը Բազլի բանվորների հե-
րոսական պայքարը 1908 թվին:

Ստալինն իր շուրջն է համախմբում փորձված բուլչևիկ-

¹ Լենին, 4. XV, էջ 33:

լենինյանների մի ամուր կորիզ—Որջոնիկիձե, Վորոշիլով, Զախարիձե, Շահումյան, Սպանդարյան և այլն: Ստալինը վերջիններս բուլչեիզմի լիակատար հաղթանակ է ձեռք բերում Բազմի կազմակերպութան շարքերում: Բազուն փոխարկվում է բուլչեիզմի միջնաբերդի: Ստալինի ղեկավարութեամբ Բազմի պրոլետարիատը հերոսական պայքար է մղում՝ դանիելով համառուսական հեղափոխական շարժման առաջին շարքերում:

Բազմի Ժամանակաշրջանը խոշորագույն նշանակութուն ունի Ստալինի կյանքի ու գործունեություն մեջ: Ահա ինչ է ասում Ստալինն այդ շրջանի մասին.

«Նախկին արդյունաբերություն քանվորների շրջանում կատարած հեղափոխական աշխատանքի յերկու տարին կոփեց ինձ վորպես պրակտիկ մարտիկի և պրակտիկ ղեկավարներից մեկի: Շփվելով Բազմի այնպիսի առաջավոր քանվորների հետ, ինչպես Վացեկը, Սարատովցը և ուրիշները, մի կողմից, և քանվորների ու նախարարությունների միջև ծագող ամենախորը կոնֆլիկտների փոթորիկի մեջ — մյուս կողմից, յես առաջին անգամ իմացա, թե ինչ է նշանակում քանվորների մեծ մասսաներ ղեկավարել: Այնտեղ, Բազմում, յես ստացա, այսպիսով, իմ յերկրորդ մարտական հեղափոխական մկրտությունը»¹:

1908 թ. մարտի 25-ին Ստալինին ձերբակալում և համարյա ութ ամսվա բանտարկությունից հետո յերկու տարով աքսորում են Վոլոգդայի նահանգը, Սուլժիչեգոզսկ: 1909 թ. հունիսի 24-ին արդեն նա փախչում և Բազու յե վերադառնում անլեզալ աշխատանքի: Ստալինն ամբողջապես պաշտպանում է Լենինի դիրքը, վճռապես հանդես է գալիս լիկվիդատորների և ոտզովիստների դեմ: Կուսակցական կենտրոնական մամուլում լույս են տեսնում ստալինյան պատմական «Նամակներ Կովկասից»: Դրանք պարունակում են լիկվիդատորների ջախջախիչ քննադատությունը. Թիֆ-

լիսի մենչևիկների որինակով մերկացվում է լիկվիդատորների ունեգատուլյունը ծրագրային ու տակտիկական հարցերում: Այդ նամակները խիստ դատապարտում են տրոցկեիզմի աշակիցների դավաճանական վարքագիծը և առաջադրում են հերթական այն խնդիրները, վորոնք հետո իրագործվեցին Պրազայի կուսակցական կոնֆերենցիայում. — համակուսակցական կոնֆերենցիայի գումարում, լեզալ կուսակցական լրագրի հրատարակում և անլեզալ պրակտիկ կուսակցական կենտրոնի ստեղծում Ռուսաստանում:

1910 թվականի մարտի 23-ին Ստալինին կրկին ձերբակալում են Բազմում և կես տարվա բանտարկությունից հետո հետ են ուղարկում աքսորավայրը՝ Սուլժիչեգոզսկ: Աքսորում Ստալինը կապ է հաստատում Լենինի հետ, 1910 թվի վերջին նրան մի նամակ է գրում, վորի մեջ ամբողջովին պաշտպանում է անլեզալ պրոլետարական կուսակցությունը պահպանելու և ամբալնդելու կողմնակիցների կուսակցական բլոկի լենինյան տակտիկան, խիստ մտրակում է դավաճան Տրոցկու «հոտած անսկզբունքայնությունը», առաջադրում է Ռուսաստանում կուսակցություն աշխատանքը կազմակերպելու պլանը:

1911 թ. ամառվա վերջին ընկեր Ստալինը յերրորդ փախուստը կատարեց աքսորից և յեկավ Պետերբուրգ: Ընկեր Ստալինը Պետերբուրգում կազմակերպում և ղեկավարում է պայքարն ընդդեմ լիկվիդատոր-մենչևիկների ու տրոցկիստների, համարմբում և ամրացնում է Պետերբուրգի բուլչեիկյան կազմակերպությունները: 1911 թ. սեպտեմբերի 9-ին ընկեր Ստալինը Պետերբուրգում ձերբակալվեց և աքսորվեց Վոլոգդայի նահանգը, վարտեղից նրան հաջողվեց փախչել 1912 թվականի փետրվարին:

1912 թ. հունվարին տեղի յե ունենում մի խոշորագույն դեպք կուսակցության կյանքում: ՌՍԴԲԿ Պրազայի կոնֆերենցիան, կուսակցությունից վրնդելով մենչևիկներին, նոր տիպի կուսակցություն, լենինիզմի կուսակցության, բուլչեիկյան կուսակցության սկիզբը դրեց:

¹ «Правда» № 136, 16 հունիսի 1926 թ.:

Բողջեիկներն այդպիսի կուսակցութիւն, նոր տիպի կուսակցութիւն եյին պատրաստում դեռ հին «Искра»-յի ժամանակներից սկսած: Նրանք այդ կուսակցութիւնը պատրաստում եյին համառօրէն, հաստատակամ կերպով, կանգ չառնելով և վոչ մի բանի առաջ: «Եկոնոմիստների», մենչեիկների, արոցիկիստների, ուղովիստների, ամեն դուշ-նի իդեալիստները—ընդհուպ մինչև եմպիրիոկրիտիկները—դեմ մղած պայքարի ամբողջ պատմութիւնը հենց այդպիսի կուսակցութիւն պատրաստելու պատմութիւնն էր: Նախապատրաստական այդ աշխատանքի մեջ հիմնական ու մնական դեր խաղացին Լենինի այնպիսի աշխատութիւնները, ինչպէս «Խոչ անել», «Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ», «Սոցիալ-դեմոկրատիայի յերկու սակտիկան դեմոկրատական հեղափոխութեան մեջ», «Մատերիալիզմ և եմպիրիոկրիտիցիզմ»: Ստալինը Լենինի հավատարիմ գիւնակիցն էր բազմաթիվ քշմամիների դեմ մղվող այդ պայքարում, հաստատուն հեմարանը հեղափոխական մարքսիստական կուսակցութիւն, բոլշեիկյան կուսակցութիւն ստեղծելու համար մղվող պայքարում:

IV

Պրազայի կոնֆերենցիան իր վորոշումների մեջ նախագուշակեց հեղափոխական վերելքի անխուսափելիութիւնը մոտիկ ապագայում և բոլոր միջոցները ձեռք առաւ, վորպէսզէ կուսակցութիւնը կազմ ու պատրաստ դիմաւորի այդ վերելքին: Կոնֆերենցիան բոլշեիկյան Կենտրոնական Կոմիտե ընտրեց, գործնական կենտրոն ստեղծեց Ռուսաստանում հեղափոխական աշխատանքը ղեկավարելու համար (Կենտկոմի Ռուսական բյուրոն), վորոշում ընդունեց «Правда»-ն հրատարակելու մասին: Կոնֆերենցիան հեռակայութեամբ կուսակցութեան Կենտկոմի անդամ և ընտրում Ստալինին, վորն արդէն 1910 թ. սկսած Կենտկոմի գործակալն էր: Ստալինը Լենինի առաջարկով գլխավորում է ԿԿ-ի Ռուսական բյուրոն: Բայց Ստալինը գտնվում էր արքայութեմ, պետք

էր նրա փախուստը կազմակերպել: Լենինի հանձնարարութեամբ Ստալինի մոտ վորոգողա յե գալիս Սերգո Որջոնիկի-ձեն, նրան ինֆորմացիա յե տալիս Պրազայի կոնֆերենցիայի վորոշումների մասին: Յեւ 1912 թ. փետրվարի 29-ին Ստալինը նորից փախչում է արքայութեմ: «Ապատութեան» մեջ գտնվելու կարծ ժամանակում Ստալինը յետանդուն գործունէութիւնն է ծախարում, Կենտկոմի հանձնարարութեամբ շրջում է Ռուսաստանի կարևորագույն շրջանները, հերթական «մայովիայի» նախապատրաստական աշխատանք է կատարում, դրում է Կենտկոմի մայիսմեկյան հայտնի թուղիկը, ղեկավարում է Պետերբուրգի բոլշեիկյան շարաթաթերթ «Звезда»-ն Լենայի գործադուլները:

Բոլշեիկյան կուսակցութեան ձեռքին իր կազմակերպութիւններն ամբացնելու և մասսաների մեջ ազդեցութիւն նվաճելու մի հզոր զենք էր ամենորայ մասսայական բոլշեիկյան «Правда» լրագիրը, վոր լույս էր տեսնում Պետերբուրգում: Նա հիմնվեց Լենինի ցուցումի համաձայն, Ստալինի նախաձեռնութեամբ: Ստալինի ղեկավարութեամբ նպատրաստվեց «Правда»-յի առաջին համարը, վորոշվեց նրա ուղղութիւնը: «Правда»-ն ծնվեց հեղափոխական շարժման նոր վերելքի հետ միասին: 1912 թ. ապրիլի 22-ին (նոր տոմարով մայիսի 5-ին) լույս տեսաւ լրագրի առաջին համարը: Այդ մի իսկական տոն էր բանվորների համար: «Правда»-ն լույս տեսնելու պատվին վորոշվեց մայիսի 5-ը բանվորական մամուլի տոնի որ համարել:

«1912 թվականի «Правда»-ն հիմքի կառուցումն էր բոլշեիզմի 1917 թ. հաղթութեան համար»—դրում էր ընկեր Ստալինը «Правда»-յի տասնամյակի որը¹:

1912 թ. ապրիլի 22-ին Պետերբուրգում Ստալինին ձերբակալեցին փողոցում և միքանի ամսվա բանտարկութիւնից հետո արքայութեմ այս անգամ ավելի հեռու—Նարիմի յերկրամասը յերեք տարով: Բայց արդէն 1912 թ. սեպտեմ-

¹ «Правда» № 98, 5 մայիսի 1922 թ.:

բերի 1-ին Ստալինը նորից փախչում է աքսորից Պիտեր: Այստեղ նա խմբադրում է բոլշևիկյան «Звезда» և «Правда» լրագրերը, ղեկավարում է բոլշևիկները գործունեությունը IV Պետական Դումայի ընտրական կամպանիայի ընթացքում: Վոստիկանություն կողմից քայլ առ քայլ հետապնդվելով՝ Ստալինը մեծ ռիսկով հանդես է գալիս գործարաններում տեղի սենյոզ մի շարք թուուցիկ ժողովներում: Բայց բանվորական կադմակերպությունները և իրենք՝ բանվորները պահպանում են Ստալինին և նրան պաշտպանում վոստիկանությունից:

Կուսակցության հաղթությունից պակաս առ քայլ կամպանիայի մեջ կոչորագույն զեր խաղաց Ստալինի դրած «Պետերբուրգի բանվորների նակազն իրենց բանվորական ղեկավարներին», վորին այնքան բարձր գնահատական է տվել Լենինը: «Նակազը» տպագրելու համար տպարան ուղարկելով՝ Լենինը գրում էր. «Անպայման վերադարձնել!! Չկեղտոտել: Զափազանց կարևոր է նրանք այս փաստաթուղթը: «Правда»-յի խմբադրությունն ուղղած նամակում Լենինը մատնանշում էր. «Անպայման ղեկավարե՛ք այս նակազը Պետերբուրգի ղեկավարներին՝ աչքի ընկնող տեղում խոչոր տառերով»¹: Ստալինյան նակազը հիշեցնում էր բանվորներին 1905 թվականի չլուծված խնդիրների մասին և նրանց կոչ էր անում հեղափոխական պայքար մղել, յերկու ճակատով պայքար մղել—ինչպես ցարական կառավարության դեմ, այնպես էլ ցարիզմի հետ համաձայնություն փնտռող լիբերալ բուրժուազիայի դեմ: Ընտրություններից հետո Ստալինը Դումայի Ֆրակցիայի բոլշևիկյան մասի ղեկավարման աշխատանք է կատարում: Ստալինի հետ միասին Պիտերում աշխատում է Մոլոտովը, վորն ակտիվ կերպով մասնակցում է «Правда»-յի ընտրական կամպանիայի և Դումայի Ֆրակցիայի ղեկավարությունը: Այդ շրջանում Լենինի և Ստալինի միջև ե՛լ ավելի սերտ կապ է հաստատվում: Իր նամակներում Լենինը լիովին հավանություն է տալիս Ստալինի

¹ Լենին, 4. XXIX, էջ 78:

գործունեությունը, նրա յերկույթներին, նրա հոգևածններին: Ստալինը յերկու անգամ գնում է Կրակով Լենինի մոտ—1912 թվի նոյեմբերին և ղեկտեմբերի վերջին Կենտկոմի և կուսակցական աշխատողների միասեղ խորհրդակցությունը:

Արտասահմանում յեղած ժամանակ Ստալինը գրում է «Մարքսիզմը և ազգային հարցը» աշխատությունը, վորը Լենինը շատ բարձր էր գնահատում: Ընկեր Ստալինի այդ աշխատության մասին Լենինը գրում էր. «Թեորիական մարքսիստական գրականության մեջ... ս.—դ. ազգային ծրագրի հիմունքներն արդեն լուսաբանվել են վերջին ժամանակներս (առաջին հերթին այստեղ առաջ է քաշվում Ստալինի հոդվածը)»¹: Ընկեր Ստալինի «Մարքսիզմը և ազգային հարցը» աշխատությունը բոլշևիզմի մի կոչորագույն յերկույթն էր ազգային հարցի մասին միջազգային ասպարեզում մինչև պատերազմը: Այդ՝ բալշևիզմի ծրագրային ղեկավարացիան էր ազգային հարցի մասին միջազգային ասպարեզում մինչև պատերազմը: Այդ՝ բալշևիզմի ծրագրային ղեկավարացիան էր ազգային հարցի մասին միջազգային ասպարեզում— II Ինտերնացիոնալինը և Լենինիզմինը: Ստալինը Լենինի հետ միասին ջախջախեց II Ինտերնացիոնալի ոպորտունիստական հայացքներն ու դոգմաներն ազգային հարցի մասին: Լենինն ու Ստալինը մշակեցին մարքսիստական ծրագիրն ազգային հարցի մասին: Իր աշխատության մեջ Ստալինը տվեց ազգի մարքսիստական թեորիան, ձևակերպեց ազգային հարցի լուծմանը ցույց տրվող բոլշևիկյան մոտեցման հիմունքները (ազգային հարցը պետք է քննարկել վորպես պրոլետարական հեղափոխության ընդհանուր հարցի մի մասն իմպերիալիզմի դարաշրջանի ամբողջ միջազգային իրադրության հետ անխզելի կապակցությունից), հիմնավորեց բանվորների Ինտերնացիոնալ համախմբման բոլշևիկյան սկզբունքը:

1913 թ. փետրվարի 23-ին Ստալինը ձերբակալվեց բոլշևիկների Պետերբուրգի կոմիտեյի կողմից Կալաշնիկովյան

¹ Լենին, 4. XVII, էջ 110:

բորսայի դահլիճում կազմակերպված համերգի ժամանակ: Այս անգամ ցարական կառավարութունը Ստալինին աքսորում է հեռավոր Տուրուխանյան յերկրամասը չորս տարով: Ստալինն սկզբում ապրում է Կոստինո կայանում, իսկ հետո, 1914 թ. սկզբին ցարական ժանդարմները, նոր վախուստից վախենալով, նրան փոխադրում են Էլ ավելի հյուսիս—Կուրեչկա կայանը, բեկոային շրջանին մոտիկ: Այստեղ նա անց է կացնում 1914, 1915 և 1916 թ. թ.: Այդ ամենածանր քաղաքական աքսորն էր, վորպիսին միայն կարող էր լինել խորը սիրելիքան հեռաստանում:

1914 թ. ամառն սկսվեց առաջին իմպերիալիստական պատերազմը: II Ինտերնացիոնալի կուսակցութունները խայտառակ կերպով դավաճանեցին պրոլետարիատին, անցան իմպերիալիստական բուրժուազիայի կողմը: Միայն Լենինը, բոլշևիկները հավատարիմ մնացին ինտերնացիոնալիզմի մարտական դրոշին, միայն բոլշևիկները կուսակցութունը միանգամից և առանց տատանվելու մշտական պայքարի դրոշը բարձրացրեց իմպերիալիստական պատերազմի դեմ: Ամբողջ աշխարհից կտրված, Լենինից ու կուսակցական կենտրոններից կտրված, Ստալինը լենինյան ինտերնացիոնալիստական դիրք է բռնում պատերազմի, հաշտության և հեղափոխության հարցերում: Նա նամակ է գրում Լենինին (1915 թ.), հանդես է գալիս աքսորական բոլշևիկների թողովում Մոնաստիրսկոյե գյուղում (1915 թ.), վորտեղ խայտառակությամբ է նշավակում Կամենևիի վախկոտ ու դավաճանական վարմունքը բոլշևիկյան «հնգյակի»—IV Պետական Դումայի ղեկավարների դատավարության ժամանակ: Նա վողջուկում է (1916 թ.) մի խումբ աքսորական բոլշևիկների հետ «Вопросы страхования» լեզալ բոլշևիկյան ժուռնալը, մատնանշելով, վոր ժուռնալի խնդիրն է գործ դնել «բոլոր ուժերն ու ջանքերը նաև իդեալես ապահովագրելու համար մեր յերկրի բանվոր դասակարգին պ. պ. Պոտրեսովների, Լեվիցկիների և Պլեխանովների խորապես աշխատող, հակապրոլետարական և միջազգայնականության սկզբունքների հիմնովին հակասող քարոզից»:

1916 թ. թվականի դեկտեմբերին Ստալինն ետապով ուղարկվում է Կրասնոյարսկ, իսկ հետո Աչինսկ քաղաքը: Այստեղ նա ստանում է փետրվարյան հեղափոխության լուրը: Շուտով Ստալինը դուրս է գալիս Աչինսկից, ճանապարհից մողջույնի հեռադիր է ուղարկում Շվեյցարիա Լենինին:

1917 թ. մարտի 12 (25)—ին Ստալինը, արեաբար տանելով Տուրուխանյան աքսորի բոլոր դժվարութունները, նորից Պիտերում—Ռուսաստանի հեղափոխական մայրաքաղաքում է: Նույն այդ օրը կուսակցության Կենտկոմը Ստալինին է հանձնում «Правда» լրագրի ղեկավարութունը:

Բոլշևիկների կուսակցութունը դեռ նոր էր դուրս յեկել ընդհատակից: Կուսակցության ամենից աչքի ընկնող ու ակտիվ անդամներից շատերը վերադառնում էին հեռավոր աքսորավայրերից ու բանտերից: Լենինը գտնվում էր Եմիգրացիայում: Բուրժուական ժամանակավոր կառավարութունն ամեն կերպ կասեցնում էր նրա գալուստը: Այդ պատասխանատու շրջանում Ստալինը կուսակցությանը համարում էր և պայքարելու համար հանուն բուրժուական գեմոկրատական հեղափոխության վերածման սոցիալիստականի: Ստալինը ղեկավարում է բոլշևիկների Կենտրոնական Կոմիտեյի և Պետերբուրգի կոմիտեյի գործունեյութունը: Ստալինի հոգվածներում բոլշևիկներն սկզբունքային ղեկավար ցուցումներ են ստանում իրենց աշխատանքի համար: «Բանվորների և Ձինվորների Դեպուտատների Խորհուրդների մասին» առաջին իսկ հոգվածում Ստալինը գրում էր կուսակցության հիմնական խնդրի մասին.

«Ամրացնել այդ Խորհուրդները, դրանք դարձնել համատարած, դրանք կապել միմյանց հետ Բանվորների և Ձինվորների Դեպուտատների Կենտրոնական Խորհուրդի՝ վորպես թողովրդի հեղափոխական իշխանության օրգանի՝ գըլխավորությամբ»¹:

Ստալինը ցույց տվեց, վոր իմպերիալիստական պատե-

¹ Լենին—Ստալին. Избранные произведения 1917 года. 1937 թ., էջ 11:

րազմի բնույթը չփոխվեց իշխանութիւնը ժամանակավոր կառավարութեան ձեռքն անցնելուց, վոր 1914—1917 թ.թ. պատերազմը բուրժուական ժամանակավոր կառավարութեան որով ել մնում է թալանչիական, անարդարացի պատերազմ:

Ստալինը, Մոլոտովը և մյուսները կուսակցութեան մեծամասնութեան հետ միասին պաշտպանում էին խմբերիստական ժամանակավոր կառավարութեանն անվստահութեամբ վերաբերվելու քաղաքականութիւնը, հանդես ելին դալիս մենչևիկ-եսերական պաշտպանողականութեան դեմ և ժամանակավոր կառավարութեանը պայմանական պաշտպանութիւն ցույց տալու կիսամենչևիկյան այն դիրքի դեմ, վոր բռնել էին կամենեվն ու մյուս ոպորտունիստները:

Վ

1917 թ. ապրիլի 3 (16)-ին, յերկար արտաքսումից հետո, Ռուսաստան վերադարձավ Լենինը: Հեղափոխութեան սիրելի առաջնորդի ժամանելու լուրը Պետերբուրգի առաջավոր բանվորները հրճվանքով ընդունեցին: Լենինին դիմաւորելու համար Բելոռոստրով կայարանը գնաց ընկեր Ստալինը բանվորների պատգամավորութեան հետ միասին: Լենինի դիմաւորումը Պետրոգրադի Ֆինլանդական կայարանում հեղափոխական հուժկու ցույցի բնույթ ընդունեց: Գալու յերկրորդ օրը Լենինը հանդես յեկավ իր հուշակավոր Ապրիլյան թեզիսներով, վորոնք կուսակցութեանը տվին բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխութեանից սոցիալիստական հեղափոխութեան անցնելու համար մղվելիք պայքարի հանճարեղ պլանը: Լենինի թեզիսները կուսակցութեանը տվին նոր կողմնորոշում պայքարի նոր պայմաններում ցարիզմի տապալումից հետո: 1917 թ. ապրիլի 24-ին բացվեց բոլշևիկների VII (Ապրիլյան) կոնֆերենցիան, վորի աշխատանքների հիմքը լենինյան թեզիսները կազմեցին: Ապրիլյան կոնֆերենցիան կուսակցութեան առաջ նպատակ դրեց պայքարել բուրժուական-դեմոկրատական

հեղափոխութիւնը՝ սոցիալիստական հեղափոխութեան վերածելու համար:

Կոնֆերենցիայում Ստալինը, պաշտպանելով Լենինի դիրքը, վճռական հակահարված տվեց կապիտալիզմի քողարկված պաշտպաններ կամենեվին և Ռիկովին: Ստալինը կոնֆերենցիայում հանդես յեկավ ազգային հարցի վերաբերյալ գեկուցումով: Զարգացնելով հետևողական մարքսիստական լենինյան դիմն ազգային հարցում, Ստալինը հիմնաւորեց բոլշևիկյան ազգային քաղաքականութիւնը, պաշտպանեց ազգերի ինքնորոշման իրավունքը ընդհուպ մինչև անջատվելն ու ինքնուրույն պետութիւն կազմելը: Լենինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականութիւնը կուսակցութեան համար ապահովեց ճնշված ազգութիւնները պաշտպանութիւնը Հոկտեմբերյան Մեծ սոցիալիստական հեղափոխութեան մեջ:

1917 թ. մայիսին, կոնֆերենցիայից հետո հիմնվում է Կենտկոմի Գաղբյուրոն, վորի կազմի մեջ է ընտրվում Ստալինը վորպես նրա անդամ: Այդ ժամանակվանից և մինչև այժմ Ստալինն անընդհատ ընտրվում է Կենտկոմի Գաղբյուրոյի անդամ:

Կուսակցութիւնն, Ապրիլյան կոնֆերենցիայի վորոշումների հիման վրա, մասսաներին նվաճելու, նրանց մարտական դաստիարակման ու կազմակերպման հսկայական աշխատանք է ծավալում:

Հեղափոխութեան այդ բարդ շրջանում, յերբ իրադարձութիւնները սրընթաց առաջ էլին գնում, կուսակցութեանից հմուտ, ճկուն տակտիկա պահանջելով, Լենինը Ստալինի հետ միասին ղեկավարում է մասսաների պայքարը:

«Յես հիշում եմ 1917 թվականը,—ասում էր Ստալինը,—յերբ յես կուսակցութեան կամքով, բանտերում ու աքսորալայրերում թափառելուց հետո, ուղարկվեցի Լենինգրադ: Այնտեղ, ուսս բանվորների շրջանում, բոլոր յերկրների պրոլետարների մեծ ուսուցչի—ընկեր Լենինի հետ

անմիջական մոտիկութեամբ, պրոլետարիատի ու բուրժուազիայի մեծ գոտեմարտերի փոթորիկի մեջ, խմբերի խառնակապակցում պատերազմի պայմաններում, յետ առաջին անգամ սովորեցի հասկանալ, թե ինչ է նշանակում բանվոր դասակարգի մեծ կուսակցութեան ղեկավարներից մեկը լինել: Այնտեղ, ուսումնասիրելով—ճնշված ազգերի ազատարարների և բոլոր յերկրների ու ժողովուրդների պրոլետարիան պայքարի նախամարտիկները շրջանում, յետ ստացա իմ յերրորդ մարտական հեղափոխական մկրտութեանը: Այնտեղ, Ռուսաստանում, Լենինի ղեկավարութեամբ, յետ դարձա հեղափոխութեան վարպետներից մեկը¹:

Ստալինը կուսակցութեան ամբողջ գործնական աշխատանքի կենտրոնում է: Վորպես Կենտկոմի անգամ, նա անմիջական ղեկավար մասնակցութեան է ունենում կուսակցութեան Պետրոգրադի կոմիտեյի աշխատանքներում, ղեկավարում է «Правда»-ն, հոգիածներ է դրում «Правда»-յում և «Солдатская Правда»-յում, ղեկավարում է բոլշևիկների գործունեությունը մոսկովյալ կամպանիայի ժամանակ Պետրոգրադում: Լենինի հետ միասին Ստալինը մասնակցում է կուսակցութեան զինվորական կազմակերպութեանների Համառուսական կոնֆերենցիայի աշխատանքներին, հանդես է գալիս այնտեղ զեկուցումով: Լենինի հետ միասին Ստալինը կազմակերպում է հունիսի 18-ի պատմական ցույցը, փորն անցավ բոլշևիկյան կուսակցութեան լուսնահերթով, Կենտկոմի անունից դրում է Պետրոգրադի բանվորներին ու հեղափոխական զինվորներին ուղղված դիմումը:

1917 թ. հուլիսյան օրերից հետո, յերբ Լենինը հարած-իված ու հետապնդված հակահեղափոխական ժամանակավոր կառավարութեան կողմից, զանվում էր ընդհատակում, Ստալինն անմիջապար ղեկավարում էր կուսակցութեան կենտրոնական կոմիտեն և կուսակցութեան կենտրոնական օրգանը, վրբ այդ ժամանակ լույս էր տեսնում զանազան

անուններով («Рабочий и солдат», «Пролетарий», «Рабочий», «Рабочий путь»): Ստալինը մեր կուսակցութեան համար, մեր ժողովրդի համար, ամբողջ մարդկութեան համար փրկեց Լենինի թանգազին կյանքը, վճռականապես դեմ արտահայտելով՝ հակահեղափոխականների դատարանին Լենինի ներկայանալուն, դիմադրելով դավաճաններ Կամենևի, Ռիկովի, Տրոցկու՝ հակահեղափոխական ժամանակավոր կառավարութեան դատարանին Լենինին հանձնելու առաջարկին:

Հուլիսյան ցույցի ջախջախումը բեկում առաջացրեց հեղափոխութեան զարգացման մեջ: Լենինը մշակում է կուսակցութեան նոր տակտիկական պայքարի նոր պայմաններում: Սվերդլովի հետ միասին Ստալինը ղեկավարում էր կուսակցութեան ՎՄ անլեզալ կերպով նիստեր գումարող համագումարի աշխատանքները (1917 թ. ոգոստոս): Համագումարում Ստալինը հանդես յեկավ Կենտկոմի քաղաքական հաշվետվութեամբ և քաղաքական դրութեան հարցի վերաբերյալ զեկուցումով: Այդ զեկուցումների մեջ Ստալինը հստակորեն ձևակերպեց կուսակցութեան խնդիրներն ու տակտիկան սոցիալիստական հեղափոխութեան համար մղվող պայքարում: Ստալինը հակահարված տվեց տրոցկիստներին, փորոնք անհնարին եյին համարում սոցիալիզմի հաղթութեանը Ռուսաստանում: Համագումարը համախմբեց Ստալինի շուրջը, փորը պաշտպանում էր Լենինի ուսմունքը սոցիալիզմի հաղթութեան հնարավորութեան մասին մեր յերկրում: Ստալինի ղեկավարութեամբ, Լենինի դիրեկտիվներով, կուսակցութեան ՎՄ համագումարը դարձավ ապստամբութեան նախապատրաստվելու համագումար: Համագումարը կուսակցութեան առաջ նպատակ դրեց զինված ապստամբութեան, պրոլետարիատի դիկտատուրայի նվաճում:

1917 թ. ոգոստոսին բռնկվեց զենեալ կոոնիլովի խուժութեանը, փորը մտադիր էր ցարիզմը վերականգնելու Ռուսաստանում: Բոլշևիկները ժողովրդական մասսաներին

¹ «Правда» № 136, 16 հունիսի 1920 թ.:

վորքի հանեցին զեներալական ավանտյուրայի դեմ կովել-
յու համար: Կոռնիլովյան խռովության ջախջախումը մի
նոր շրջան բացեց հեղափոխության պատմության մեջ—
սկսվեց գրոհի կազմակերպման շրջանը:

Լենինն ու Ստալինը համարակալ ու վստահ, հաստատա-
կամ ու շրջահայաց կերպով կուսակցութեանն ու բանվոր
դասակարգին տանում էին դեպի սոցիալիստական հեղա-
փոխութեան, դեպի գինված ապստամբութեան: Լենինն ու
Ստալինը Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափո-
խութեան վոգեշնչողներն ու հաղթութեան կազմակերպող-
ներն են: Ստալինը Լենինի մերավորագույն գործակիցն է:
Նա անմիջականորեն ղեկավարում է ապստամբութեան նա-
խապատրաստութեան ամբողջ գործը: Նրա ղեկավարող
հողմածները արտասույում են մարզային բոլշևիկյան լրա-
գրերը: Ստալինն իր մոտ է կանչում շրջանային ու մարզա-
յին կազմակերպութեանները ներկայացուցիչներին, հրա-
հանում է նրանց և նշում է մարտական խնդիրներն առան-
ձին շրջանների համար: Հոկտեմբերի 16 (29)—ին Կենտրո-
նական Կոմիտեն ընտրեց ապստամբութեանը ղեկավարող
Կուսակցական կենտրոն ընկեր Ստալինի գլխավորութեամբ:
Կուսակցական կենտրոնը մտավ Խորհրդային կենտրոնի—
Ռազմա-հեղափոխական կոմիտեյի—կազմի մեջ և նրա հո-
գին ու սիրտը դարձավ: Ստալինի ղեկավարութեամբ մշակ-
վում է ապստամբութեան պլանը և նշվում է ճիշտ ժամ-
կետը: Հոկտեմբերի 24—ին վաղ առավոտյան Կերենսկին
հրաման արձակեց կուսակցութեան կենտրոնական որդան
«Рабочий путь»-ը փակելու մասին և գրահապատներ ու-
ղարկեց «Рабочий путь»-ի խմբագրութեան ու ապարանի
շենքի մոտ: Բայց առավոտյան ժամի 10—ի մոտերքն ընկեր
Ստալինի ցուցումով կարմիր-գվարդիականներն ու հեղափո-
խական զինվորները հեռ մղեցին գրահապատները և ուժեղ
պահակախումբ կանգնեցրին ապարանի ու խմբագրութեան
առաջ: Առավոտյան ժամի 11—ի մոտերքը լույս տեսավ
«Рабочий путь»-ը Ստալինի գրած «Մեզ ի՞նչ է հարկավոր»

առաջնորդող հողմածով, վորը մասսաներին կոչ եր անում
տապալել բուրժուական ժամանակավոր կառավարութեան-
նը: Միաժամանակ, Կուսակցական կենտրոնի ցուցումով,
չտապ կարգով դեպի Մոսկոնի բերվեցին հեղափոխական զին-
վորներն ու կարմիր-գվարդիականները ջոկատները: Ապս-
տամբութեանն սկսվեց և հաղթեց մեկ օրում: Հոկտեմբերի
25—ի յերեկոյան բացվեց Խորհուրդների II համագումարը,
վորն ամբողջ իշխանութեանը հանձնեց Խորհուրդներին:

Ստալինը մտավ Ժողովրդական կոմիսարները առաջին
խորհուրդի կազմի մեջ, վոր Լենինի գլխավորութեամբ ընտր-
վեց Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան հաղթութեանից հետո
Խորհուրդների Համառուսական II համագումարում:

Հոկտեմբերյան սոցիալիստական մեծ հեղափոխու-
թեանն արմատապես փոխեց իրադրութեանը: Հոկտեմբե-
րյան հեղափոխութեանն ամբողջ աշխարհը պառակտեց յեր-
կու սիստեմի—կապիտալիզմի սիստեմի և սոցիալիզմի սիս-
տեմի: Բոլշևիկները կուսակցութեանը նոր պայմանների
հանդիպեց, պետք է նոր վիճիխարի խնդիրներ լուծեր: Ար-
մատապես փոխվեցին նաև բանվոր դասակարգի պայքարի
ձևերը:

Խորհրդային կառավարութեան գոյութեան առաջին իսկ
օրերից և մինչև 1923 թվականը Ստալինն ազդութեանները
գործերի ժողովրդական կոմիսար եր: Նա անմիջականորեն
ղեկավարում էր կուսակցութեան ու Խորհրդային իշխանու-
թեան ամբողջ աշխատանքն ազդային հարցը ԽՍՀՄ—ում լու-
ծելու գործում: Նա դրեց պատմական «Ռուսաստանի ժողո-
վուրդների իրավունքների ղեկավարացիան», վորը հուշակում
էր, թե նոր դարադուրս է սկսվում ժողովուրդների փոխա-
րարբութեանների մեջ. իշխումի ու յենթարկման, ճնշման
ու բռնութեան հարաբերութեաններին փոխարինելու յեկավ
լիակատար իրավահավասարութեանը, յեղբայրական վստա-
հութեանն ու բարեկամութեանը մեր յերկրի ժողովուրդնե-
րի միջև: Լենինի և Ստալինի ղեկավարութեամբ բանվորներն
ու գյուղացիները ցարական գաղութների տեղում ազատ ու

ծաղկող Խորհրդային հանրապետութիւններ ստեղծեցին: Չկա խորհրդային վոչ մի հանրապետութիւն, վորի կազմակերպման մեջ Ստալինն ահաբի ու ղեկավար մասնակցութիւն ունեցած չլինի: Ստալինը ղեկավարում է Ուկրաինական Խորհրդային հանրապետութեան համար մղվող պայքարը, ղեկավարում է Բելոռուսական հանրապետութեան և Անդրկովկասում ու Միջին Ասիայում Խորհրդային հանրապետութիւններ ստեղծելու գործը, ոգնում է Խորհրդային յերկրի բազմաթիւ ազդութիւններին՝ կառուցելու իրենց ամտնոմ խորհրդային հանրապետութիւններն ու մարզերը: Լենինն ու Ստալինը Մեծ Խորհրդային Միութեան վոգեւնչողները, կազմակերպողներն ու ստեղծողներն են:

Ստալինը Սպերդուլի հետ միասին Լենինի մերձավորագույն ոգնականներն են Խորհրդային պետութիւնը կառուցելու գործում: Լենինի հետ միասին Ստալինը պայքար է մղում Կամենեւի, Չինովյեւի, Միկոյի և հեղափոխութեան մյուս անարգ շտրայքերեւերներին ու դասալիքներին դեմ: Լենինի հիւանդութեան որերին Ստալինը փոխարինում է նրան ժողովխորհում: Կերենսկու—Կրասնովի ջախջախման կազմակերպումը, չինովնիկներին ու ծառայողներին սարտաժի ընկճումը, հակահեղափոխական Կայանի և ցարական ղեներալիտետի լիկվիդացիան, բուրժուական մամուլի վիակումը, պայքարը հակահեղափոխական Ուկրաինական Ռադայի դեմ, Մահմանագիր ժողովի ցրումը, 1918 թ. առաջին խորհրդային Մահմանազրութեան մշակումը—այդ բոլոր վճռական իրադարձութիւններին մեջ Ստալինն ամենաահաբի ու ղեկավար մասնակցութիւն է ունեցել:

Ստալինը Կենտկոմի հանձնարարութեամբ 1918 թ. հունվարին անց է կացնում Յեւրոպայի և Ամերիկայի գանազան յերկրներին սոցիալիստական կուսակցութիւններին հեղափոխական թեւի ներկայացուցիչներին խորհրդակցութիւնը, վորը նշանակալից դեր խաղաց III, Կոմունիստական Ինտերնացիոնալ ստեղծելու համար մղվող պայքարում:

Իրեստի հաշտութեան ծանր որերին, յերբ վճռվում էր

հեղափոխութեան բախտը, Ստալինը Լենինի հետ միասին հաստատակամորեն պաշտպանում էր բոլշեւիկյան ստրատեգիան ու տակտիկան ընդդեմ դավաճան Տրոցկու և նրա արբանյակ Բուխարինի, վորոնք անգլիական—Ֆրանսական իմպերիալիստներին հետ միաբանած ուղում էին Խորհուրդներին յերիտասարգ, չամբապնդված Հանրապետութիւնը գերմանական իմպերիալիզմի հարվածի տակ դենել:

VI

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական հեղափոխութեան կողմից տապալված ուսական կալվածատերերն ու կապիտալիստներն սկսեցին մյուս յերկրներին կապիտալիստներին հետ խոսք մեկ անել Խորհուրդներին յերկրի դեմ ուղմական ինտերվենցիա կազմակերպելու մասին: Նրանք նպատակ էլին դրել ջախջախել բանվորներին ու դյուղացիներին, տապալել Խորհրդային իշխանութիւնը և կրկին ստրկացնել մեր յերկիրը: Սկսվեց քաղաքացիական պատերազմն ու ինտերվենցիան: Խորհրդային կառավարութիւնը սոցիալիստական հայրենիքը վտանգի մեջ հայտարարեց և ամբողջ ժողովրդին կոչ արեց պայքարելու: Բոլշեւիկներին կուսակցութիւնը բանվորներին ու դյուղացիներին հայրենական պատերազմի հանկ ընդդեմ ոտարերկրյա դավթիչներին ու բուրժուական—կալվածատիրական սպիտակ—զվարդիականութեան:

1918 թ. դարնանը անգլո—Ֆրանսական իմպերիալիստները կազմակերպեցին չեխոսլովակներին կորպուսի խռովութիւն. այդ կորպուսը կազմված էր ամսորո—հունդարական բանակի ուղմադերիներին և Գերմանիայի հետ հաշտութիւն կնքելուց հետո Միքիլի վրայով Ֆրանսիա յեր անցնում:

Չեխոսլովակներին յելույթը, վորի սկսվելու որը նշանակված էին սպիտակ—զվարդիական—եսերական խռովութիւններ Պոլովոյեյի 23 քաղաքներում, ձախ եսերներին խռովութիւնը Մոսկվայում, անգլիական ղեսանտի ափհանումը Մուրմանսկում—արձակեցին հակահեղափոխութեան

քորը ուժերի կապերը: Չեխոսլովակների խռովութիւնը տեղի ունեցաւ չափազանց կրիտիկական մոմենտում: Յերկիրը ղեռնոր եր դուրս պրծել իմպերիալիստական պատերազմի ճանկերից: Կապիտալիստների ու կարլաճատերերի տերուանորինութիւնը յերկիրը կատասորոՖայի յեր հասցըրել: Մայրաքաղաքների բանվորներն որական մեկ-ութիւնորդ Փունտից ավելի հաց չեյին ստանում: Հանրապետութիւնը կտրված եր ուկրաինական և սերբիայն հացից: Մնում եր միայն մեկ մարդ, վորտեղից կարելի յեր հաց ձեռք բերել,—հարապարեւելքը, Պովոլժյեն և Հյուսիսային Կովկասը, վորոնց ճանապարհն անցնում եր Վորլայով Յարիցինի վրայով: Հեղափոխութիւնը փրկել կարելի յեր միայն հաց ձարելու միջոցով: Լենինը զիմեց Պետրոգրադի բանվորներին և կոչ արեց արշավ կազմակերպել ղեպի դուրսը՝ ողնելու համար գյուղացիական չքավորութիւնը հացի սպեկուլանտների, կուլակների, պարազիտների դեմ: Կուսակցութիւնն Կենտրոնական Կոմիտեյի կողմից Ստալինը գործողութեց հարավ վորպես պարենային գործի արտակարգ իրավունքներով ոժտված ընդհանուր ղեկավար Ռուսաստանի հարավում:

1918 թ. հունիսի 6-ին Ստալինը բանվորների մի ջոկատի հետ ժամանեց Յարիցին: Քաղաքական առաջնորդի խորաթափանցութիւնն և գորավարի տաղանդի միացումը մեկ անձի մեջ թույլ տվին Ստալինին հասկանալու Յարիցինի՝ վորպես հակահեղափոխութիւնն կողմից գլխավոր հարվածի յենթակա վայրի դերը: Յարիցինի գրավումը հանրապետութիւնը կկտրեր հացի վերջին պետութիւններից, Բազլի նավթից, թույլ տալով սպիտակներին Դոնի հակահեղափոխութիւնը միացնելու չեխոսլովակների հակահեղափոխութիւնն հետ և ընդհանուր ճակատով դնալու Մոսկվայի վրա: Պետք եր՝ ինչպես ել լինի՝ Խորհրդային իշխանութիւնն ձեռքում պահել Յարիցինը: Յերկաթե ձեռքով մաքրելով քաղաքը սպիտակ-զավարդիական դավադիրներից, ձարելով և քաղցող մայրաքաղաքներին զգալի քանակութեամբ պարեն ուղար-

կելով, Ստալինն ամբողջովին զբաղվեց Յարիցինի պաշտպանութեամբ: Անողոք կերպով ընկճելով Տրոցկու ուղարկած ու պաշտպանած հակահեղափոխական մասնազտների ղեկադրութիւնը, Ստալինն արագ ու վճռական միջոցներով վերակազմեց ցիրուցան ջոկատները, արագացրեց Վորոշիլովի գործառնների ժամանումը, վորոնք նոր կազմված X բանակի կորիզը դարձան: Ստալինի յերկաթե կամքը և հանձարեղ խորաթափանցութիւնը պաշտպանեցին Յարիցինը, սպիտակներին թույլ չտվին ձեղքել-անցնել Մոսկվան:

Յարիցինի պաշտպանութիւնն հերոսական եպոպեան գուրադիպեց գերմանական իմպերիալիզմի կրախին Ուկրաինայում: 1918 թ. նոյեմբերին հեղափոխութիւնն բռնկվեց Գերմանիայում և Ալստրո-Հունգարիայում: Կենտրոնական Կոմիտեն Ստալինին հանձնարարում ե ուկրաինական ճակատ կազմակերպել՝ ուկրաինական բանվորներին ու գյուղացիներին ողնելու համար: Ստալինի տրամադրութիւնն տակ դըրվեցին X բանակից 20 կուսակցական ղեկավար աշխատողներ, ընկեր Վորոշիլովի գլխավորութեամբ: Նոյեմբերի վերջերին ուկրաինական սպասամբ զորքերը շարժվեցին պետլյուրականների ու գերմանացիների դեմ, ազատելով Խարկովը: Արեւմուտքում ազատագրվեց Մինսկը: Ստալինը հսկայական աշխատանք եր կատարում արեւմտյան մարզերն ազատելու և Բելլոուսական հանրապետութիւնն ստեղծելու ուղղութեամբ:

1918 թ. նոյեմբերի 30-ին ստեղծվեց Բանվորական ու Գյուղացիական Պաշտպանութիւնն Խորհուրդ Լենինի գլխավորութեամբ՝ պաշտպանութիւնն ամբողջ աշխատանքը ճակատում ու թիկունքում ղեկավարելու, արդյունաբերութիւնն ու տրանսպորտը մոբիլիզացիայի յենթարկելու, յերկրի բոլոր միջոցները մոբիլիզացիայի յենթարկելու համար: Վորպես Համառուսական Կենտգործկոմի ներկայացուցիչ Պաշտպանութիւնն Խորհրդի մեջ մտցվեց Ստալինը, վորը յիաստորեն դարձավ Լենինի տեղակալը:

1918 թ. վերջերին կատասորոՖիկ գրութիւնն ստեղծ-

վեց Պերմի ճակատում: Կոլչակի բանակն շտապում էր միանալ Հյուսիսից հարձակվող անլլիական զորքերի հետ: Պաշտպանութան Սորհրդի անունից Լենինը պահանջում էր ամբասնել դրուժյունը Պերմի մոտ: Կատաստրոֆան լիկվիդացիայի յենթարկելու համար նա Կենտրոնական Կոմիտեյին առաջարկեց ուղարկել Ստալինին և Չերտինսկուն: Ստալինն արագ ու վճռական կերպով վերականգնեց դրուժյունը Պերմի մոտ: Հարավում Յարիցինի մոտ նրա հզոր կամքը թույլ չտվեց Դոնի հակահեղափոխութայնն իր ուժերը միաձուլելու Ուրալի և Պովոլժյեյի ուժերի հետ: Հյուսիսում Ստալինը վիժեցրեց ինտերվենտներին՝ չեխերի ու Կոլչակի հետ միանալու փորձը: Կարմիր զորքերն սկսեցին հարվածել դաշնակիցներից կտրված Կոլչակին թե՛ հարավում և թե՛ հյուսիսում:

Արևելյան ճակատից վերադառնալուց հետո Ստալինը ձեռք է դրելու պետական վերահսկողութուն կազմակերպելու գործին և Լենինի առաջարկով 1919 թ. մարտին նշանակվում է Պետական Վերահսկողութայն, հետագայում վերակառուցված Բանվորա-Ֆյուդալիստական Տեսչութայն Ժողկոմատի Ժողովրդական Կոմիսար: ԲԳՏ Ժողկոմ է մնում Ստալինը մինչև 1922 թ. ապրիլը: Այդ աշխատանքը հսկայական նշանակություն ունեցավ աշխատավորներին պետութայն կառավարման գործի մեջ ներգրավելու համար:

1919 թ. մայիսին, կարմիր զորքերին Կոլչակից հեռացնելու նպատակով, ղեկերալ Յուզենիչը սպիտակ-Ֆիննական ու եստոնական զորքերի ոգնությամբ նեղվեց ղեկի Պետրոզրադ: Յուզենիչի հարձակմանն ողնում էր անգլիական նավատորմը: Կարմիր բանակի թիկունքում սարսամբուլութուն կազմակերպվեց «Կրասնայա զորիկա» և «Մերայա լոչադ» ամբուլութուններում: Կարմիր ճակատը յերերաց, և թշնամին ձեղքեց-մոտեցավ իրեն իսկ՝ Պետրոզրադին:

Սպիտակներին հակահարված տալու գործը կազմակերպելու համար Կենտրոնական Կոմիտեն ուղարկեց Ստալինին: Դեպի ճակատ շարժվեցին կոմունիստները: Ստալինն արա-

զորեն վերացրեց շիտիվածութունը, անողորմաբար վոչընչացրեց թշնամիներին ու դավաճաններին: Յամաքեց հետևակի և ծովից նավերի համակցված հարվածով դրավվեցին խուժարարական ամբուլութունները, հետ չպրտվեցին սպիտակ-գվարդիական զորքերը: Պետրոզրադին սպառնացող վտանգը վերացվեց: Անտանտայի պլանները—Պետրոզրադի դրավումը ջախջախվեցին: Յուզենիչի բանակը ջախջախվեց, նրա մնացորդները փախան Եստոնիա:

1919 թվի ամառը Ստալինն աշխատում է արևմտյան ճակատում, Սմոլենսկում, հակահարված կազմակերպելով լեհական հարձակման դեմ:

Անտանտան, վոր ջարդվել էր առաջին արշավանքի Ժամանակ, ճնշելով Սորհուրդները Բավարիայում, Հունգարիայում, Եստոնիայում, Լատվիայում, 1919 թ. աշնան դեմ ձեռնարկեց յերկրորդ արշավանքին, մասնակից դարձնելով այդ արշավանքին, բացի սպիտակ զորքերից և իր ջոկատներից, Ռուսաստանին սահմանակից մանր պետութունների բանակները: Այդ արշավանքն անգլիական ղեկավարական միևիտորը պարծենկոտությամբ անվանեց «14 պետութունների արշավանք»:

Մինչդեռ Կարմիր բանակը ջարդուփշուր էր անում Կոլչակին արևելքում, Դենիկինը դրավեց Դոնբասը և լայն ճակատով Ուկրաինա ներխուժեց: Տրոցկին դավաճանորեն քայքայեց աշխատանքը հարավային ճակատում: Կարմիր զորքերը պարտութուն եյին կրում: Դենիկինին ողնության հասան սպիտակ լեհերը՝ դրավելով Մինսկը: Յուզենիչը Պետրոզրադի մոտ նորից հարձակման անցավ, իսկ Կոլչակը փորձեց կանգ առնել Տրոցում: Դեռ յերբեք թշնամին այդպես մոտիկ չէր յեղել խորհրդային մայրաքաղաքին: Դոնեցի կապիտալիստները նույնիսկ հայտարարեցին մեկ միլիոն պարզ և սպիտակ զնդերից նրան, ով առաջինը կմտնի Մոսկվա:

Ի պատասխան սպիտակների հարձակման՝ Լենինը Կենտրոնական Կոմիտեյի անունից ղեկեց կուսակցական կազմակերպութուններին մի բոցաշունչ կոչով—«Ամենքը ղեկի կռիվ Դենիկինի դեմ»:

Հարավային ճակատը ստացավ մասսայական համալրումներ մարդկանցով, մարտական միջոցներ, բայց հարկավոր եր մի ղեկավար, վոր կարողանար համախըմբել հարյուր-հազարավոր մարտիկներին, նրանց ցեմենտել միասնական կամքով և նետել թշնամու վրա: Կուսակցութեան Կենտրոնական Կոմիտեն ուղարկում է Ստալինին՝ հարավային ճակատում հաղթութունը կաղմակերպելու համար:

Հեղափոխութեան զորավարը ճակատում դտավ իրարանցում, չփոթվածութուն, ստրատեգիական պլանի բացահայտութուն: Վոնդելով շտաբներից Տրոցկու սնանկացած դրածուններին (СТАВЛЕННИКОВ) և պահանջելով, վոր Տրոցկին բոլորովին չմիջամտի ճակատի դործերին, Ստալինը դեն չարտեց դենիկինյան ճակատը Վոլգայից Նովորոսսիսկի ուղղութեամբ ճեղքելու հին վոճրագործ պլանը և կաղմեց պայքարի իր՝ խնդիրը հանձարեղորեն լուծող պլանը: Ստալինն առաջարկեց դլխավոր հարվածը Դենիկինին ուղղել Սարկով—Դոնբաս—Ռոստովի վրայով՝ հակահեղափոխութեան բանակը յերկու մասի ճեղքելու համար: Այդ պլանն ապահովում եր Կարմիր բանակի արագ առաջխաղացումը պրոլետարական կենտրոններ ունեցող ուսոնով, վորտեղ բնակչութունն ակնհայտ համակրանքով սպասում եր Կարմիր բանակին, վորտեղ յերկաթուղիների հարուստ ցանց կար, վոր դորքերին հնարավորութուն եր տալիս մատակարարում ստանալ անհրաժեշտ ամեն բանով: Միաժամանակ այդ պլանն ազատում եր Դոնբասը—հեղափոխական ուժերի այդ հզոր աղբյուրը,—վոր յերկիրն ապահովում եր վառելիքով:

Ստալինի պլանն ընդունվեց Կենտկոմի կողմից:

Ստալինը հաղթութունը կաղմակերպելու հակայական աշխատանք ծավալեց: Նա հետևում եր ոպերացիաների ընթացքին, տեղնուտեղը շտկում եր սխալները, հրամանատարներ ու քաղաշխատողներ եր ընտրում, նրանց վորդուրելով կոմիտու: Ստալինի ղեկավարութեամբ հարավային ճակատում

մտամ մշակվեց հրահանգ զնդի կոմիտարի համար, վորի մեջ կոմիտարի խնդիրը ձևակերպվեց հետևյալ ցայտուն բառերով:

«Գնդի կոմիտարն իր զնդի քաղաքական և բարոյական ղեկավարն է, նրա նյութական ու հոգևոր շահերի առաջին պաշտպանը: Յեթե զնդի հրամանատարը զնդի գլուխն է, ապա կոմիտարը պետք է իր զնդի հայրն ու հոգին լինի»:

Ստալինի պլանի իրացումը կատարյալ ջախջախման յենթարկեց Դենիկինին: Ընկեր Ստալինի նախաձեռնութեամբ ստեղծվեց I Հեծյալ Բանակը Բուդյոննու, Վորոշիլովի, Շչադենկոյի դլխավորութեամբ: Լեզենդային Հեծյալ Բանակը, հարավային ճակատի բանակների ոժանդակութեամբ, վերջ տվեց Դենիկինի դորքերին:

1920 թվին Ստալինը Կենտկոմի կողմից ուղարկվում է հարավ-արևմտյան ճակատը լեհական պաների դեմ, վորոնք Անտանտայի յերրորդ արշավանքն էլին սկսել Սորհրդային Հանրապետութեան դեմ: Այստեղ Ստալինն անմիջական ղեկավար մասնակցութուն է ունենում լեհական ճակատը ճեղքելու դործում, Կիևն ազատելու և մեր դորքերը դեպի Լվովի մատուցներն առաջ շարժելու դործում: Նույն 1920 թվականին Ստալինն աշխատում է Ուկրաինայի հարավը վրանդելի հարձակումից պաշտպանելու համար, նշաղծում է Վրանդելին վոջնչացնելու պլանը: Ստալինի ցուցումները կաղմում էլին Փրոուդեյի այն ոպերատիվ պլանի հիմքը, վորի համաձայն ջախջախվեց վրանդելը:

Քաղաքացիական պատերազմի տարիներին կուսակցութեան Կենտկոմը և Լենինն անձամբ Ստալինին ուղարկում էլին հեղափոխութեան համար ամենամոռական ու վտանգավոր ճակատները: Ընկեր Ստալինը Հանրապետութեան Ռազմահեղափոխական Սորհրդի անդամ և արևմտյան, հարավային, հարավ-արևմտյան ճակատների Ռազմահեղափոխական խորհուրդների անդամ եր: Այստեղ, վորտեղ մի շարք պատճառների շնորհիվ մահացու վտանգ եր ստեղծվում Կարմիր բանակի համար, վորտեղ հակահեղափոխու-

թյան և ինտելիցենցիայի բանակների առաջխաղացումն սարսռնում էր Խորհրդային իշխանության բուն իսկ գոյությանը, այնտեղ ուղարկում էին Ստալինին: Այնտեղ, «չորտեղ իրարանցումն ու խուճապը կարող էին ամեն ընդհանրության ու կատաստրոֆայի փոխվել, — այնտեղ հանդես էր գալիս ընկեր Ստալինը»¹:

Ստալինը կազմակերպում էր կուսակցական ու բանվորական մասսաներին, իր ամուր ձեռքն էր վերցնում դեկավարությունը. մասսաների վրա հենվելով՝ նա անողորմ կերպով ընկճում էր սարսուռը, յերկաթե ձեռքով ճնշում էր դավաճանների, մատնիչների, լրտեսների դավադրությունները թիկունքում ու ճակատում. ինքնազոհ աշխատանքի անձնական որինակով և հեղափոխական պարզ հեռանկարով նա բարձրացնում էր բանվորների ու գյուղացիների, կարմիր-բանակայինների մարտական վողին և հեղափոխական խանդավառությունը. ամենախրթն ժամկետներում նա արմատական բեկում և Կարմիր բանակի հաղթություն էր ձեռք բերում:

Նա հատկանում և ջարդուփշուր էր անում թշնամիների ամենավարպետ ու ամենանենդ ստրատեգիական սլանները, տարալում էր նրանց ամբողջ ուղղական գիտությունը, ուղղական արվեստն ու փորձը:

Ստալինի ծառայությունները քաղաքացիական պատերազմի ճակատներում Լենինի նախաձեռնությամբ նշվեցին Համառուսական Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեյի 1919 թվի նոյեմբերի 27-ի վորոշումով, վորի մեջ ասված է.

«Մահացու վտանգի ընդդեմ, յերբ ամեն կողմից թըշնամիների սեղմ ողակով շրջապատված, Խորհրդային իշխանությունը հետ էր մղում թշնամու հարվածները, այն ընդդեմ, յերբ Բանվորա-Գյուղացիական Հեղափոխության թշնամիները 1919 թվականի հուլիսին մոտենում էին Կարմիր Պիտերին և արդեն տիրել էին Կրասնայա Գորկային, Խորհրդային Ռուսաստանի համար այդ ծանր ժամին, Հա-

¹ Կ. Յե. Վորոշիլով, «Ստալինը և Կարմիր բանակը», էջ 6:

մառուսական Կենտրոնի Նախագահության կողմից մարտական պոստում նշանակված Իոսիֆ Վիսսարիոնովիչ Ջուղաշվիլին (Ստալինը) իր յեռանդով ու անխոնջ աշխատանքով կարողացավ համախմբել Կարմիր բանակի յերբեք շարքերը:

Անձամբ մարտական դժի ուսյոնում լինելով, նա մարտական կրակի տակ, անձնական որինակով վողեորում էր Խորհրդային Հանրապետության համար կռվող շարքերին:

Ի հավերժացումն Պետրոգրադի պաշտպանության դժով նրա բոլոր ծառայությունների, ինչպես նաև հարավային ճակատում կատարած նրա հետագա անձնազոհ աշխատանքի, Համառուսական Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեն վորոշեց պարգևատրել Ի. Վ. Ջուղաշվիլուն (Ստալինին) «Կարմիր Դրոշի» շքանշանով:

Կարմիր բանակը — աշխարհում առաջին Կարմիր բանակը, ազատազրված բանվորների ու գյուղացիների բանակը, մեր յերկրի ժողովուրդների փոխադարձ յեղբայրության բանակը, ինտերնացիոնալիզմի վողով դաստիարակված բանակն ստեղծողը յեղավ բոլջևիկների կուսակցությունը Լենինի և Ստալինի գլխավորությամբ: Լենինն ու Ստալինն անմիջաբար ղեկավարում էին յերկրի պաշտպանության գործը բոլջևիկյան կուսակցության լավագույն գործիչների հետ միասին:

Կարմիր բանակի կարևորագույն հաղթուքյունների անմիջական վողեշնչողն ու կազմակերպողը Ստալինն էր: Ամենուրեք, վորտեղ ճակատներում հեղափոխության բախտն էր վճռվում, կուսակցությունն ուղարկում էր Ստալինին: Նա ստրատեգիական կարևորագույն սլանների կերտողն էր: Ստալինն անմիջականորեն ղեկավարում էր վճռական մարտական ուղերացիները: Ցարիցինի մոտ և Պերմի մոտ, Պետրոգրադի մոտ և Դենիկինի դեմ, արևմուտքում պանական Լեհաստանի դեմ և հարավում Վրանդելի դեմ — ամեն տեղ Ստալինի յերկաթե կամքը և ստրատեգիական հանձարն սպահնում էին հեղափոխության հաղթությունը: Ստա-

լինը ռազմական կոմիսարները դատարարակիչն ու ղեկավարըն եր, առանց վորոնց, ըստ Լենինի բնորոշման, Կարմիր բանակ չէր լինի: Ստալինի անունը կասրված և մեր Կարմիր բանակի ամենափառավոր հաղթութիւնները հետ:

ՎII

Հաղթականորեն վերջացնելով ինտերվենտները դեմ մղվող սրատերազմը՝ Խորհրդային իշխանութիւնն սկսեց անցնել խաղաղ տնտեսական շինարարութեան: Յերկիրն ավերված էր քառամյա իմպերիալիստական պատերազմից և յեռամյա քաղաքացիական պատերազմից: Գյուղացիութիւնը քաղաքացիական պատերազմը վերջանալուց հետո դժգոհութիւն էր արտահայտում բոլոր ավելցուկները վերցնելու, պարենամասնատրման սխտեմի դեմ և պահանջում էր իրեն բավարար քանակութեամբ ապրանքներ մատակարարել: Սովի՛ ու հողնածութեան հողի վրա դժգոհութիւն էր արտահայտում նաև բանվորները մի մասի մեջ: Դատակարարային թշնամին փորձում էր ողտադործել յերկրի տնտեսական ծանր դրութիւնը:

Կուսակցութեան առաջ ծառայած յերկրի տնտեսական կյանքի բոլոր խնդիրներին նկատմամբ նոր դիրքորոշում մշակելու հարցը: Կենտրոնական Կոմիտեյի համար պարզ էր, վոր ռազմական կոմունիզմի սխտեմը, պատերազմը վերջանալուց և խաղաղ շինարարութեան անցնելուց հետո, արդեն սպառել է իրեն: Վերանում էր պարենամասնատրման անհրաժեշտութիւնը, պետք էր գյուղացիներին հնարավորութիւն տալ իրենց արտադրութեան ավելցուկները մեծ մասն ողտադործելու: Այդ թույլ կտար աշխուժացնել գյուղատնտեսութիւնը, սպարանաքաշը ջանառութիւնը, բարձրացնել արդյունաբերութիւնը, բարելավել քաղաքների մատակարարումը, ստեղծել բանվորների ու գյուղացիների դաշինքի տնտեսական նոր հիմք:

Բայց հակակուսակցական խմբավորումները փորձում էին խանգարել կուսակցութեանը նոր դիրքավորումներ

մշակելու դործում: 1920 թ. վերջերին նրանք կուսակցութեան վրէժն փաթաթեցին այսպես կոչված պրոֆմիութիւնները վերաբերյալ դիտկուսիան: Իրականում դիտկուսիան անհամեմատ ավելի լայն նշանակութիւն ունէր, քան պրոֆմիութիւնները: Ըստ էութեան պայքարը մղվում էր այն ուղղութեամբ, թե կուսակցութիւնն ի՛նչ վերաբերմունք պետք է ունենա դեպի գյուղացիութիւնը, ինչպես պետք է վերաբերվի կուսակցութիւնը դեպի բանվորների անկուսակցական մասսան, առհասարակ կուսակցութիւնն ինչ վերաբերմունք պետք է ունենա դեպի մասսաները նոր իրադրութեան մեջ: Տրոցկիստներն առաջարկում էին ռազմական կոմունիզմի «գալիաներն ե՛լ ավելի պնդացնել»: Մասսաների նկատմամբ տոսկ հարկադրանքի ու հրամայելու իրենց դալածանական քաղաքականութեամբ նրանք ձգտում էին բանվորների անկուսակցական մասսային վտարել հանել կուսակցութեան դեմ, ձգտում էին սպառնալիք ստեղծել Խորհրդային իշխանութեան գոյութեան դեմ: Տրոցկիստները հետևից հանդես յեկան նաև մյուս հակակուսակցական խմբակները. «բանվորական ուղիցիա», «դեմոկրատական ցնտրալիստները», «ձախ կոմունիստները»:

Լենինի հետ միասին Ստալինը հետևողականորեն կիրառում ու պաշտպանում էր կուսակցական դիժը և ջախջախում էր կուսակցութեան այդ բոլոր թշնամիներին: Ստալինը կազմակերպութեան ղեկավարում էր հակալենինյան խմբավորումների դեմ մղվող պայքարը պրոֆմիութեանական դիտկուսիայի շրջանում, կուսակցութիւնը համախմբելով լենինյան պլատֆորմի շուրջը: Ստալինի մոտ էին հավաքվում կուսակցութեան դժի համար մղվող պայքարի ընթացքի վերաբերյալ բոլոր տվյալները տեղերից: Ստալինն այդ ուրերը «Правда»-ին էր ուղարկում տեղական կազմակերպութիւններում մղվող դիտկուսիայի արդյունքները վերաբերյալ տվյալները, վորոնք ցույց էին տալիս կուսակցութեան հաղթութիւնը և հակալենինյան խմբավորումների պարտութիւնը:

Կուսակցական դժի հաղթութեան և կուսակցութիւնը

Լենինի շուրջը, Կենտկոմի Լենինյան մեծամասնության շուրջը համախմբելու գործում խոշոր նշանակություն ունեցավ 1921 թ. հունվարի 19-ին «Правда»-յում հրատարակված Ստալինի հոդվածը—«Մեր տարածաշրջանները»: Լենինի հետ միասին Ստալինը պաշտպանեց կուսակցության միասնությունը հակակուսակցական ֆրակցիաների ու խմբավորումների բոլոր գրոհներին դեմ:

Լենինյան դիրքերում համախմբված յեկավ կուսակցությունն իր X համագումարը, վերը պետք է մտեր հեղափոխության հետագա հաղթական շարժման հիմնական հարցերը: X համագումարը (1921 թ. մարտ) ամփոփեց պրոֆմիությունների վերաբերյալ դիսկուսիայի արդյունքները և ձայների ճնշող մեծամասնությամբ հավանություն տվեց Լենինյան պրոֆորմին: Համագումարը բացառիկ կարևորություն ունեցող վորոշում ընդունեց պարենամանատրումից պարենահարկին անցնելու մասին, նոր տնտեսական քաղաքականությանն անցնելու մասին, վորի ստեղծողն ու վորդեչնոցը Լենինն էր: X համագումարի՝ նոր տնտեսական քաղաքականության անցնելու վերաբերյալ վորոշումն ապահովում էր բանվոր դասակարգի ու գյուղացիության ամուր դաշինքը սոցիալիզմի կառուցման համար:

Այդ նույն հիմնական խնդրին էր ծառայում նաև համագումարի վորոշումն ազգային հարցի մասին: «Կուսակցության հերթական խնդիրներն ազգային հարցում» դեկուցումը համագումարում արեց Ստալինը:

Ստալինի դեկուցման և համագումարի բանաձևի մեջ ճշգրիտ ու պարզորոշ կերպով ձևակերպվեց հիմնական նյրակտիկ խնդիրն ազգային հարցում: Մենք վերացրինք ազգային ճնշումը, ասում էր Ստալինը, բայց այդ բավական չէ: Պետք է վերացնել անցյալի ծանր ժառանգությունը—առաջներում ճնշված ժողովուրդների տնտեսական, քաղաքական ու կուլտուրական հետամնացությունը. պետք է նրանց ողնել հասնելու այդ տեսակետից կենտրոնական Ռուսաստանին: Ստալինը կուսակցությանը կոչ

արեց պայքարելու մեծապետական, վերելոռուսական շովինիզմի՝ վորպես դիտավոր վտանգի դեմ, և պայքարելու տեղական նացիոնալիզմի դեմ:

Անցյալ նեպի առաջին տարին: XI համագումարում (1922 թ. մարտ) կուսակցությունն ամփոփեց նոր տնտեսական քաղաքականության առաջին տարվա արդյունքները: Այդ արդյունքները թույլ տվին Լենինին հայտարարել.

«Մենք մեկ տարի նահանջում ելինք: Մենք պետք է այժմ ասենք կուսակցության անունից—բավական է: Այն նպատակը, վոր հետապնդում էր նահանջը, իրագործված է: Այդ շրջանը վերջանում է, կամ վերջացավ: Այժմ ուրիշ նպատակ է առաջադրվում—ուժերի վերախմբավորում»¹:

Պետք էր կյանքում կիրառել Լենինի՝ համագումարում գրած պատմական խնդիրները: Կուսակցության կենտրոնական Կոմիտեյի պլենումը համագումարից հետո Լենինի առաջարկով Կենտկոմի դիտավոր քարտուղար է ընտրում Լենինի ամենալավադույն և ամենահայտարիմ աշակերտին ու զինակցին—Ստալինին: Այդ ժամանակից սկսած Ստալինն անփոփոխ աշխատում է այդ պոստում:

Լենինի վերավորումը 1918 թ. նրա դեմ կատարված մահավորձի ժամանակ և անընդհատ լարված աշխատանքը խախտեցին նրա առողջությունը: 1921 թվի վերջերից սկսած Լենինն ստիպված էր ավելի ու՞ ավելի հաճախ ընդհատելու իր աշխատանքը: Կուսակցությունը դեկավարելու ամբողջ աշխատանքը Ստալինն էր կատարում:

Այդ տարիներում Ստալինը հսկայական աշխատանք կատարեց ազգային խորհրդային հանրապետություններ ստեղծելու, իսկ հետո բոլոր խորհրդային հանրապետությունները մեկ միութենական պետություն—ՍՍՀՄ մեջ միացնելու ուղղությամբ: 1922 թ. դեկտեմբերի 30-ին խորհուրդների I Համառուսական համագումարում Լենինի և Ստալինի առաջարկով պատմական վորոշում ընդունվեց խորհրդային

¹ Լենին, հ. XXVII, էջ 314:

ժողովուրդները հոժարակամ պետական միավորման մասին՝ վերստին Սորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միություն—ԽՍՀՄ: Համագումարում հանդես գալով, Ստալինն ասում էր.

«Հենկերնե՛ր: Սորհրդային իշխանության պատմության մեջ այսօրվա օրը բեկման օր է: Նա նշանաձողեր է դնում հին, արդեն անցած այն շրջանի միջև, յերբ խորհրդային հանրապետությունները թեև միասին էլ չեն գործում, բայց անջատ-անջատ էլ չեն ընթանում, դրադիմադ ամենից առաջ իրենց գոյության հարցով, և նոր, արդեն սկսված շրջանի միջև, յերբ խորհրդային հանրապետությունների առանձին գոյությունը վերջ է դրվում, յերբ հանրապետությունները միանում են վերստին միասնական միությունական պետություն՝ տնտեսական միավորման դեմ հաջող պայքարելու համար, յերբ խորհրդային իշխանությունը մտածում է արդեն վրձի միայն գոյության մասին, այլև այն մասին, վերստին վարդանալով դառնա միջազգային իրադրության վրա ազդելու ընդունակ, այդ իրադրությունը աշխատավորների շահերի համեմատ փոփոխելու ընդունակ մի լուրջ միջազգային ուժ»¹:

ԽՍՀՄ ստեղծումը լենինյան-ստալինյան ազգային զարգացման ուղիների խոշոր հաղթանակն էր նշանակում: Սորհրդային Միությունն ստեղծվեց առաջներում ցարիզմի ճնշած ժողովուրդների կողմից դեպի ուսու մեծ ժողովուրդը տածվող վստահության անխախտ պատվանդանի վրա, Սորհրդային յերկրի ժողովուրդների բարեկամության հաստատուն հիմքի վրա:

1923 թ. ապրիլին կայացավ կուսակցության XII համագումարը: Այդ առաջին համագումարն էր Հոկտեմբերյան սոցիալիստական հեղափոխության հաղթությունից հետո, վերին Լենինը հիվանդության պատճառով չկարողացավ ներկա լինել: Համագումարի աշխատանքը ղեկավարում էր Ստալինը: Համագումարը հաշվի առավ իր վերջումների

մեջ Լենինի այն բոլոր ցուցումները, վեր նա ամբլ էր իր վերջին հողվածներում ու նամակներում: Համագումարը վճռական հակահարված ամեց նրանց, ովքեր փորձում էին նեպը պատկերացնել վերստին նահանջ սոցիալիստական դերքերից, ովքեր առաջարկում էին ստրկանալ կապիտալիզմին: Համագումարը նշավակեց տրոցկիստների և բուխարինականների դավաճանական, կապիտուլանտական առաջարկները: Համագումարում Ստալինը հանդես յեկավ Կենտկոմի գործունեյության վերաբերյալ հաշվետվությանը և «Ազգայնագործունեյության վերաբերյալ հաշվետվությանը և «Ազգայնային մոմենտները կուսակցական ու պետական շինարարության մեջ» գեկուցումով: Հաշվետու գեկուցման մեջ Ստալինը ամեց կուսակցության գործունեյության, նրա աճման, կուսակցությունից դեպի մասսաները ճգվող շարժափոփերի (պրոֆմիություններ, կոմյերիտմիություն, Սորհուրդներ և այլն) ամրացման լայն պատկերը, ամփոփեց նեպի յերկուտարվա արդյունքները, նեց հետագա առաջընթաց շարժման տարվա արդյունքները, նեց հետագա առաջընթաց շարժման տարվա արդյունքները, նեց հետագա առաջընթաց շարժման տարվա արդյունքները: «Մեր կուսակցությունը մնաց վերստին գողված, համարված, մեծագույն շրջադարձին դիմացած, լայն պարզած դրոշով առաջ գնացող կուսակցություն», — ավարտեց իր հաշվետվությունն Ստալինը:

Համագումարը լուրջ ուղղություն նվիրեց ազգային հարցին: Ազգային հարցի վերաբերյալ գեկուցման մեջ Ստալինն ընդդեց մեր ազգային զարգացման ուղիների հակադասական միջազգային նշանակությանը, մատնանեց, վեր Արևելքի և Արևմուտքի ճնշված ժողովուրդները Սորհրդային Միության մեջ տեսնում են ազգային հարցի լուծման ուղիները: Ստալինը մատնանեց, վեր անհրաժեշտ է յերկուտարվա ամրացումը կատարել՝ Սորհրդային Միության ուսուրուն աշխատանք կատարել՝ Սորհրդային Միության ժողովուրդների միջև տնտեսական ու կուլտուրական անհամագործակցության վերացնելու համար: Ստալինն ամբողջ հավասարությանը վերացնելու համար: Ստալինն ամբողջ կուսակցությանը կոչ արեց վճռական պայքար մղելու վեր կուսակցության շովինիզմի և տեղական նացիոնալիզմի դեմ, վերստին ուժեղացել էլին կապիտալիզմի մատնակի աշխուժացման կապակցությանը: Ստալինը մերկացրեց վրացա-

¹ Ի. Ստալին, Մարքսիզմը և ազգային-դեմոկրատիային հարցը, էջ 153:

կան նացիոնալ-ֆուկրոնիստներին, վորոնց պաշտպանում էին տրոցկիստները:

Դեռ նոր եր վերջացել XII համագումարը, յերբ հորիզոնի վրա մի լուրջ վտանգ յերևաց Սորհրդային հանրապետութեան համար: Անգլիայում և Ֆրանսիայում իշխանութեան գլուխ անցած՝ բուրժուազիայի ամենառեակցիոն և ինտելիկենցիոնիստական տարրերը փորձում էին նոր արշավանք կազմակերպել Սորհրդային Միութեան դեմ: Ստալինի ղեկավարութեամբ կուսակցութեանը պատվով դուրս յեկավ սուր դրութեանից, խոշոր հաղթութեան տարակ ղեկանազիտական ճակատում: Սպանալիքներին և ուլտիմատումներին 1924 թվին փոխարինեցին ՍՍՀՄ-ի մի շարք ճանաչումներ Յեվրոպայի բոլոր խոշոր կապիտալիստական պետութեանների կողմից: «Այն փաստը, վոր մենք այն ժամանակ ղեկավարութեանները դուրս յեկանք առանց գործին վնասելու, — մատնանշում եր հետագայում Ստալինը, — անկասկածելիորեն այն մասին է վերայում, վոր ընկեր Լենինի աշակերտներն արդեն մի վորոշ բան սովորել են իրենց ուսուցչից»¹:

1924 թ. հունվարի 21-ին Մոսկվայի մոտ Գորկիում վախճանվեց Լենինը, բոլշևիկների կուսակցութեան առաջնորդն ու հիմնադիրը, ամբողջ աշխարհի աշխատավորութեան առաջնորդը: Լենինի դրոշը, կուսակցութեան ու կոմիտեների դրոշը բարձր վերհանեց և առաջ տարակ Ստալինը — բոլշևիկյան կուսակցութեան լավագույն ղեկավար, Լենինի արժանավոր հաջորդը և նրա գործի մեծ շարունակողը:

Հունվարի 26-ին բացվեց Սորհուրդների II Համառուտական համագումարի սգո նիստը: Այդ նիստում ճառով հանդես յեկավ Ստալինը: Նա կուսակցութեան անունից մեծ յերդում ավեց.

«Մենք, կոմունիստներս, առանձին խառնվածքի տեր մարդիկ ենք: Մենք ձևված ենք առանձին նյութից: Մենք

նրանք ենք, վոր կազմում ենք պրոլետարական մեծ ստրատեգի բանակը, ընկեր Լենինի բանակը: Չկա վոչինչ ավելի բարձր, քան այդ բանակին պատկանելու պատիվը: Չկա վոչինչ ավելի բարձր, քան այն կուսակցութեան անդամի կոչումը, վորի հիմնադիրն ու ղեկավարն ընկեր Լենինն է...

Հեռանալով մեզմից՝ ընկեր Լենինը մեզ կուսակց բարձր պահել ու մաքուր պահպանել կուսակցութեան անդամի մեծ կոչումը: Յերդվում եմք քեզ, ընկեր Լենին, վոր մեմք պատվով կկատարեմք քեզ այդ պատվիրանը...

Հեռանալով մեզմից՝ ընկեր Լենինը մեզ կուսակց աչքի լույսի պես պահպանել մեր կուսակցութեան միասնութեանը: Յերդվում եմք քեզ, ընկեր Լենին, վոր մեմք պատվով կկատարեմք քեզ այդ պատվիրանը ևս...

Հեռանալով մեզմից՝ ընկեր Լենինը մեզ կուսակց պահպանել ու ամրապնդել պրոլետարիատի դիկտատուրան: Յերդվում եմք քեզ, ընկեր Լենին, վոր մեմք չեմք լինայի մեր ուժերը, վորպեսզի պատվով կատարեմք քեզ այդ պատվիրանը ևս...

Հեռանալով մեզմից, ընկեր Լենինը մեզ կուսակց բոլոր ուժերով ամրապնդել բանվորների ու գյուղացիների դաշինքը: Յերդվում եմք քեզ, ընկեր Լենին, վոր մեմք պատվով կկատարեմք քեզ այդ պատվիրանը ևս...

Ընկեր Լենինը մեզ անդադար ասում եր, վոր անհրաժեշտ է մեր յերկրի ժողովուրդների կամավոր դաշինքը, անհրաժեշտ է նրանց յեղբայրական համագործակցութեանը Հանրապետութեանների Միութեան շրջանակներում:

Հեռանալով մեզմից, ընկեր Լենինը մեզ կուսակց ամրացնել ու ընդլայնել Հանրապետութեանների Միութեանը: Յերդվում եմք քեզ, ընկեր Լենին, վոր մեմք պատվով կկատարեմք քեզ այդ պատվիրանը ևս...

Լենինը մեզ շատ անգամ է մատնանշել, վոր կարմիր բանակի ամրացումը և նրա դրութեան բարեկալումը մեր կուսակցութեան կարևորագույն խնդիրներից մեկն է...

¹ Ի. Ստալին. Об оппозиции, 42 74:

Յերդվենք, ուրեմն, ընկերներ՝ ք, վոր մենք ուժներս չենք խնայի մեր Կարմիր բանակը, մեր Կարմիր նախատորմն ամբացնելու համար...

Հեռանալով մեզմից, ընկեր Լեմինը մեզ կտակեց հավատարիմ մնալ Կոմունիստական Ինտերնացիոնալի սկզբունքներին: Յերդվում ենք մեզ, ընկեր Լեմին, վոր մենք մեր կյանքը չենք խնայի, վորպեսզի ամբապնդենք ու ընդլայնենք ամբողջ աշխարհի աշխատավորների միությունը—Կոմունիստական Ինտերնացիոնալը»¹:

Այդ բողջևիկյան կուսակցութեան յերդումն եր իր առաջնորդին, Լենինին, վորը ապրելու յե դարերով: Այդ յերդումը կուսակցութեանը Ստալինի ղեկավարութեամբ կատարեց և կատարում է պատվով:

Ոգտվելով սկզբում Լենինի հիվանդութեանից, իսկ հետո նրա մահից, սոցիալիզմի թշնամիները փորձում էին կուսակցութեանը շեղել լենինյան ուղուց, վորպեսզի հենց դրանով էլ պայմաններ նախադատարաստեն կապիտալիզմը մեր յերկրում վերականգնելու համար: Առանձնապես կատաղութեամբ հարձակվում էին կուսակցութեան վրա լենինիզմի փոխերիմ թշնամի Տրոցկին և նրա գործակիցները: Տրոցկիստները կուսակցութեան վզին նոր դիսկուսիա փաթեցին: Պայքարը կատաղի բնույթ եր կրում: Ստալինը մերկացրեց տրոցկիստների յերույթները քաղաքական եյութեանը, ցույց տվեց, վոր հարցը վերաբերում է կուսակցութեան կյանքին ու մահվան, համախմբեց կուսակցական կազմերին և կազմակերպեց տրոցկիզմի ջախջախումը:

1924 թ. հունվարին դումարվեց XIII կուսակցական կոնֆերենցիան: Նա լսեց Ստալինի ղեկուցումը, վորն ամփոփեց դիսկուսիայի արդյունքները: Կոնֆերենցիան վճռակա՛նապես դատասպարատեց տրոցկիստներին: Կոնֆերենցիայի վորոշումներին հավանութեան տվին XIII կուսակցական համագումարը (1924 թ. մայիս) և Կոմինտերնի V կոնգրեսը (1924 թ. ամառը):

¹ Ի. Ստալին, Լենինի մասին, էջեր 15, 16, 17, 18, 20:

Տրոցկու դեմ այդ շրջանում մղվող պայքարում Ստալինը մատնանշում եր, վոր «կուսակցութեան խնդիրն է քաղել տրոցկիզմը, վորպես իդեալական հոսանք»: Նա մատնանշեց կուսակցութեանը, վոր այն ժամանակվա պայմաններում տրոցկիզմը գլխավոր փտանդն եր:

«Տվյալ մոմենտում,—ասում եր Ստալինը,—Հոկտեմբերի հաղթութեանից հետո, նեպի այժմյան պայմաններում, ամենից ավելի փտանդավոր պետք է համարել տրոցկիզմը, վորովհետև նա աշխատում է անվստահութեան պատվաստել դեպի մեր հեղափոխութեան ուժերը, անվստահութեան դեպի բանվորների ու գյուղացիների դաշինքի գործը, անվստահութեան դեպի նեպական Ռուսաստանը սոցիալիստական Ռուսաստանի փոխարկելու գործը»¹:

Ստալինն ապացուցեց, վոր տրոցկիզմի իդեական ջախջախումն այն պայմանն է, վորն անհրաժեշտ է՝ ապահովելու համար հետագա հաղթական առաջընթաց շարժումը դեպի սոցիալիզմ: Ստալինն ասում եր.

«Առանց տրոցկիզմը ջախջախելու՝ չի կարելի հաղթութեան ձեռք բերել նեպի պայմաններում, չի կարելի այժմյան Ռուսաստանը փոխարկել սոցիալիստական Ռուսաստանի»²:

Տրոցկիզմի դեմ մղած մարտերում Ստալինը համախմբեց կուսակցութեանը նրա Կենտկոմի շուրջը և նրան մորիլիզացիայի յենթարկեց հետագա պայքարի համար հանուն մեր յերկրում սոցիալիզմի հաղթութեան:

Բացառիկ մեծ նշանակութեան ունի տրոցկիզմի իդեական ջախջախման, լենինիզմի պաշտպանութեան, հիմնական վորման ու դարգացման գործում Ստալինի «Լենինիզմի հիմունքների մասին» թեորիական/աշխատութեանը, վոր լույս տեսավ 1924 թվականին: Այդ աշխատութեանը լենինի-

¹ Ի. Ստալին. Крестьянский вопрос. Հոգվածների ժողովածու. 1926 թ., էջ 55:

² Նույն տեղում:

նիզմի վարպետ շարադրանքը և թեորիական խորը հիմնավորումն է: Նա այն ժամանակ զինեց և այժմ զինում է ամբողջ աշխարհի բոլոր լեհիկներին մարքսիստական-լենինյան թեորիայի հասու գեներով:

Այդ հանձարեղ աշխատութեան մեջ տրված է լենինիզմի, այսինքն՝ նոր և առանձնահատուկ այն բանի հիմունքների շարադրանքը, վորը կապված է լենինի անվան հետ, վորը լենինը մտցրել է մարքսիստական թեորիայի զարգացման մեջ: Հենց միայն այն հանգամանքը, վոր տրվեց լենինիզմի հարցերի այդպիսի ընդհանրացում, վոր լենինյան ժառանգութեան ամբողջ իդեական բովանդակութեանը հավաքվեց և շնորհից անուկնոր պատմական եպոխայի տեսանկյունով, մի հսկայական առաջընթաց քայլեր մարքսիզմ-լենինիզմի գիտութեան զարգացման մեջ: Լենինյան ուսմունքի բոլոր հարցերն այդ աշխատութեան մեջ հասցված են սկզբունքային հսկայական բարձրութեան: Իր աշխատութեան մեջ Ստալինը տալիս է լենինիզմի կյանիկ վորոշումը: Ստալինը ցույց է տալիս, թե ինչպես լենինն ե՛լ ավելի զարգացրեց մարքսիզմը նոր եպոխայի, իմպերիալիզմի և պրոլետարական հեղափոխութեանների եպոխայի պայմաններում:

Ժողովրդական տնտեսութեան վերականգնման աշխատանքը մոտենում էր իր վախճանին: Փոխվել էր խորհրդային Միութեան միջազգային և ներքին իրադրութեանը: Կապիտալիստական յերկրներում սկսվեց հեղափոխութեան ժամանակավոր տեղատվութեան, հաստատվեց կապիտալիզմի ժամանակավոր մասնակի ստաբիլիզացիա: ԽՍՀՄ-ում ձեռք բերվեց տնտեսութեան մինչպատերազմյան մակարդակը: Պետք էր ավելի առաջ շարժվել: Ամբողջ սրութեամբ ծառայելով մեր շինարարութեան հեռանկարների, խորհրդային Միութեան մեջ սոցիալիզմի ճակատագրի հարցը:

Հանձարեղ կանխատեսութեամբ Ստալինը վորոշում է հեղափոխութեան հետագա զարգացման հեռանկարն ու կոնկրետ ուղիները:

«Դինամո» դործարանի բանվորներին ցանկանում եմ, — գրում էր նա, — ինչպես և ամբողջ Ռուսաստանի բանվորներին, վորպեսզի արդունարեբութեանը բարձրանա սարն իվեր, վորպեսզի պրոլետարների թիվը Ռուսաստանում բարձրանա մինչև 20—30 միլ. մերձավորագույն շրջանում. վորպեսզի կոլեկտիվ տնտեսութեանը գյուղում ծաղկի և իր ազդեցութեանը յենթարկի մասնավոր տնտեսութեանը. վորպեսզի բարձր ինդուստրիան և գյուղի կոլեկտիվ տնտեսութեանը վերջնականապես համախմբեն գործարանների պրոլետարներին և հողի աշխատավորներին, վորպես մեկ սոցիալիստական բանակ. վորպեսզի հաղթութեանը Ռուսաստանում պսակվի հաղթութեամբ ամբողջ աշխարհում¹:

Թեորիային ընդհանրացնելով Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխութեան փորձը, կապիտալիստական շրջապատման մեջ սոցիալիստական շինարարութեան առաջին տարիները փորձը, Ստալինը պաշտպանեց ու ե՛լ ավելի զարգացրեց լենինյան ուսմունքը սոցիալիզմի հաղթութեան մասին մեկ յերկրում:

1924 թ. դեկտեմբերին լույս տեսավ Ստալինի «Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը և ուսական կոմունիստների տակտիկան» հայտնի աշխատութեանը: Հիմնավորելով այդ աշխատութեան մեջ լենինյան դրույթը սոցիալիզմի հաղթութեան մասին մեկ յերկրում, Ստալինը ցույց տվեց, վոր պետք է տարբերել այդ հարցի յերկու կողմը—ներքին և միջազգային կողմը: Ներքին կողմը—այդ՝ սոցիալիզմ կառուցող յերկրի ներսում դասակարգերի փոխհարաբերութեան հարցն է. միջազգային կողմը—այդ՝ ԽՍՀՄ, առայժմ սոցիալիզմի դեռ միակ յերկրի և կապիտալիստական շրջապատման փոխհարաբերութեանների հարցն է: Ներքին դժվարութեանները ԽՍՀՄ-ի բանվորներն ու գյուղացիները լիովին կարող են հաղթահարել սեփական ուժերով, նրանք լիովին կարող են տնտեսապես հաղթահարել իրենց սեփական բուրժուազիային և լիակատար սոցիալիստական

¹ Г. К. Орджоникидзе. Избранные статьи и речи. 1939 г., т. 2, 450:

Հասարակութուն կառուցել: Իայց այնքան ժամանակ, քանի դեռ դոյութուն ունի կապիտալիստական շրջապատումը, դոյութուն ունի նաև ԽՍՀՄ դեմ կապիտալիստական ինտերվենցիայի և կապիտալիզմի ռեստավրացիայի վտանգը: Այդ վտանգը վերացնելու համար անհրաժեշտ է վոչընչացնել հենց ինքը՝ կապիտալիստական շրջապատումը, իսկ կապիտալիստական շրջապատումը վոչընչացնել հնարավոր է միայն պրոլետարական հեղափոխութեան հաղթութեան միջոցով դոնե միքանի յերկրներում: Միայն այդ ժամանակ սոցիալիզմի հաղթութունը ԽՍՀՄ-ում կարող է լիակատար, վերջնական հաղթութունը համարվել:

Ստալինի այդ դրույթները կազմեցին կուսակցութեան XIV կոնֆերենցիայի (1925 թ. ապրիլ) սրամական բանաձևի հիմքը: Կոնֆերենցիան հաստատեց ԽՍՀՄ-ում սոցիալիզմի հաղթութեան լենինյան-ստալինյան դիրքավորումը, վորպես կուսակցութեան որենք, վոր պարտադիր է կուսակցութեան բոլոր անդամներին համար:

1925 թ. դեկտեմբերին բացվեց կուսակցութեան XIV համագումարը: Կենտկոմի քաղաքական հաշվետվութեան մեջ Ստալինը նկարագրեց Խորհրդային Միութեան քաղաքական ու տնտեսական հզորութեան աճման վառ պատկերը: Սակայն, ասում էր Ստալինը, մենք չենք կարող բավարարվել այդ հաջողութուններով, վորովհետև մեր յերկիրը շարունակում է հետամնաց, ազրարային յերկիր մնալ: Մեր յերկրի տնտեսական ինքնուրույնութունն ապահովելու և նրա պաշտպանունակութունն ամրապնդելու համար, սոցիալիզմի հաղթութեան համար անհրաժեշտ տնտեսական բազա ստեղծելու նպատակով, — պետք է մեր յերկիրն ազրարային յերկրից դարձնել ինդուստրիալ յերկիր:

XIV համագումարի ամբիոնից կուսակցութեան առաջնորդն ասում էր.

«Մեր յերկիրը ազրարային յերկրից դարձնել ինդուստրիալ, անհրաժեշտ սարքավորումն իր սեփական ուժերով

արտադրելու ընդունակ յերկիր, — ասա վորն է մեր գլխավոր գծի ելութունը, հիմքը»¹:

Սոցիալիստական ինդուստրացման ոտալինյան պլանին կապիտալիզմի պաշտպաններ Ձինովյեվն ու Կամենևլը փորձում էին հակադրել իրենց «պլանը», վորի համաձայն ԽՍՀՄ-ն պետք է մնար ազրարային յերկիր: Դա ԽՍՀՄ-ն ստրկացնելու և նրան ձեռք ու վորտքը կապած՝ իմպերիալիստական գիշատիչներին հանձնելու դավաճանական պլան էր:

Ստալինը պոկեց այդ անարգ կապիտուլանտների դիմակը, մերկացրեց նրանց տրոցկիստական-մենշևիկյան ելութունը:

XIV համագումարում Ստալինն ընդգծեց, վոր կուսակցութեան կարևորագույն խնդիրը բանվոր դասակարգի հաստատուն դաշինքն է միջակի հետ սոցիալիզմի կառուցման գործում:

XIV համագումարը հաստատեց վորպես կուսակցութեան հիմնական խնդիր — սոցիալիստական ինդուստրացման կիրառումը, պայքարը հանուն սոցիալիզմի հաղթութեան ԽՍՀՄ-ում: Համագումարից հետո, 1926 թ. սկզբին, լույս տեսաւ Ստալինի «Լենինիզմի հարցերի շուրջը» աշխատութիւնը: Այդ պատմական աշխատութեան մեջ Ստալինն իրենապես ջախջախեց զինովյեվականների լիկվիդատորական ու կապիտուլանտական «փրիխսոփայութիւնը» և հիմնավորեց կուսակցութեան XIV համագումարի գիծը, յերկրի սոցիալիստական ինդուստրացման և սոցիալիստական հասարակութուն կառուցելու գիծը: Նա կուսակցութեանն ու բանվոր դասակարգին զինեց սոցիալիստական շինարարութեան հաղթութեան անխորտակելի հալատով:

Ստալինի զեկավարութեամբ բուլճարի կուսակցութիւնը, ուժեր ու միջոցներ կուտակելով և դեն շարտելով կապիտուլանտներին ու թերահավատներին, յերկիրը հաս-

¹ XIV съезд Всесоюзной коммунистической партии (6). Стенографический отчет. 1926 г. 42 488:

ցըրեց պատմական նոր ետապին—սոցիալիստական ինդուստրացման ետապին:

VIII

Մի աշխարհի հսկայական և միաժամանակ տնտեսական տեսակետից հետամնաց յերկրի ինդուստրացումը պատմականորեն ամենակարճ ժամկետներում, ինչպիսին Սորհրդային Միութիւնն էր այդ շրջանում, — վիթխարի դժվարութիւններ էր ներկայացնում: Պետք էր նոր կառուցել ինդուստրիայի մի ամբողջ շարք՝ ցարական Ռուսաստանին անհայտ ճյուղեր: Պետք էր ստեղծել նոր պաշտպանական արդյունաբերութիւն, վորը չկար նախկին Ռուսաստանում: Պետք էր կառուցել ժամանակակից գյուղատնտեսական, հին գյուղին անձանտթ մեքենաների գործարաններ: Այդ բանը հրահայական միջոցներ էր պահանջում: Կապիտալիստական պետութիւններն այդ միջոցները ձեռք էյին բերում ժողովրդի անխնա շահագործումով, գաղութների ու կախյալ յերկրների արյունալի կողոպուտով, արտաքին փոխառութիւններով: Բայց Սորհրդային յերկրը չէր կարող ոգտրվել այդ կեղտոտ աղբյուրներից, իսկ արտաքին փոխառութիւնների ճանապարհը նրա համար փակել էյին կապիտալիստները: Մնում էր միջոցներ հայթայթել միայն Սորհրդային յերկրի ներսում:

Հենվելով Լենինի ցուցումների վրա՝ Ստալինը մշակեց մեր յերկրի սոցիալիստական ինդուստրացման ուսմունքը: Նա ցույց տվեց, վոր 1) ինդուստրացման էյութիւնը վո՛չ թէ արդյունաբերութիւն պարզ աճումն է, այլ ծանր ինդուստրիայի և սմենից առաջ նրա միջուկի—մեքենաշինութիւնի գարգացումը, վորովհետեւ միայն ծանր ինդուստրիայի և հատկապես մեքենաշինութիւնի ստեղծումն է ապահովում սոցիալիզմի նյութական բազան և սոցիալիզմի յերկրը զնում կապիտալիստական աշխարհից անկախ վիճակի մեջ. 2) կալվածատերերի ու կապիտալիստների եքսպրոպրիացիան մեր յերկրում՝ վորպես Հոկտեմբերյան սոցիա-

լիստական հեղափոխութիւնի հետեանք, հողի, Փարբիկաների, գործարանների, բանկերի և այլն մասնավոր սեփականութիւնի վոչնչացումը և դրանք համաժողովրդական սեփականութիւն դարձնելը—սոցիալիստական կուսակման հզոր աղբյուր ստեղծեցին ինդուստրիայի գարգացման համար.

3) սոցիալիստական ինդուստրացումը հիմնովին տարբերվում է կապիտալիստականից. վերջինը կառուցվում է գաղութային գալթիւնների և կողոպուտների, ռազմական ջախջախումների, ստրկացուցիչ փոխառութիւնների և բանլորական մասսաների ու գաղութային ժողովուրդների անխնա շահագործման միջոցով, իսկ սոցիալիստական ինդուստրացումը հենվում է արտադրութիւնի միջոցների հանրային սեփականութիւնի վրա, բանվորների ու գյուղացիների աշխատանքով ստեղծված հարստութիւնների կուտակման ու տնտեսման վրա. սոցիալիստական ինդուստրացումն անխղճիորեն կապված է աշխատավոր մասսաների նյութական դրութիւնի անշեղ բարելավման հետ. 4) ուստի ինդուստրացման համար մղվող պայքարում արմատական ինդիւրներն են աշխատանքի արտադրողականութիւնի բարձրացումը, ինքնարժեքի իջեցումը, պայքարը հանուն աշխատանքային կարգապահութիւնի, խնայողութիւնի ուստի և այլն. 5) սոցիալիզմի կառուցման պայմանները ՍՍՀՄում, բանլոր դասակարգի աշխատանքային խանդավառութիւնը—հնարավոր են դարձնում ինդուստրացման անհրաժեշտ բարձր տեմպերի իրագործումը. 6) գյուղատնտեսութիւնի սոցիալիստական փոխակերպման ուղին անցնում է յերկրի ինդուստրացման միջով, վորը պետք է տեսնիկական բազա ստեղծի այդ փոխակերպման համար:

Այդ վորոշակի ու պարզ ծրագրով զինված՝ Սորհրդային Միութիւնի աշխատավորները ձեռնամուխ յեղան յերկրի սոցիալիստական ինդուստրացմանը:

Սոցիալիստական շինարարութիւնի հաջողութիւնները վախեցած՝ իմպերիալիստները փորձեցին վիժեցնել կամ գոնե արգելակել յերկրի ինդուստրացումը զխմանադիտա-

կան ու առևտրական հարաբերությունները ԽՍՀՄ-ի հետ խզելու միջոցով (Անդրիա), խորհրդային դեսպաններին սպանելու միջոցով (Լեհաստան), լրտեսական և դիվերսիոն աշխատանքն ուժեղացնելու միջոցով: Յերկրի ներսում միավորվում են տրոցկիստները, գինովյեմականները, առաջներում ջախջախված հակահոսակցական խմբերի մնացորդները և կազմում են մի դավաճանական բլոկ, վորը կատաղի դրոհ է սկսում կուսակցութայն դեմ: «Ստեղծվում է միասնական ճակատի պես մի բան Չեմբուլենից սկսած մինչև Տրոցկին»,—մատնանշում էր այն ժամանակ ընկեր Ստալինը: Չեր կարելի սոցիալիստական ինդուստրացման հաղթություն ձեռք բերել առանց տրոցկիստական-գինովյեմական բլոկի իրենական ու կազմակերպական ջախջախման: Ընկեր Ստալինի ղեկավարութայնը կուսակցութայնը ջախջախեց տրոցկիստական-գինովյեմական բլոկը: Ստալինի գեկուցումը XV կուսակցական կոնֆերենցիայում—«Մեր կուսակցութայն մեջ յեղած սոցիալ-դեմոկրատական թեքման մասին» (1926 թ. նոյեմբեր) և նրա գեկուցումը Կոմինտերնի Գործկոմի VII ընդլայնած պլենումում—«Դարձյալ մեր կուսակցութայն մեջ յեղած սոցիալ-դեմոկրատական թեքման մասին» (1926 թ. դեկտեմբեր) իրենապես զինեցին ՀամԿ(բ)Կ և Կոմինտերնին և ապահովեցին կուսակցական շարքերի միաձուլությունն ու համախմբվածությունը:

Կոմինտերնի Գործկոմի ընդլայնած պլենումն իր վորոշումների մեջ նշավակեց տրոցկիստական-գինովյեմական բլոկի կողմնակիցներին՝ վորպես մենչևիկյան դիրքերը գլորված պառակտիչներին:

Չախջախելով և դեն չպրտելով անարգ կապիտուլանտներին և կապիտալիզմի պաշտպաններին՝ բոլշևիկները շարունակեցին մեր յերկրի սոցիալիստական ինդուստրացման գործը:

Ինդուստրացման վորչ մի բնագավառ, վորչ մի հարց չեր խուսափում Ստալինի տեսադաշտից: Ստալինն արդյունարերութայն նոր ճյուղեր ստեղծելու, առաջներում հետա-

մնաց ճյուղերի զարգացման ու վերակառուցման նախաձեռնողն է: Ստալինը մեր յերկրում յերկրորդ անխամետաղադործական բազայի ստեղծման, Կուզբատի շինարարութայն վորեչնչողն է: Ստալինը սոցիալիստական կառուցումների կազմակերպիչն ու ղեկավարն է: Ստալինդրադի տրակտորատրոյը, Գնեպրոստրոյը, Մազնիտոստրոյը, Ուրալմաշտրոյը, Ռոստովի Սեյմաշտրոյը, Կուզնեցկատրոյը, Թուրքսիբը, Մարատովի կոմբայնատրոյը, Մոսկվայի և Գորկիի ավտոմոբիլային գործարանների կառուցումը և մի շարք այլ կառուցումներ—դրանք բոլորը կապված են Ստալինի անվան հետ: Այդ պատճառով ել այն ինդուստրիալ գեղանտներից շատերը, վորոնցով պարծենում է ամբողջ յերկիրը, Ստալինի անունն են կրում:

Սոցիալիզմի՝ ԽՍՀՄ-ում կառուցվող մեծաքանչ շենքի վիթխարի պատկերը անջնջելի ազդեցություն էր գործում կապիտալիստական յերկրների բանվորների վրա: Սկսեց մի իսկական ուխտադնացություն դեպի ԽՍՀՄ: Տասնյակ ու հարյուրավոր բանվորական պատգամավորություններ գալիս և հսկայական հետաքրքրութայն ու բուռն հուզմունքով ծանոթանում էին, թե ինչպես իրենք բանվորները, դուրս քշելով իրենց շահագործողներին, նոր, սոցիալիստական հասարակություն են կառուցում: Նրանց ամեն բան հետաքրքրում էր, նրանք ամեն բան իմանալ էլին ուզում: 1927 թ. նոյեմբերի 5-ին կայացավ Ստալինի յերկարատև զրույցը Գերմանիայի, Չրանիայի, Ավստրիայի, Չեխոսլովակիայի, Չինաստանի, Բելգիայի և այլ յերկրների բանվորական պատգամավորությունների հետ:

Արդեն 1927 թ. վերջերին պարզվեցին սոցիալիստական ինդուստրացման քաղաքականութայն վճռողական հաջողությունները: Առաջին հանրազումարները տվեց կուսակցութայն XV համագումարը, վոր դումարվեց 1927 թ. դեկտեմբերին: Իր հաշվատու գեկուցման մեջ Ստալինը տվեց սոցիալիստական ինդուստրացման հաջողությունների ցայ-

տուն պատկերը և ընդգծեց սոցիալիստական իշխող բարձունքների հետագա ընդարձակման ու ամրացման անհրաժեշտութիւնն ինչպես քաղաքում, այնպես ել գյուղում, կապիտալիստական տարրերին ժողովրդական տնտեսութեան մեջ լիկվիդացիայի յենթարկելու կուրս վերցնելով:

XV համագումարում Ստալինը մատնանշեց գյուղատնտեսութեան հետ մնալն արդիւնաբերութիւնից և նշեց ամբողջ ժողովրդական տնտեսութեանն սպառնացող այդ դրութիւնից դուրս գալու յեւըը:

«Յեւըը, —ասում եր Ստալինը, —մանր և մանրատված գյուղացիական տնտեսութիւններից հողի հանրային մշակման վրա հիմնված խոշոր և միացյալ տնտեսութիւններին անցնելու մեջ է, նոր, այլևի բարձր տեխնիկայի բազայի վրա հողի կոլեկտիվ մշակման անցնելու մեջ է: Յեւըն այն է, վոր մանր ու մանրագույն գյուղացիական տնտեսութիւններն աստիճանաբար, բայց անշեղորեն, վոչ թե ճնշման կարգով, այլ ցույց տալու և համոզելու կարգով, միացնենք, դարձնենք խոշոր տնտեսութիւններ՝ հիմնված հողի հանրային, ընկերային, կոլեկտիվ մշակման վրա, գյուղատնտեսական մեքենաների ու տրակտորների գործադրութեամբ, հողագործութեան ինտենսիֆիկացիայի գիտական յեղանակների գործադրութեամբ: Այլ յեւը չկա»¹:

Ինչո՞ւ մեր յերկիրը կոլտնտեսութիւններ կառուցելու ուղին բռնեց:

Արդեն կուսակցութեան XV համագումարի շրջանում այլևի ու այլևի յեր նկատելի դառնում գյուղատնտեսութեան, հատկապես հացահատիկային տնտեսութեան հետ մնալը: Հացահատիկի համախառն արտադրանքը մոտենում եր մինչպատերազմյան մակարդակին, բայց հացահատիկային արտադրանքի ապրանքային մասը, վոր վաճառվում եր տնտեսութիւններից դուրս քաղաքներին ու բանակին մատակարարելու համար, կազմում եր մինչպատերազմյան

¹ Համկ(բ)ի պատմութեան համառոտ դասընթաց, հայ. հրատ., էջ 388:

մակարդակի մեկ յերրորդից միքիչ ավելին (37 տոկոսը): Գյուղում մոտ 25 միլիոն մանր ու մանրագույն գյուղացիական տնտեսութիւն եր հաշվվում: Իսկ գյուղացիական մանր տնտեսութիւնները հենց իրենց բնույթով կխասանատուրալ տնտեսութիւններ եյին, վորոնք ընդունակ եյին միայն ապրանքային հացահատիկի մինիմումը տալու և անընդունակ եյին արտադրութիւնն ընդարձակել, տրակտորներ ու մեքենաներ գործադրել, բերքատուութիւնը բարձրացնել: Գյուղացիական տնտեսութիւնների մանրատոււմը և հացահատիկային տնտեսութեան ապրանքայնութեան անկումը շարունակվում եյին:

«Կասկածից դուրս եր, վոր հացահատիկային տնտեսութեան այդպիսի դրութեան ժամանակ ԽՍՀՄ բանակն ու քաղաքները պետք է խրոնիկական սովի առաջ կանգնեյին»¹:

Յերկրի առաջ յերկու հնարավորութիւն կար գյուղատնտեսութեան մեջ այնպիսի խոշոր արտադրութեան անցնելու, վորն ընդունակ լիներ տրակտորներ ու գյուղատնտեսական մեքենաներ գործադրելու և միքանի անգամ բարձրացնելու հացահատիկային տնտեսութեան ապրանքայնութիւնը: Առաջին հնարավորութիւնն եր՝ անցնել խոշոր կապիտալիստական արտադրութեան գյուղում, վոր կնշանակեր գյուղացիական մասսաների քայքայում, մասսայական գործադրելութեան ստեղծում քաղաքում, բանվոր դասակարգի ու գյուղացիութեան դաշինքի կործանում, կուլակութեան ու ժեղացում և սոցիալիզմի պարտութիւն: Կուսակցութեանը ուժեղներն այդ կործանարար ուղին եյին մղում ալ կապիտուլանտներն ու դավաճանները:

Յերկրորդ հնարավորութիւնն եր՝ բռնել մանր գյուղացիական տնտեսութիւնները միավորելու և խոշոր սոցիալիստական տնտեսութիւններ, կոլտնտեսութիւններ գարձնելու ուղին, վորոնք ընդունակ լինեյին լայնորեն ոգտագործելու տրակտորներն ու գյուղատնտեսական մյուս

¹ Համկ(բ)ի պատմութեան համառոտ դասընթաց, էջ 386:

Ժամանակակից մեքենաները՝ հացահատիկային տնտեսու-
թյունն ու նրա ապրանքային արտադրանքն արագ կերպով
բարձրացնելու համար: Պարզ է, վոր բոլշևիկների կուսակ-
ցությունն ու Սովետական պետությունը կարող եյին գյու-
ղատնտեսության վարդաքման միայն յերկրորդ ուղին,
կոլտնտեսային ուղին բռնել:

Բոլշևիկները կուսակցությունը յեյնում եր Լենինի այն
խմաստուն ցուցումներից, թե անհրաժեշտ է գյուղացիա-
կան մանր տնտեսություններից անցնել խոշոր, կոլեկտիվ,
մեքենայական հողագործությանը, վորը միայն կարող եր
ռասնյակ-միլիոնավոր գյուղացիական տնտեսությունները
հանել դարավոր կարիքից:

«Մանր տնտեսությամբ կարիքից դուրս գալ չի կարե-
լի», — մատնանշում եր Լենինը:

Ամենակենսական տնտեսական պահանջը, ժողովրդա-
կան կարիքն եր պահանջում կոլեկտիվացման ուղուն անց-
նել: Յեւ բոլշևիկները կուսակցությունը Ստալինի ղեկա-
վարությամբ ձեռն ըմբռնեց այդ կենսական տնտեսական
պահանջը, կարողացավ գյուղացիության միլիոնավոր մաս-
սաներին ղեպի կոլեկտիվացման ուղին դարձնել:

XV համագումարը վորոշում հանեց գյուղատնտեսու-
թյան կոլեկտիվացումն ամեն կերպ ծավալելու մասին: Միաժամանակ համագումարը ղերեկտիվ տվեց ժողովրդա-
կան տնտեսության առաջին հնդամյա պլանը կազմելու մա-
սին: Այդպես, սոցիալիստական ինդուստրիա ստեղծելու
ամենայեռուն շրջանում Ստալինը նչեց մի նոր վիթխարի
խնդիր—գյուղատնտեսության կոլեկտիվացումը: Այդպիսի
պատմական խնդրի իրագործումը պահանջում եր ամենա-
մանրակրկիտ նախապատրաստություն, վորն իր խորու-
թյամբ ու թափով համարձակ կերպով կարող է մի շար-
քում դրվել Հոկտեմբերյան Մեծ սոցիալիստական հեղափո-
խության նախապատրաստության հետ: Պրոլետարական հե-
ղափոխության հանձարեղ ստրատեգը համարձակ ու ան-
հողողող կերպով, ուշադիր ու շրջահայաց առաջ եր տա-
նում կուսակցությանը, վոչնչացնելով ղեպի նշված նպա-

տակը տանող ճանապարհին յեղած բոլոր արգելքները,
աչալուրջ հետևելով դասակարգային թշնամու մանյովրնե-
րին և վալլուն կերպով նախատեսելով նրա գործողու-
թյուններն ամենամոտիկ ապագայում, վարպետորեն վերա-
խմբավորելով ուժերը հեց հարձակման ընթացքում, ամ-
բացնելով դրաված ղերքերը, ոգտագործելով ոեղերվները
հաջողությունը վարդացնելու համար:

Ստալինի ղեկավարությամբ կուսակցությունը նախա-
պատրաստեց անհրաժեշտ բոլոր նյութական պայմանները,
վորպեսզի գյուղացիությունը մասսայաբար մտնի կոլտն-
տեսությունները: Ստեղծվեց ինդուստրիալ բազա գյուղին
մեքենաներ ու տրակտորներ մատակարարելու համար, բա-
զա գյուղատնտեսությունը տեխնիկապես վերագինելու հա-
մար: Բավականաչափ միջոցներ կուտակվեցին կոլտնտեսա-
յին և խորհրտնտեսային շինարարությունը Ֆինանսավորելու
համար, և այդ շինարարությունն ուղարկվեցին կուսակցու-
թյան ու բանվոր դասակարգի լավագույն մարդիկ, ամբաց-
վեցին այն առաջին կոլտնտեսությունները, վորոնք մենա-
տնտես գյուղացիներին կոլեկտիվ գյուղատնտեսություն վա-
րելու որինակներ եյին ցույց տալիս: Ստեղծվեցին մեքենա-
տրակտորային կայաններ ու խորհրտնտեսություններ, վո-
րոնք ոգնում եյին գյուղացիներին տնտեսությունը բարելա-
վելու գործում:

Իր կործանումը նախադրելով՝ կուլակությունը վոր-
ձում եր ղխմադրություն ցույց տալ, «հացի գործադուլ» եր
կազմակերպում, մտածելով դրանով ստիպել կուսակցու-
թյանը յեթե վոչ կապիտուլացիայի յենթարկվել, ապա
դոնե նահանջել: Այդ նույն 1928 թվին բացվեց բուրժուա-
կան մասնաղետների խոշոր վնասարարական կազմակեր-
պություն Դոնբասի Շարտիի ռայոնում, իսկ հետո նաև
ուրիշ շրջաններում: Վնասարարները կապված եյին իմպե-
րիալիստական պետությունների հետ:

Կուսակցությունը Ստալինի ղեկավարությամբ արտա-
կարգ միջոցներ կիրառեց կուլակության դեմ և ընկճեց նրա

դիմադրութիւնը: Վնասարարները խստորեն պատժվեցին: Ընկեր Ստալինը կոչ արեց կուսակցութեանը դասեր քաղել Շախտիի դործից, և ամենից առաջ բոլշևիկ-տնտեսավարներին՝ անձամբ դառնալ տեխնիկայի դիտակներ, և արագացնել բանվորներից տեխնիկական նոր կադրեր պատրաստելը:

Յերբ կուսակցութիւնը կուրակութեան դեմ հարձակման անցավ, կուսակցութեան կողմից ջախջախված տրոցկիստներին ու զինովյեթականներին փոխարինելու յեկան 1928—1929 թ. թ. Բուխարինը, Ռիկովը, Տոմսկին և աջ կապիտուլանտների ու կապիտալիզմի ռեստավրատորների նրանց սմբողջ հակակուսակցական խոտորը: Նույն այդ ժամանակ իմպերիալիստները, հենվելով աջերի կապիտուլանտական աշխատանքի վրա, ԽՍՀՄ-ին պատերազմի մեջ քաշելու նոր փորձ են անում: Անդլիայի և Ֆրանսիայի դիւխալոր շտաբներում ԽՍՀՄ-ի դեմ նոր ինտերվենցիայի պլաններ են մշակվում, վորը պետք է տեղի ունենար 1929—1930 թվականներին:

Ինչպես վոր Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխութեան հաղթութիւնը 1917 թ. հոկտեմբերին հնարաւոր չէր լինի առանց կապիտուլանտներին ու շտրայկըրեխերներին ջախջախելու, ճիշտ այդպես ել անկարելի կլինէր սոցիալիզմի հաղթութիւնը գլուղում առանց աջ կապիտուլանտներին ջախջախելու 1928—1929 թվականներին: Բուխարինյան-Ռիկովյան հակակուսակցական խմբի դեմ կուսակցութեան տարած հաղթութեան մեջ առանձին նշանակութիւն ունեցան Ստալինի ճառերը—«Աջ վտանգի մասին ՀամԿ(բ)Կ մեջ», (Մոսկվայի կոմիտեյի և Մոսկվայի Վերահսկիչ հանձնաժողովի պլենումում 1928 թ. հոկտեմբերին) և «Աջ թեքման մասին ՀամԿ(բ)Կ մեջ» (ՀամԿ(բ)Կ կենտկոմի պլենումում 1929 թ. ապրիլին):

Ստալինի այդ յելույթներում մինչև վերջը մերկացվեցին աջերը, վորպես լենինիզմի թշնամիներ, ցույց տրվեց:

վոր աջերը կուրակի դործակալութիւնն և կուսակցութեան մեջ:

Աջերի դեմ մղվող պայքարում Ստալինը համախմբեց սմբողջ կուսակցութեանը և նրան դրոհի տարալ կապիտալիստական շահագործման վերջին պատվարի դեմ մեր յերկրում: Ստալինի հանձարը, նրա աննկուն կամքը և իմաստուն խորաթափանցութիւնն ասպհուկեցին հեղափոխութեան բարձրացումը մի նոր, ավելի բարձր աստիճանի: «Մեծ բեկման տարին» իր պատմական հողվածում, վոր դրվեց 1929 թ. հոկտեմբերի XII տարեդարձի առթիւ, Ստալինը գրում էր.

«Անցած տարին սոցիալիստական շինարարութեան բոլոր ճակատներում մեծ բեկման տարի յեր: Այդ բեկումն ընթանում էր ու շարունակում է ընթանալ քաղաքի ու գյուղի կապիտալիստական տարրերի դեմ սոցիալիզմի վճռական հարձակման նշանի տակ: Այդ հարձակման բնորոշ առանձնահատկութիւնն այն է, վոր նա մեղ արդէն մի շարք վըճռական հաջողութիւններ է տվել մեր ժողովրդական տնտեսութեան սոցիալիստական վերակառուցման (ռեկոնստրուկցիայի) հիմնական բնագալառներում»¹:

Կուսակցութիւնը վճռական բեկում ձեռք բերեց աշխատանքի արտադրողականութեան բնագալառում: Հիմնականում լուծվեց սոցիալիստական ինդուստրացման ամենադժարին խնդիրներից մեկը—ծանր արդյունաբերութիւն կառուցելու համար միջոցներ կուտակելու խնդիրը: Կուսակցութիւնն արձատական բեկում ձեռք բերեց մեր հողագործութեան զարգացման մեջ, մեր գյուղացիութեան զարծութեան մեջ: Բուռն կերպով ծախարվել սկսեց կոլտնտեսային շարժումը, իր զարգացման տեմպերով առաջ ընկնելով նույնիսկ խոշոր արդյունաբերութիւնից: Այդ մասոյայական կոլտնտեսային շարժման սկիզբն էր:

«Նորը և վճռականն այժմյան կոլտնտեսային շարժման մեջ այն է,—գրում էր Ստալինը,—վոր գյուղացիները կր-

¹ Ի. Ստալին, Լենինիզմի հարցերը, 11-րդ հրատ., էջ 370:

անտեսութիւններն են մտնում վո՛չ թե առանձին խմբերով, ինչպես այդ առաջ եր տեղի ունենում, այլ ամբողջ գյուղերով, վոբուսներով, շրջաններով, մինչև իսկ գաւառներով: Իսկ ի՞նչ է նշանակում այդ: Այդ նշանակում է այն, վոր կոլտնտեսութիւններն մեջ է մտել միջակը: Այս է գյուղատնտեսութեան դարգացման մեջ կատարված այն արմատական բեկման հիմքը, վորը կազմում է Խորհրդային իշխանութեան կարևորագույն նվաճումը...»¹:

Այդպես Ստալինի ղեկավարութեամբ նախապատրաստվեց պատմական շրջադարձը կուլակային տարրերին սահմանափակելու և դուրս մղելու քաղաքականութիւնից ղեկավար կուլակութիւնը՝ վորպես դասակարգ վերացնելու քաղաքականութիւնը համատարած կոլեկտիվացման հիմքի վրա:

IX

1929 թվականի դեկտեմբերի 27-ին Ստալինը հանդես գեկավ ազդարնել-մարքսիստների կոնֆերենցիայում: Իր ճառի մեջ ընկեր Ստալինը մերկացրեց ժողովրդական տնտեսութեան սեկտորների «հավասարակշռութեան» բուրժուական թեորիան, ջախջախեց սոցիալիստական շինարարութեան մեջ «ինքնահոսի» հակամարքսիստական թեորիան և մանր գյուղացիական տնտեսութեան «կայունութեան» հակամարքսիստական թեորիան: Չախջախելով այդ բոլոր բուրժուական, հակամարքսիստական, աջ-ոպորտունիստական թեորիաները, ընկեր Ստալինը տվեց կոլտնտեսութիւններին բնույթի խորը վերլուծութիւնը, վորպես տնտեսութեան սոցիալիստական ձևի, և հիմնավորեց անցումը համատարած կոլեկտիվացման ու այդ հիմքի վրա՝ կուլակութեանը, վորպես դասակարգ, վերացնելուն:

Լենինը զեռ կուսակցութեան XI համագումարում խոսում էր վերջին ու վճռական մարտի մասին ընդդէմ ուսական կապիտալիզմի, վորն աճում է մանր գյուղացիական տնտեսութիւնից, բայց այն շրջանում այդ մարտի ժամկետը

զեռ չէր կարելի ճշդատրեն վորոշել: Ընկեր Ստալինն իրեն հատուկ հանճարեղ խորաթափանցութեամբ գիտականորեն ապացուցեց, վոր ներքին կապիտալիզմի դեմ մղելիք վճռական մարտի ժամկետն արդեն հասել է: Մեծ դիպրեկտիկ-Ստալինը ցույց տվեց, վոր կուլակութեան՝ վորպես դասակարգի վերացումը կուլակութեանը սահմանափակելու և դուրս մղելու նախկին քաղաքականութեան շարունակութիւնը չէ, այլ մի կտրուկ շրջադարձ է կուսակցութեան քաղաքականութեան մեջ:

«Յեթե կարվածատերերի հողերի կոնֆիսկացիան հոկտեմբերյան հեղափոխութեան առաջին քայլն էր գյուղում, — այդպես է արձանագրված կուսակցութեան XVI համագումարի վորոշումներում, — ապա կոլտնտեսութիւններին անցնելը յերկրորդ և այն էլ վճռողական քայլն է, վորը վորոշում է կարևորագույն ետապը ԽՍՀՄ-ում սոցիալիստական հասարակութեան պատվանդանը կառուցելու գործում»¹:

Գյուղը սոցիալիստական տնտեսութեան հասավ այն բանի հետեանքով, վոր տնտեսական անհրաժեշտութիւնը պահանջում էր խոշոր արտելային տնտեսութեան, կոլեկտիվ, մեքենայական հողագործութեան անցնել: Բուլչեիկներին կուսակցութիւնը և Խորհրդային պետութիւնը մի շարք տարիներին ընթացքում գյուղում արտադրողական նոր ուժեր էլին ստեղծում, նոր տեխնիկա-տրակտորներ, կոմբայններ և այլ գործիքներ էլին մտցնում, սոցիալիստական հողագործութեան կազմեր, նոր տեխնիկային տիրապետող միլիոնավոր մարդիկ էլին պատրաստում:

Ստալինգրադի տրակտորագործարանի գործարկման որը (1930 թ. հունիսի 17-ին) նրա բանվորներին ուղղած իր պատմական վորջույնի մեջ ընկեր Ստալինը գրում էր. —

«Վորջույն և հաղթանակի շնորհավորանքնե՛ր ԽՍՀՄ-ում առաջին Կարմրադրոշ տրակտորային դիպրետի բանվորներին ու ղեկավար կազմին: Այն 50 հազար տրակտորները,

¹ ВКП(б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, т. II, с. 432:

¹ Ի. Ստալին, Լենինի դէ հարցերը, 11-րդ հրատարակ., էջ 381:

վոր դուք պետք է տաք յերկրին ամեն տարի, 50 հազար արկեր են, վորոնք սրայթեցնելու յեն բուրժուական հին աշխարհը և ճանապարհ են հարթելու սոցիալիստական նոր կացութեան համար դյուզում: Հաջողութուն են ցանկանում ձեզ ձեր ծրագիրը կատարելու գործում»¹:

Գյուղում ստեղծված նոր արտադրողական ուժերն անխուսափելիորեն հասցրին նոր, սոցիալիստական հարաբերությունների մարդկանց միջև:

Ստալինը, բաղմակողմանիորեն մշակելով սոցիալիզմի մարքեթաական-լենինյան ուսմունքը, ցույց տվեց, վոր կոլեկտիվացման անցնելը հնարավոր է վո՛չ թե դյուզացիները՝ հասարակ ու խաղաղ ձևով կոլտնտեսությունները մտնելու կարգով, այլ կուլակուլթյան դեմ դյուզացիները մղած մասսայական պայքարի կարգով: Անհրաժեշտ էր կուլակուլթյանը ջախջախել բաց կովում ամբողջ դյուզացիության աչքի առաջ, ուստի և համատարած կոլեկտիվացման անցնելն անբաժան կերպով կապվում էր կուլակուլթյանը՝ վորպես դասակարգ վերացնելու խնդրի հետ:

Ընկեր Ստալինի ցուցումներն այն մասին, թե կուսակցության քաղաքականության մեջ անհրաժեշտ է շրջադարձ կուլակուլթյան շահագործողական տենդենցների սահմանափակումից դեպի կուլակուլթյան՝ վորպես դասակարգի վերացումը, — կազմեցին Կենտկոմի 1930 թ. հունվարի 5-ի «Կոլեկտիվացման տեմպի և պետության կողմից, կոլտնտեսային շինարարությանն ողնելու միջոցների մասին» վորոշման հիմքը:

Կուսակցության թշնամիներն ամեն կերպ փորձում էին վիժեցնել կուսակցության վերցրած՝ յերկրի կոլեկտիվացման կուրսը: Այդ թշնամական փորձերն արտահայտվեցին վո՛չ միայն աջ կապիտուլանտների անմիջական յելույթով կոլեկտիվացման դեմ, այլ նաև կուսակցական դժի «ձախ» աղավաղումներով, կոլեկտիվացման՝ կուսակցության կողմից սահմանված տեմպերի խախտումով, կամավորության

լենինյան-ստալինյան սկզբունքի խախտումով կոլտնտեսային շինարարության մեջ, արտելի վրայից քաղաքացուհար դեպի կոմունա թռչելով, բնակելի շենքերի, մանր անասունների, ընտանի թռչունների ստիպողական հանրայնացումով և այլն:

Ներքին և արտաքին թշնամիները, ինտերվենտները և նրանց գործակալները հույս ունեյին, վոր այդ «ձախ», իսկ յերբեմն նաև դիտակցական պրովոկացիոն քաղաքականությունը կգծտեցնի դյուզացիությանը խորհրդային էլիտանության հետ: Իմպերիալիստական պետությունների շտաբներում արդեն նշվում էին նոր ինտերվենցիայի ժամկետները: Բայց կուսակցության առաջնորդը ժամանակին նկատեց նոր վտանգը:

1930 թ. մարտի 2-ին Կենտկոմի վորոշումով հրապարակվեց Ստալինի հոգվածը «Գլխապտույտ՝ հաջողություններից», վորի մեջ Ստալինը հակահարված տվեց «ձախ» խոտորումներին, վորոնք սպառնում էին կործանել կոլտնտեսային շարժումը: «Հողվածի մեջ ամբողջ ուժով ընդգծվում էր կոլտնտեսային շինարարության կամավորության սկզբունքը և մասնանշվում էր, վոր անհրաժեշտ է հաշի առնել պայմանների բաղմադանությունը ԽՍՀՄ տարբեր ուղիներում՝ կոլեկտիվացման տեմպերն ու մեթոդները վորոշելիս: Ընկեր Ստալինը հիշեցնում էր, վոր կոլտնտեսային շարժման հիմնական ողակը դյուզատնտեսական արտելն է... Ընկեր Ստալինի հոգվածը քաղաքական մեծազույն նշանակութուն ունեցավ: Այդ հոգվածն ողնեց կուսակցական կազմակերպություններին ուղղել իրենց սխալները և ամենաուժեղ հարվածը հասցրեց Խորհրդային էլիտանության թշնամիներին, վորոնք հույս ունեյին, թե խոտորումների հողի վրա նրանց կհաջողվի դյուզացիությանը վտարի հանել Խորհրդային էլիտանության դեմ»²:

Կործանիչ հարված հասցնելով «ձախ» աղավաղումներին

¹ «Правда» № 166, 18 հունիսի 1930 թ.:

² Համի(բ) պատմության համառոտ դասընթաց, էջ 415:

և դրա հետ միասին հողմացրելով անելով ինտերվենտներին հուլիսը, ընկեր Ստալինը, վորպես միլիոնավոր մասսաների ուսուցիչ, բացատրում էր կուսակցական ու անկուսակցական կադրերին, թե վորն է ղեկավարման արվեստը:

«Ղեկավարման արվեստը,—գրում էր Ստալինը,—լուրջ գործ է: Ձի կարելի չարժուժից հետ ընկնել, վորովհետև հետ ընկնել—նշանակում է մասսաներից կտրվել: Բայց չի կարելի նաև առաջ վազել, վորովհետև առաջ վազել—նշանակում է կորցնել կապը մասսաների հետ: Ով ուզում է շարժումը ղեկավարել և միաժամանակ պահպանել կապերը միլիոնավոր մասսաների հետ, նա պետք է սրայքար մղի յերկու ճակատով—թե՛ հետ ընկնողներին, թե՛ առաջ վազողների դեմ»¹:

Իրանից քիչ հետո հրատարակված՝ 1930 թ. ապրիլի 3-ի «Պատասխան ընկեր կոլտնտեսականներին» հոդվածում, վոր ուղղված էր միլիոնավոր կոլտնտեսականներին, Ստալինը, ցույց տալով սխալների արմատը գյուղացիական հարցում և գլխավոր սխալները կոլտնտեսային շարժման մեջ, բացառիկ ուժով պարզաբանեց, թե ինչն է դասակարգային պայքարի ճակատում հարձակվելու որենքների ելուժյունը: Ձի կարելի հարձակումը շարունակել առանց նվաճած դիրքերն ամրացնելու,—մատնանշում էր ընկեր Ստալինը,—առանց ուժերը վերախմբավորելու, ճակատը ռեզերվներով ապահովելու, առանց թիկունքի ուժերը մոտ քաշելու: Ուղորտունիստները չեն հասկանում հարձակման դասակարգային բնույթը—հարձակում վոր դասակարգի վրա, վոր դասակարգի հետ դաշնակցած: Մեզ հարկավոր է,—ասում էր Ստալինը,—վո՛չ թե ամեն տեսակ հարձակում, այլ հարձակում կուլակի վրա միջակի հետ դաշնակցած:

Ստալինյան ղեկավարութան շնորհիվ, խոտորումներն ուղղելու հետևանքով հաստատուն հիմք ստեղծվեց կոլտնտեսային շարժման նոր հզոր աճման համար: Կուսակցութունն ընկեր Ստալինի գլխավորութամբ լուծեց իշխա-

նությունը դրավելուց հետո պրոլետարական հեղափոխութան ամենադժվար խնդիրը, մանր գյուղացիական տնտեսութունները սոցիալիզմի ռեզերվ վրա փոխադրելու խընդիրը, կուլակութան՝ վորպես ամենաբազմաթիվ շահագործող դասակարգ վերացնելու խնդիրը:

«Այդ մի ամենախորը հեղափոխական հեղաշրջում էր, մի թուրջը հասարակութան հին վորակական կացությունից դեպի նոր վորակական կացություն, վորն իր հետևանքներով 1917 թվականի հոկտեմբերի հեղափոխական հեղաշրջմանը հավասար նշանակութուն ուներ:

Այդ հեղափոխութան առանձնահատկութունն այն էր, վոր նա կատարվեց վերևից, պետական իշխանութան նախաձեռնութամբ, վորին ՅԱՄՐԻՅ ուղղակի կերպով ոգնում էյին գյուղացիների միլիոնավոր մասսաները, վորոնք պայքարում էյին կուլակային ստրկութան դեմ, հանուն ազատ կոլտնտեսային կյանքի»¹:

Հենվելով Լենինի ցուցումների վրա այն մասին, վոր անհրաժեշտ է մանր գյուղացիական տնտեսութուններից անցնել խոչոր, արտելային, կոլեկտիվ տնտեսութան հողագործութան մեջ, հենվելով Լենինի կոոպերատիվ պլանի վրա, Ստալինը թեորիապես մշակեց և դործնականապես կիրառեց կյանքում գյուղատնտեսութան կոլեկտիվացման արմուկը: Այս բնագավառում նորը Ստալինի մոտ այն է, վոր նա 1) բազմակողմանիորեն մշակեց գյուղում սոցիալիստական տնտեսութան կոլտնտեսային ձևի հարցը. 2) ցույց տվեց, վոր կոլտնտեսային շինարարութան հիմնական ու գլխավոր ողակը ժամանակակից ետապում գյուղատնտեսական արտելն է, վորպես ամենից ավելի ճիշտ և գյուղացիներին հասկանալի ձև, վորը հնարավորութուն է տալիս կոլտնտեսականների անձնական շահերը ներդաշնակել նրանց հանրային շահերի հետ, կոլտնտեսականների անձնական շահերը հարմարեցնել հանրային շահերին. 3) հիմնավորեց

1. ՀամԿ(բ)ի պատմութան համառոտ դասընթաց, էջ 411:

1 Ի. Ստալին, Լենինի դժի հարցերը, էջ 419:

անցումը կուլակին՝ սահմանափակելու և գուրս մղելու քաղաքահանութիւնից կուլակութեանը, վորպէս դասակարգ, համատարած կուլեկտիվացման հիմքի վրա վերացնելու քաղաքահանութեանը. 4) բացահայտեց ՄՏԿ-ները նշանակութեանը, վորպէս հենակետեր դյուղատնտեսութեան սոցիալիստական վերակառուցման և դյուղատնտեսութեանն ու դյուղացիութեանը սոցիալիստական պետութեան կողմից ուղղութեան ցույց տալու գործում:

1930 թվի փետրվարին մի շարք կադմակերպութիւններէ, բանվորներէ, դյուղացիներէ և կարմիր-բանակայիններէ ընդհանուր ժողովների բաղմաթիւ միջնորդութիւններէ համաձայն՝ ԽՍՀՄ Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեն վորոշեց Ի. Վ. Ստալինին պարզեցնել Կարմիր դրոշի յերկրորդ շքանշանով սոցիալիստական շինարարութեան ճակատում ցույց տված հսկայական ծառայութիւններէ համար:

Կուսակցութեան XVI համագումարը (1930 թ. հունիսի 26—հունիսի 13) պատմութեան մեջ մտնելով վորպէս սոցիալիզմի՝ ամբողջ ճակատով ծախարուն հարձակման համագումար: Բացահայտելով սոցիալիզմի՝ ամբողջ ճակատով կապիտալիստական տարրերէ դեմ ծախարուն հարձակման անցնելու ելութիւնը, Ստալինը իր զեկուցման մեջ սահմանեց, վոր մեր յերկիրն արդեն քեակոխել է սոցիալիզմի շրջանը:

Զեկուցելով համագումարին յերկրի ինդուստրացման և դյուղատնտեսութեան կուլեկտիվացման գործում ձեռք բերված նվաճումների մասին, Ստալինը դրա հետ միասին մատնանշեց, թե ինչ խնդիրներ է դնում մեր առաջ դարգացման նոր շրջանը: Յեթե զարգացման տեմպերով մենք հասել ու անցել ենք կապիտալիստական առաջավոր յերկրներից, ապա արդյունաբերական արտադրութեան մակարդակով մենք դեռ շատ ենք հետ մնում կապիտալիստական առաջավոր յերկրներից: Այստեղից խնդիր՝ ե՛լ ավելի ուժեղացնել տեմպերը, խնդիր՝ հասնել ու առաջ անցնել կապիտալիստական յերկրներից նաև արդյունաբերական արտադրու-

թեան մակարդակով: Իր զեկուցման մեջ ընկեր Ստալինը մատնանշեց կուսակցութեան խնդիրներն առաջին հնդամյակը չորս տարում կատարելու գործում:

Ամբողջ յերկրի աշխատավորները խանդավառութեամբ ձեռնամուկ յեղան համագումարի դրած հսկայական խնդիրների լուծմանը: Լայն կերպով ծավալվեց սոցիալիստական մրցութիւնն ու հարվածայնութիւնը: XVI համագումարի մոմենտին սոցիալիստական մրցութիւնն ընդգրկել էր առնչվազն յերկու միլիոն բանվոր, խսկ հարվածային բրիգադների մեջ մեկ միլիոնից ավելի բանվոր էր մտնում:

«Մահնաուշագրաւը սոցիալիստական մրցութեան մեջ, — ասում էր ընկեր Ստալինը XVI համագումարում, — այն է, վոր նա արմատական հեղաշրջում է առաջ բերում մարդկանց հայացքների մեջ աշխատանքի վերաբերյալ, վորովհետև այդ մրցութիւնը աշխատանքը ամօթալի և ծանր բեռից, ինչպէս համարվում էր աշխատանքն առաջ, դարձրեց պատվի գործ, փառքի գործ, արիւթյան ու հերոսութեան գործ: Նման վոչինչ չկա և չի կարող լինել կապիտալիստական յերկրներում»¹:

Առաջին հնդամյակի սլանի կատարումը պահանջում էր ժողովրդական տնտեսութեան բոլոր ճյուղերի վերակառուցում նոր, ժամանակակից տեխնիկայի բաղայի վրա: Տեխնիկան վճռողական նշանակութիւն էր ստանում: Այդ կապակցութեամբ՝ կուսակցութեան առաջնորդը սոցիալիստական արդյունաբերութեան աշխատողների Համամիութենական առաջին կոնֆերենցիայում 1931 թ. փետրվարի 4-ին «Տնտեսավարների խնդիրների մասին» արտասանած իր ճառում հետևյալ նոր լոզունգն առաջադրեց—«Բոլշևիկները պետք է տիրապետեն տեխնիկային», «Վերակառուցման շրջանում տեխնիկան է վճռում ամեն ինչ»:

Սոցիալիզմի կառուցման գծով կուսակցութեան լարված աշխատանքի շրջանում ավելի ու ավելի մեծ նշանակու-

¹ Ի. Ստալին, Լենինիզմի հարցերը, էջ 501:

Թյունն եր ստանում կուսակցության անդամներին ու Թեկնածուների մարքսիստական-լենինյան դաստիարակությունը, բոլշևիկյան կուսակցության պատմական փորձի ուսումնասիրումը, պայքարը կուսակցության պատմությունը կեդծողներին դեմ:

1931 թվի նոյեմբերին Ստալինը հրապարակեց «Пролетарская революция» ժուռնալի խմբագրութեանն ուղղած հայտնի նամակը, վորը բացառիկ դեր խաղաց կուսակցութեան շարքերի հետադաս իդեական համախմբան դործում: Այդ նամակում Ստալինը, մերկացնելով բոլշևիզմի պատմութեան տրոցկիստական Ֆալսիֆիկատորներին, ցույց տվեց, վոր լենինիզմը ծնվել, աճել ու ամրապնդվել է բոլոր յերանգների ոպորտունիզմի դեմ մղած անողոք պայքարում, վոր բոլշևիկները աշխարհում միակ հեղափոխական կադմակերպությունն են, վորը մինչև վերջը ջախջախեց ոպորտունիստներին ու ցենտրիստներին և նրանց դուրս վնդեց կուսակցությունից: Այդ նամակում Ստալինն ամբողջ ուժով ցույց տվեց, վոր տրոցկիզմը հակահեղափոխական բուրժուազիայի առաջավոր ջոկատն է, վոր պայքար է մղում կոմունիզմի դեմ, Սորհրդային իշխանութեան դեմ, ՍՍՀՄ-ում սոցիալիզմ կառուցելու դեմ:

1933 թ. սկզբներին առաջին հնդամյակը կատարվեց ժամկետից առաջ: 1933 թ. հունվարին Ստալինը հանդես յեկավ Կենտկոմի և ԿՎՀ պլենումում «Առաջին հնդամյակի արդյունքները» զեկուցումով: Մեր յերկիրը—մատնանշում եր նա—ազրարային յերկրից դարձել է ինդուստրիալ յերկիր, մանր-դյուղացիական յերկրից—ամենախոշոր, առաջավոր սոցիալիստական հողագործութեան յերկիր: Շահագործող դասակարգերը հանված են իրենց արտադրական դիրքերից: Նրանց մնացորդները ցրվել են ամբողջ յերկրով մեկ և Սորհրդային իշխանութեան դեմ պայքար են սկսել դանդաղ խրամահատութեամբ: Այդ պատճառով ել անհրաժեշտ եր բարձրացնել զլաստությունը, պայքար սկսել սոցիալիստական սեփականությունը—Սորհրդային իշխանութեան

հիմքը պահպանելու համար, ամեն կերպ ամրացնել պրոլետարիատի դիկտատուրան:

Կենտկոմի պլենումում ունեցած իր մյուս յելույթի մեջ «Գյուղում կատարվող աշխատանքի մասին»—Ստալինը տվեց կուսակցութեան դյուղում տարվող աշխատանքի թերություններին խորը վերլուծությունը և նշեց կոլտնտեսային կարգերի ամրացման աշխատանքներին մի ամբողջ ծրագիր:

Կուսակցութեան առաջ ծառայավ մի նոր ինդիկ—պայքար կոլտնտեսություններն ամրացնելու համար, աշխատանքը կոլտնտեսություններում կադմակերպելու համար, պայքար կոլտնտեսությունները բոլշևիկյան դարձնելու համար, կոլտնտեսությունները թշնամական կուլակային, վնասարար տարրերից մաքրելու համար: Այդ նպատակով ընկեր Ստալինն առաջարկեց քաղբաժիններ ստեղծել ՄՏԿ-ներում ու խորհատնտեսություններում: ՄՏԿ-ների քաղբաժինները յերկու տարվա մեջ (1933—1934 թ. թ.) կարողացան մեծ աշխատանք կատարել կոլտնտեսություններն ամրացնելու համար:

Կոլտնտեսական-հարվածայիններին Համամիութենական տոաջին համագումարում 1933 թ. փետրվարի 19-ին ընկեր Ստալինն առաջարկեց ու հիմնալորեց կոլտնտեսությունները բոլշևիկյան, իսկ կոլտնտեսականներին ունևոր դարձնելու լողունը:

«Վորպեսզի կոլտնտեսականները դառնան ունևոր,—ասում եր Ստալինը,—դրա համար այժմ միայն մեկ բան է պահանջվում—կոլտնտեսութեան մեջ աղնլորեն աշխատել, ճիշտ կերպով ողտագործել տրակտորներն ու մեքենաները, ճիշտ կերպով ողտագործել բանող անասունները, ճիշտ ձևվով մշակել հողը, պահպանել կոլտնտեսային սեփականությունը»¹:

Ստալինի ձառը հասավ միլիոնավոր կոլտնտեսականներին դիտակցութեանը, դարձավ կոլտնտեսությունների գործնական մարտական ծրագիրը:

1 ի. Ստալին, լենինիզմի հարցերը, 11-րդ հրատ., էջ 871:

Կուսակցութեան XVII համադումարի նախորդակին Լե-
նինգրադում ՀամԿ(բ)Կ Կենտկոմի աշխատանքի մասին իր
աված գեկուցման մեջ հեղափոխութեան վերջունչ տրի-
բունն ու կուսակցութեան սիրելի Ս. Մ. Կիրովը հետեյալ
ձևով բնութագրեց բանվոր դասակարգի սոցիալիստական
հաղթութեաններին մեծ կազմակերպողին՝

«Ընկերներ, մեր կուսակցութեան ծառայութեաններին
մասին, մեր կուսակցութեան հաջողութեաններին մասին
խոսելիս՝ չի կարելի չխոսել մեր ունեցած վիթխարի
հաղթարթյունների մեծ կազմակերպողի մասին: Յես խոսում
եմ ընկեր Ստալինի մասին:

Յես պետք է ձեզ ասեմ, վոր դա իսկապես լիակատար,
իսկապես ամենակողմանի հետևորդը, շարունակողն է այն
բանի, ինչ վոր մեզ թողեց մեր կուսակցութեան մեծ հիմ-
նադիրը, վորին մենք կորցրինք սրանից արդեն տաս տարի
առաջ:

Դժվար է պատկերացնել մի այնպիսի դեպքնտի Փիզու-
րա, ինչպիսին Ստալինն է: Վերջին տարիներում, այն ժա-
նանակից սկսած, յերբ մենք աշխատում ենք առանց Լենինի,
մենք չգիտենք մեր աշխատանքի մեջ և վոչ մի շրջադարձ, վոչ
մի քիչ քե շատ խոշոր նախաձեռնություն, լոգումք, ուղ-
ղություն մեր քաղաքականության մեջ, վորի հեղինակը
վո՛չ քե ընկեր Ստալինը, այլ ուրիշ վորեւ մեկը յեղած լի-
նի: Ամբողջ հիմնական աշխատանքը—այս պետք է իմանա
կուսակցությունը—անցնում է ընկեր Ստալինի ցուցումնե-
րով, նախաձեռնությամբ և ղեկավարությամբ: Միջադ-
գային քաղաքականութեան ամենամեծ հարցերը նրա
ցուցումներով են լուծվում, և վո՛չ միայն այդ մեծ հարցե-
րը, այլև, թվում է թե, յերրորդական և նույնիսկ տասն-
րորդական հարցերն էլ են նրան հետաքրքրում, յեթե դրանք
վերաբերում են մեր յերկրի բանվորներին, ղյուղացիներին
և բոլոր աշխատավորներին:

Յես պետք է ասեմ, վոր այդ վո՛չ միայն սոցիալիզմի
կառուցմանն է վերաբերում ամբողջութեամբ վերցրած,

այլ նաև մեր աշխատանքի առանձին հարցերին: Որինակ,
յեթե վերջիննք մեր յերկրի պաշտպանութեան հարցերը,
սպա պետք է ամբողջ ուժով ընդդէմէլ, վոր մեր բոլոր հա-
ջողութեաններին համար, վորոնց մասին յես խոսում եյի,
մենք ամբողջովին ու լիովին պարտական ենք Ստալինին:

Այս մարդու հզոր կամքը, կազմակերպչական հսկայա-
կան տաղանդը ապահովում են կուսակցության համար սո-
ցիալիզմի հաղթական կառուցման հետ կապված պատմա-
կան մեծ շրջադարձերի ժամանակին կիրառումը:

Վերցրեք ընկեր Ստալինի յոգունդները—«Կոլտնտեսա-
կաններին դարձնել ունեւոր», «Կոլտնտեսութեանները դարձ-
նել բոլշևիկյան», «Տիրապետել տեխնիկային», ընկեր
Ստալինի վեց պատմական պայմանները,—այն ամենը, ինչ
վոր ուղղութեան է տալիս սոցիալիզմի կառուցմանը մեր
աշխատանքի տվյալ ստադիայում,—այդ մարդուց է բղ-
խում, և այն ամենը, վոր մենք նվաճել ենք առաջին հնդա-
մախում, ձեռք են բերված նրա ցուցումների հիման
վրա»¹:

1934 թվի սկզբին Ստալինը ղեկավարում է կուսակցու-
թեան XVII համադումարի աշխատանքները, վորը պատմու-
թեան մեջ մտալ վորպես հաղթողների համագումար: Հա-
մադումարում արած իր հաշվետու գեկուցման մեջ ընկեր
Ստալինը ամփոփեց կուսակցութեան պատմական հաղթու-
թեաններին, իՍՂՄ-ում սոցիալիզմի հաղթութեաններին ար-
դյունքները:

Հաղթանակեց ինդուստրացման, համատարած կոլեկտի-
վացման, կուլակուլթյունը՝ վորպես դասակարգ վերացնելու
քաղաքականութեանը: Հաղթանակեց մեկ յերկրում սոցիա-
լիզմ կառուցելու հնարավորութեան ուսմունքը: Սոցիալիս-
տական կացութեանը (УКЛАД) դարձալ անբաժանորեն իշ-
խող ուժ ամբողջ ժողովրդական տնտեսութեան մեջ, մնա-
ցած բոլոր կացութեանները հատակն իջան: Կոլտնտեսու-

¹ Ս. Մ. Կիրով, Избранные статьи и речи 1912—1934, 1939 թ.,
էջ 609—610:

թյունները հաղթանակեցին վերջնականապես ու անդառնալիորեն :

Բայց Ստալինը նախազգուշացնում էր, վոր պայքարը ամենևին էլ ղեռ վերջացած չէ : Թեև թշնամիները ջախջախված են, բայց նրանց իդեոլոգիայի մնացորդներն ապրում են և հաճախ զգալ են տալիս իրենց դոյուլթյունը : Մնացել է կապիտալիստական շրջապատումը : Նա աշխուժացնում և ոգտադործում է կապիտալիզմի մնացուկները մարդկանց գիտակցության մեջ :

Ընկեր Ստալինը մատնանշում էր, վոր կապիտալիզմի մնացուկները մարդկանց գիտակցության մեջ անհամեմատ ավելի կենսունակ են ազդային հարցի բնագավառում, քան վորևէ այլ բնագավառում : Պատասխանելով այն հարցին, թե վո՞ր թեքումն է գլխավոր վտանգ ներկայացնում, — վերիկոռուսական նացիոնալիզմի թեքումը, թե տեղական նացիոնալիզմի թեքումը, — ընկեր Ստալինն ասում էր, վոր արդի պայմաններում «գլխավոր վտանգ է ներկայացնում այն թեքումը, վորի դեմ դադարել են պայքարելուց, և վորին այդպիսով թուլլ են տվել աճելու միջև պետական վտանգ դառնալը»¹ :

Հարկավոր է սիստեմատիկ աշխատանք կապիտալիզմի մնացուկները մարդկանց գիտակցության մեջ հաղթահարելու համար . հարկավոր է լենինիզմին թշնամի բոլոր հոսանքների իդեոլոգիայի սիստեմատիկ քննադատություն . անհրաժեշտ են լենինիզմի անդուլ պրոպագանդա, կուսակցության անդամներին իդեոլոգիական մակարդակի բարձրացում, աշխատավորների ինտերնացիոնալ դաստիարակում : Ստալինն առանձին ուժով ընդդժեց կուսակցության զբառատությունը բարձրացնելու անհրաժեշտությունը .

«Վո՞չ թե պետք է որորել կուսակցությանը, — այլ նրա մեջ զդաստություն դարդացնել, վո՞չ թե քնեցնել նրան, — այլ պահել մարտական պատրաստության վիճակում, վո՞չ

թե գինաթափ անել, — այլ գինել, վո՞չ թե դեմոբրիլիզացիայի յենթարկել, — այլ նրան մոբրիլիզացիայի վիճակում պահել յերկրորդ հնդամյակն իրագործելու համար»¹ :

Ստալինի գեկուցման մեջ դրված էր կուսակցության հետադա աշխատանքի կոնկրետորեն մշակված ծրագիրն արդյունաբերության, գյուղատնտեսության, առևտրի, տրանսպորտի բնագավառում, կազմակերպական աշխատանքի ծրագիրը (կադրեր, կատարման ստուգում և վերահսկողություն) . ինդիլ էր դրված՝ «կազմակերպական ղեկավարությունը բարձրացնել — հասցնել քաղաքական ղեկավարության մակարդակին» : Ստալինի գեկուցման մեջ դրված է աշխատանքի ծրագիրը կուլտուրայի, դիտության, ժողովրդական կրթության, իդեոլոգիական պայքարի բնագավառում : XVII համագումարը Ս . Մ . Կիրովի առաջարկությամբ ընկեր Ստալինի գեկուցումն ընդունեց ամբողջությամբ, վորպես համագումարի վորոշում, վորպես կուսակցական որենք, վորպես կուսակցության մերձավորագույն շրջանի աշխատանքի ծրագիր : Համագումարում հաստատվեց նաև ժողովրդական տնտեսության յերկրորդ հնդամյա պլանը :

X

Կուսակցության գլխավոր գծի հաջողություններին հետևանքով յերկրում շարունակվում էր արդյունաբերության ու գյուղատնտեսության անչեղ աճումը : Արդյունաբերության ստալինյան յերկրորդ հնդամյակը կատարվեց 1937 թ . ապրիլին, ժամկետից առաջ — չորս տարում ու յերեք ամսում : Արդյունաբերության և գյուղատնտեսության վերակառուցման ավարտումն այն հետևանքն ունեցավ, վոր մեր ժողովրդական տնտեսությունը մատակարարվեց աշխարհում ամենաառաջավոր տեխնիկայով : Մեր արդյունաբերությունը ահադին քանակությամբ մեքենաներ, դադդյահներ և արտադրության այլ գործիքներ ստացավ : Մեր գյուղատնտեսությունն առաջնակարգ խորհրդային տրակտորներ,

¹ Ի . Ստալին, *Լենինիզմի հարցերը*, էջ 739 :

¹ Ի . Ստալին, *Լենինիզմի հարցերը*, էջ 751 :

կոմբայններ և գյուղատնտեսական այլ բարդ մեքենաներ ստացալ: Տրանսպորտն առաջնակարգ ակտիվութիւններ, շոգեքարշեր, շոգենալներ, ինքնաթիռներ ստացալ: Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր բանակն ստացալ նոր, հիանալի տեխնիկական սպառազինութիւն—հրետանի, տանկեր, ինքնաթիռներ, ռազմա-ծովային նավատորմի նաւեր:

Մեր ժողովրդական տնտեսութեան տեխնիկական վերադինման այդ ամբողջ հսկայական աշխատանքը կատարւում է ընկեր Ստալինի անմիջական ղեկավարութեամբ: Մեքենաների նոր մարկաները, խոշոր տեխնիկական նորույթները կամ գյուտերը արժատավորվել են և արժատավորվում են կյանքում ընկեր Ստալինի անմիջական ցուցումներով: Նա անձամբ հետաքրքրվում է արդյունաբերութեան և գյուղատնտեսութեան տեխնիկական վերակառուցման աշխատանքի բոլոր մանրամասներով, վրդեշնչում և թեւավորում է բանվորներին ու ինժեներներին, ձեռնարկութեաններին ու գլխկոմների ղեկավարներին, գյուտարարներին ու կոնստրուկտորներին: Առանձնապէս մեծ ու սիրալիք ուշադրութիւն է նվիրում նա մեր Կարմիր բանակի, Ռազմա-Ուղային և Ռազմա-Ծովային նավատորմների տեխնիկական սպառազինմանը, վորի հետեւանքով Կարմիր բանակը դարձել է սոցիալիստի թշնամիների համար ասեղ և անսպասելի մի ուժ:

Նոր, հզոր տեխնիկան պահանջեց մարդիկ, վորոնք կարողանան թամբել այդ տեխնիկան, քամել նրանից այն, ինչ վոր նա կարող է տալ: Անհրաժեշտ էր մեր կադրերի ուշադրութեանը կտրուկ կերպով դարձնել նոր տեխնիկան յուրացնելու կողմը, բազմաթիւ կադրեր աճեցնելու դժով աշխատանքն ամեն կերպ ուժեղացնելու կողմը, կադրեր, վորոնք ընդունակ են այդ տեխնիկայից առավելագուշն եֆեկտ ստանալու: Այս տեսակետից բացառիկ նշանակութիւն ունեն ընկեր Ստալինի յելույթը Կարմիր բանակի ակադեմիականների ավարտման հանդեսին 1935 թվի մայիսին:

«Տեխնիկան շարժման մեջ դնելու համար,—ասում էր Ստալինը,—և այն մինչև վերջ ոգտագործելու համար հար-

կալոր են տեխնիկային տիրապետած մարդիկ, հարկավոր են այդ տեխնիկան յուրացնելու և ըստ ամենայնի ոգտագործելու ընդունակ կադրեր: Տեխնիկան, առանց տեխնիկային տիրապետած մարդկանց, մեռած է: Տեխնիկային տիրապետած մարդկանց վլխավորութեամբ՝ տեխնիկան կարող է և պետք է հրաշքներ տա: Յեթե մեր առաջնակարգ գործարաններում և ֆաբրիկաներում, մեր խորհտնտեսութեաններում ու կոլտնտեսութեաններում, մեր տրանսպորտում, մեր Կարմիր բանակում այդ տեխնիկան թամբելու ընդունակ բավարար քանակութեամբ կադրեր լինելին, մեր յերկիրը յերեք անգամ, չորս անգամ ավելի եֆեկտ կատանար, քան նա այժմ ունի... Պետք է, վերջապէս, հասկանալ, վոր աշխարհում յեղած բոլոր արժեքավոր կապիտալներից ամենաարժեքավոր և ամենավճողական կապիտալը մարդիկ են, կադրերն են: Պետք է ըմբռնել, վոր մեր արդի պայմաններում «կադրերն են վնում ամեն ինչ»: Կունենանք մենք լավ և բազմաթիւ կադրեր արդյունաբերութեան մեջ, գյուղատնտեսութեան մեջ, տրանսպորտում, բանակում,—մեր յերկիրն անպարտելի կլինի: Մենք չենք ունենա այգալիսի կադրեր,—յերկու վտտքով կկադանք»¹:

Ընկեր Ստալինի յելույթը մի հզոր խթան յեղալ սոցիալիստական շինարարութեան կարեւորագուշն խնդիրներից մեկի—կադրերի պրոբլեմի լուծման համար: Կուտակցութեան առաջնորդի այդ ցուցումի ուժը վո՛չ միայն այն էր, վոր նա կուտակցական ու խորհրդային բոլոր կազմակերպութեանների ուշադրութեանը դարձրեց ղեպի կադրերի պրոբլեմը: Նրա ուժն այն էր, վոր նա լայն ու մասսայական արլելմը: Նրա ուժն այն էր, վոր նա լայն ու մասսայական արլելմով ցածրից, աշխատանքային նոր վոդեւորութեան առաջ բերեց:

Առաջավոր բանվորների նախաձեռնութեամբ ցածրից հզոր թափով բարձրացալ ստալինովյան շարժումը: Սկըսելով Դոնբասում, աճիարդյունաբերութեան մեջ, նա ան-

¹ Ի. Ստալին, Вопросы ленинизма, էջ 490, 491:

բևակայելի արագութեամբ ընդդրկեց ամբողջ յերկիրը, ժողովրդական տնտեսութեան բոլոր ճյուղերը: Աշխատանքի տանջակ ու հարշուր-հազարավոր յերևելի հերոսներ տեսնելիային տիրապետելու և աշխատանքի սոցիալիստական արտադրողականութեան որինակներ ցույց տվին արդյունաբերութեան մեջ, տրանսպորտում, դյուղատնտեսութեան մեջ:

Ընկեր Ստալինն ամբողջ կուսակցութեան առաջ լուսարանեց այդ նոր շարժման պատմական մեծ նշանակութիւնը: 1935 թվի նոյեմբերին ստալինովականներէ Համամիութենական առաջին խորհրդակցութեանը հանդես դալով, Ստալինն ասում էր, վոր ստալինսովյան շարժումն «արտահայտում է սոցիալիստական մրցութեան նոր վերելք, սոցիալիստական մրցութեան նոր, բարձրագույն ետապ... Ստալինսովյան շարժման նշանակութիւնն այն է, վոր նա հանդիսանում է մի այնպիսի շարժում, վորը խորտակում է տեխնիկական հին նորմաները, վորպես անբավարար նորմաներ, մի ամբողջ շարք դեպքերում գերազանցում է առաջավոր կապիտալիստական յերկրներէ աշխատանքի արտադրողականութիւնը և, այդպիսով, սոցիալիզմը մեր յերկրում ե՛լ արկելի ամբացնելու, մեր յերկիրն ամենաուճեւոր յերկիրը դարձնելու պրակտիկ հնարավորութիւնն է ստեղծում»¹:

Ընկեր Ստալինը ցույց տվեց, վոր այդ շարժումը ճանապարհ է հարթում դեպի կոմունիզմը, վոր նա բանջոր դասակարգի կուլտուր-տեխնիկական այնպիսի վերելքէ հատիկ է պարունակում իր մեջ, վորը տանում է դեպի մտավոր ու Ֆիզիկական աշխատանքի հակադրութեան վերացումը:

Ստալինսովյան շարժման նախադրյալներէ մասին խոսելով՝ ընկեր Ստալինը ցույց տվեց, թե վո՞րն է մեր հեղափոխութեան մեծ ուժն ու անպարտելիութիւնը:

«Մեր հեղափոխութիւնը միակն է, վորը վո՞չ միայն փշրեց կապիտալիզմի կապանքները և ժողովրդին ազատու-

թիւն տվեց, այլև կարողացաւ ժողովրդին ունեւոր կյանքի համար նյութական պայմաններ տալ: Այս է մեր հեղափոխութեան ուժն ու անպարտելիութիւնը»¹:

Ստալինն անմիջականորեն ղեկավարում էր ստալինսովականներէ Համամիութենական խորհրդակցութեան ու արդյունաբերութեան, տրանսպորտի և դյուղատնտեսութեան առաջավորներէ մյուս խորհրդակցութիւններէ աշխատանքը կրեմլում: Արդյունաբերութեան ու տրանսպորտի ստալինսովականներէ, կոմբայնավարներէ, տրակտորիստներէ, էլեկտրուհիներէ, ճակնդեղի դաշտերէ հերոսուհիներէ հետ միասին նա մանրամասնորեն քննում էր տեխնիկայի ու արտադրութեան հարցերը ժողովրդական տնտեսութեան բոլոր ճյուղերում:

Կրեմլում Ստալինը կենտկոմի և Կառավարութեան անդամներէ հետ միասին ընդունում էր ծաղիկո սոցիալիստական յեղաբայրական հանրապետութիւններէ բաղձաթիվ պատգամավորութիւններին: Այդ՝ խորհրդային Միութեան ժողովուրդներէ այն մեծ բարեկամութեան ցայտուն դեմոնստրացիան էր, վոր ձեռք էր բերված լենինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականութիւն կիրառելու հիման վրա: Առաջավոր բանվորներէ ու կոլտնտեսականներէ հետ միասին ընկեր Ստալինն ու նրա ղինակիցները մշակում էին սոցիալիստական շինարարութեան ամենախոշոր հարցերին վերաբերող կարևորագույն վորոշումները:

«Լենինն ուսուցանում էր, վոր իսկական ղեկավար-բուշևիկներ կարող են լինել միայն այնպիսի ղեկավարները, ովքեր կարողանում են վո՞չ միայն սովորեցնել բանվորներին ու դյուղացիներին, այլև սովորել նրանցից» — այսպես էր ասում ընկեր Ստալինն ստալինսովականներէ խորհրդակցութեանն ունեցած իր յելույթում: Նա ինքը տվել է մասցութեանն ունեցած իր յելույթում: Նա ինքը տվել է մասնաներէ հետ այդպիսի կապի լավագույն որինակը, սկսած իր հեղափոխական դործունեյութեան հենց առաջին քայլերէ:

¹ Ի. Ստալին, Լենինիզմի հարցերը, ուսու. 11-րդ հրատ., էջ 493, 494-495:

¹ Ի. Ստալին, Լենինիզմի հարցերը, ուսու. 11-րդ հրատ., էջ 493:

Ամբողջ ժողովրդական տնտեսութեան սոցիալիստական վերահատուցումն արժատական փոփոխութեանն առաջ բերեց դատակարգերի հարաբերակցութեան մեջ յերկրում: Այդ պահանջում եր փոփոխութեաններ մտցնել դեռ 1924 թվին ընդունված Մահմանադրութեան մեջ: Ընկեր Ստալինի նախաձեռնութեամբ կուսակցութեան կենտրոնում ԽՍՀՄ Խորհուրդների VII համադումարում առաջարկ մտցրեց Մահմանադրութեանը փոփոխելու մասին:

Մահմանադրական հատուկ հանձնաժողովն ընկեր Ստալինի նախադասութեամբ մշակեց նոր Մահմանադրութեան նախագիծը: Նախագիծը յենթարկվեց համաժողովրդական քննութեան, վորը տեսեց հինգ և կես ամիս: Մեր յերկրում չկար մի անկյուն, վորտեղ աշխատավորները չուսումնասիրեյին ու չըննարկեյին մարդկութեան պատմութեան այդ մեծագույն փաստաթուղթը: Ամբողջ Խորհրդային ժողովուրդն ահազին հրճվանքով ու հպարտութեամբ վորջունում ու հավանութեան եր տալիս Մահմանադրութեան նախագիծին:

Խորհուրդների VIII Արտակարգ համադումարում նոր Մահմանադրութեան նախագիծի մասին արած իր դեկլարացիան մեջ ընկեր Ստալինը ավեց Մահմանադրութեան այդ նախագիծի խորը հիմնավորումը, բացահայտելով այն հսկայական տեղաշարժերը, վորոնք կատարվել էյին մեր յերկրում 1924 թվի Մահմանադրութեանն ընդունելու ժամանակից սկսած: Սոցիալիզմի հաղթութեանը հնարավորութեան տվեց անցնելու ընտրական սիստեմի հետագա դեմոկրատացման, մրտցրնելու ընդհանուր, հավասար և ուղղակի ընտրական իրավունք՝ գաղտնի քվեարկութեամբ:

Սոցիալիզմի բոլոր մեծագույն հաղթութեանները վաճառված են ԽՍՀՄ Մահմանադրութեան մեջ: Համաձայն Մահմանադրութեան՝ խորհրդային հասարակութեանը կադմրված է յերկու միմյանց նկատմամբ բարեկամական դասակարգերից—բանվորներից և դյուրացիներից: ԽՍՀՄ-ի քաղաքական հիմքը կազմում են աշխատավորների դեպուտատ-

ների Խորհուրդները: ԽՍՀՄ տնտեսական հիմքը արտադրութեան միջոցների սոցիալիստական սեփականութեանն է: ԽՍՀՄ բոլոր քաղաքացիներին համար պահանջվում է աշխատանքի, հանդստի, կրթութեան իրավունքը, ծերութեան ժամանակ, հիվանդութեան և աշխատունակութեանը կորցնելու դեպքում նյութական ապահովութեան իրավունքը: Քաղաքացիների իրավահավասարութեանը, անկախ նրանց ազգութեանից, սասայից և սեռից, անխախտ որենք և: Մահմանադրութեանը—սոցիալիստական հասարակութեանն ամբացնելու շահերի տեսակետից պահանջվում է խոսքի, մամուլի, ժողովների ու միտինգների ազատութեանը, հասարակական կազմակերպութեաններին մեջ միավորվելու իրավունքը, անձի անձեռնմխելիութեանը, բնակարանի անձեռնմխելիութեանը և նամակադրութեան գաղտնիութեանը, աշխատավորների շահերը պաշտպանելու, կամ դետական դործունեյութեան համար, կամ արդային—ազատագրական պայքարի համար հետապնդվող ոտարերկրյա քաղաքացիների ապաստանի իրավունքը: Աշխատավորութեան՝ պատմութեան մեջ չտեսնված այդ մեծագույն իրավունքներն ու ազատութեանները նյութապես, տնտեսապես ապահովված են ճգնաժամեր, անարևիա, դործազրկութեան շիմացող սոցիալիստական տնտեսութեան ամբողջ սիստեմով:

ԽՍՀՄ Մահմանադրութեանը դրա հետ միասին բոլոր քաղաքացիներին վրա լուրջ պարտականութեաններ է դնում—պահպանել որենքներն ու աշխատանքի կարգապահութեանը, արդյունքներն վերարբերվել հասարակական պարտքին, հարգել սոցիալիստական համակեցութեան կանոնները, պահպանել ու ամբապնդել սոցիալիստական սեփականութեանը, պաշտպանել սոցիալիստական հայրենիքը:

Այն, ինչի մասին հարյուրավոր տարիներ յերազել էյին մարդկութեան լավագույն, առաջավոր մտքերը, անխախտ որենք դարձրեց ԽՍՀՄ-ի Մահմանադրութեանը,—հաղթանակած սոցիալիզմի և սոցիալիստական ծավալուն դեմոկրատիայի Մահմանադրութեանը:

Այդ Սահմանադրութիւնը հաւանութիւն ստացաւ ու հաստատուեց Խորհուրդների VIII համագումարի կողմից 1936 թվի դեկտեմբերի 5-ին: ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդները միահամուռ կերպով ԽՍՀՄ-ի նոր Սահմանադրութիւնը, ի պատիվ նրա կերտողի, Ստալինյան Սահմանադրութիւն անվանեցին: ԽՍՀՄ-ի աշխատավորների համար այդ Սահմանադրութիւնը պայքարի ու հաղթանակների հանրագումարն է, բոլոր կապիտալիստական յերկրների աշխատավորների համար—պայքարի մեծ ծրագիր: Նա վավերագրեց այն համաշխարհային—սրատական միասուր, վոր ԽՍՀՄ-ն թեւակոխել է դարդացման մի նոր շրջան, սոցիալիստական հասարակութեան կառուցումն ախարտելու և աստիճանաբար կոմունիզմին անցնելու շրջանը: Նա ամբողջ աշխարհի աշխատավորներին բարոյապես ու քաղաքականապես զինում է բուրժուական ուսակցիայի դեմ պայքարելու համար: Նա ցույց է տալիս, վոր ԽՍՀՄ-ում իրականացվածը կարող է իրականացվել նաև մյուս յերկրներում:

Նոր Սահմանադրութեան նախագծի վերաբերյալ ընկեր Ստալինի ղեկուցումը մի արժեքավորագույն ներդրում է մարքսիզմ—լենինիզմի դանձարանը. նա մարքսիզմի ախակիսի հանձարեղ յերկերի շարքին է պատկանում, ինչպես «Կոմունիստական կուսակցութեան մանիֆեստը»:

Ստալինի ղեկավարութեամբ կուսակցութեան ձեռք բերած սոցիալիզմի հաղթանակները ժողովրդի թշնամիներին է՛լ ավելի եյին կատաղեցնում: 1937 թվականին նոր տվյալներ հայտարարվեցին կապիտալիստական պետութիւնների հետախուզութիւնների ծառայութեան մեջ գտնվող լրտեսներին, վնասարաններին, մարդասպանների բուխարինյան—տրոցիկիստական բանդայի ձեկաղների մասին: Դատական պրոցեսները ցույց տվին, վոր մարդկային ցեղի այդ տակասնները դավադրութեան մեջ եյին յեղել Լենինի, կուսակցութեան, Խորհրդային պետութեան դեմ դեռ Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան առաջին իսկ որերից: Իրենց իմպերիալիստական տերերի կամքը կատարելով՝ նրանք նպատակ

եյին դրել կործանել կուսակցութեան ու Խորհրդային պետութեանը, թուլացնել յերկրի պաշտպանութեանը, հեռացնել ոտարերկրյա ինտերվենցիան, նախապատրաստել կարմիր բանակի պարտութեանը, անդամահատել ԽՍՀՄ-ն, նրան իմպերիալիզմի դաղութը դարձնել, ԽՍՀՄ-ում վերականգնել կապիտալիստական ստրկութեանը: Ստալինի ղեկավարութեամբ կուսակցութեան ու Խորհրդային իշխանութեանը ջախջախեցին ժողովրդի թշնամիներին պիժակի բնբը: 1937 թ. մարտին Կենտկոմի պլենումում «Կուսակցական աշխատանքի թերութիւնների մասին» իր ղեկուցման մեջ Ստալինը տվեց կուսակցական ու խորհրդային որդանների ամբացման պարզորոշ ծրագիր, քաղաքական դեաստութեանը բարձրացնելու ձեռնարկումների ծրագիր, առաջադրելով «Խուլիերմին տիրապետելու» լողունը: Ստալինը կուսակցութեանը ղինեց ժողովրդի թշնամիների դեմ կովելու համար, սովորեցրեց պոկել նրանց դիմակները: Խորհրդային դատարանը մերկացրեց նրանց շարանեղութեանները և տրոցիկիստական—բուխարինյան ձեկաղներին դեղահահարութեան դատապարտեց: Խորհրդային ժողովուրդը հաւանութեան տվեց տրոցիկիստական—բուխարինյան բանդայի ջախջախմանը և անցավ հերթական դործերին—ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի ընտրութիւնների նախապատրաստմանը, վորպեսզի ընտրութիւնները կաղմակերպված անցկացնի:

Կենտկոմի և ընկեր Ստալինի ղեկավարութեամբ կուսակցութեանը լայնորեն ծավալեց ընտրութիւնների նախապատրաստական աշխատանքը: Նոր Սահմանադրութեան մտցնելը նշանակում էր շրջադարձ յերկրի քաղաքական կյանքում, նրա ամբողջ քաղաքական կյանքի հետադարձեմոկրատացում: Ընտրական նոր սխտեմն ուժեղացրեց մասսաների քաղաքական ակտիվութեանը, նրանց վերահսկողութեանը Խորհրդային իշխանութեան որդանների նկատմամբ, ուժեղացրեց Խորհրդային իշխանութեան որդանների պատասխանատվութեանը ժողովրդի առաջ: Կենտկոմի ղեկավարութեամբ, Ստալինի ղեկավարութեամբ կուսակցու-

Թյուն էր բուլղեկիյան կուսակցութեան իրենական կյանքում: Կուսակցությունն ստացավ բուլղեկիզմի մի նոր իրենական հզոր զենք, մարքսիզմ-լենինիզմի բնագավառի հիմնական գիտելիքների մի իսկական հանրագիտարան: Ստալինյան պարզորոշութեամբ ու խորութեամբ այդ գրքի մեջ շարադրված ու ընդհանրացված է կոմունիստական կուսակցութեան պատմական վիժխարի փորձը, վորին հավասար փորձ չի ունեցել և չունի աշխարհում և վոչ մի կուսակցություն: «Համկ(բ)Կ պատմութեան համառոտ դասընթացի» մեջ ցույց է տրված մարքսիզմի հետագա զարգացումը պրոլետարիատի դասակարգային պայքարի նոր պայմաններում, իմպերիալիզմի և պրոլետարական հեղափոխությունների եպոխայի մարքսիզմի, յերկրագնդի մեկ վեցերորդ մասում սոցիալիզմի հաղթութեան եպոխայի մարքսիզմի զարգացումը: Այդ գիրքը կարճ ժամանակամիջոցում տարածվեց հակայական քանակութեամբ: «Պետք է ուղղակի ասել,—ասում էր ընկ. Ժդանովը կուսակցութեան XVІІІ համագումարում,—վոր մարքսիզմի դոյութեան ընթացքում այդ առաջին մարքսիստական գիրքն էր, վոր այդքան լայն չարեքով տարածվեց»:

«Համկ(բ)Կ պատմութեան համառոտ դասընթացի» համար ընկեր՝ Ստալինի գրած աշխատութեան մեջ—«Իրալեկտիկական և պատմական մատերիալիզմի մասին»—ամենապարզ ու սեղմ ձևով տրված է իրալեկտիկական ու պատմական մատերիալիզմի հիմունքների հանձարեղ շարադրանքը: Այդ աշխատութեան մեջ ընկեր Ստալինը տալիս է այն ամենի ընդհանրացումը, ինչ վոր Մարքսը, Ենգելսը և Լենինը մտցրել են իրալեկտիկայի ուսմունքի մեջ, և ե՛լ ավելի յե զարգացնում իրալեկտիկական ու պատմական մատերիալիզմի ուսմունքը գիտութեան և հեղափոխական պրակտիկայի նորագույն տվյալների հիման վրա:

Ընկեր Ստալինը զարգացնում է իրալեկտիկական մատերիալիզմը վորպես կոմունիզմի թեորիական հիմք, վորպես մարքսիստական-լենինյան կուսակցութեան աշխարհա-

յացք, վորն իրենապես զինում է բանվոր դասակարգին պրոլետարիատի դիկտատուրա նվաճելու և կոմունիզմ կառուցելու համար նրա մղած պայքարում: Ասանձին ուժով ցույց է տրված այդ գրքում մարքսիզմ-լենինիզմի փիլիսոփայութեան և բուլղեկիյան կուսակցութեան պրակտիկ հեղափոխական դործունեութեան միջև գոյություն ունեցող ներքին կապը: Քաղաքականութեան մեջ չսխառվելու համար, ուսուցանում է ընկեր Ստալինը, պետք է ղեկավարվել մարքսիստական իրալեկտիկական մեթոդի դրույթներով, պետք է լմանալ պատմական զարգացման որենքները:

Ի. Վ. Ստալինի «Իրալեկտիկական և պատմական մատերիալիզմի մասին» աշխատությունը, վոր գրված է մարքսիստական իրալեկտիկական մեթոդի անդուգական վարպետի ձեռքով, վոր ընդհանրացնում է բուլղեկիզմի դործնական ու տեսական վիժխարի փորձը,—նոր, բարձրագույն աստիճանի յե հասցնում դիալեկտիկական մատերիալիզմը,—մարքսիստական-լենինյան փիլիսոփայական մտքի իսկական զագաթն է:

1939 թ. մարտին Ստալինը ղեկավարում է կուսակցութեան XVІІІ համագումարի աշխատանքը: Համագումարն ստեղծ կուսակցութեան դեռ չտեսնված միասնութեան ու միաձուլութեան, նրա՝ լենինյան-ստալինյան Կենտրոնական կոմիտեյի շուրջը համախմբվելու մի հոյակապ դեմոնստրացիա յեղավ:

Հաջվետու ղեկուցման մեջ Ստալինը տվեց խորհրդային Միութեան միջազգային դրութեան խորը վերլուծությունը և մերկացրեց ՍՄՀՄ-ի դեմ պատերազմի ու ինտերվենցիայի հրձիգների պլանները: Կուսակցութեան XVІІ համագումարի ժամանակից անցել էր հինգ տարի: Կապիտալիստական յերկրների համար այդ շրջանը ամենայուրը ցնցումների շրջան էր ինչպես եկոնոմիկայի ասպարեզում, այնպես ել քաղաքականութեան բնագավառում: 1929—1932 թվականներին տնտեսական ճգնաժամին և մի առանձին տեսակի դեպրեսիային 1937 թ. յերկրորդ կեսից հետևեց մի նոր տըն-

տեսական ճշնաժամ, վորն ընդգրկեց ԱՄՆ, Անգլիան, Ֆրանսիան և մի շարք կապիտալիստական այլ յերկրներ: Ծայրահեղ չափերով սրվեց միջազգային դրուժյունը, խորտակվեց հաշտութեան դաշնագրերի հետպատերազմյան սխտեմը, սկսվեց նոր, յերկրորդ իմպերիալիստական պատերազմը: Իսկապես վոր հանճարեղ կանխատեսութեամբ ընկեր Ստալինը մերկացրեց պատերազմի պրովոկատորներին մեքենայութեանը և ամբողջ ճշգրտութեամբ վորոշեց մեր սկզբունքներն արտաքին քաղաքականութեան ասպարեզում միջազգային այդ բարդ պայմաններում: Նա ասում էր.

«Կուսակցութեան խնդիրներն են արտաքին քաղաքականութեան ասպարեզում.

1. Այսուհետև ել վարել խաղաղութեան և բոլոր յերկրներին հետ դորձարար կապեր ամրապնդելու քաղաքականութեանը.

2. Զգուշութեամբ պահպանել և թույլ չտալ, վոր մեր յերկիրը կոնֆլիկտների մեջ քաշեն պատերազմի պրովոկատորները, վորոնք սովոր են ուրիշի ձեռքով կրակից շահանակներ հանելու.

3. Սմեն կերպ ամրապնդել մեր Կարմիր բանակի և Ռազմա-Մովային Կարմիր նավատորմի մարտական հզորութեանը.

4. Սմրացնել բարեկամութեան միջազգային կապերը բոլոր յերկրներին աշխատավորներին հետ, վորոնք շահագրգռված են խաղաղութեան և բարեկամութեան պահպանելու ժողովուրդների միջև»¹:

Ինուրթագրելով սոցիալիզմի նվաճումներն ու հաջողութեանները, սոցիալիստական տնտեսութեան աճումը, ժողովրդի նյութական ու կուլտուրական մակարդակի բարձրացումը, խորհրդային հասարակարգի հետադա ամրացումը.

¹ Ի. Ստալին, Լենինի գծի հարցերը, ռուս. 11-րդ հրատ., էջ 574—575:

մը, ընկեր Ստալինը կուսակցութեան և ամբողջ խորհրդային ժողովրդի առաջ հետևյալ պատմական նոր մեծ խնդիրն առաջադրեց. մերձավորագույն 10—15 տարվա ընթացքում հասնել և անցնել կապիտալիստական գլխավոր յերկրներին տնտեսական տեսակետից, այսինքն՝ բնակչութեան մեկ շնչին ընկնող պրոդուկցիա արտադրելու իմաստով:

«Մենք անցանք,—ասում էր ընկեր Ստալինը,—գլխավոր կապիտալիստական յերկրներին արտադրութեան տեխնիկայի և արդյունաբերութեան զարգացման տեմպերի իմաստով: Այդ շատ լավ է: Բայց այդ քիչ է: Պետք է նրանցից անցնել նաև տնտեսական տեսակետից: Մենք այդ կարող ենք անել, և մենք այդ պետք է անենք: Միայն այն դեպքում, յեթե տնտեսապես անցնենք գլխավոր կապիտալիստական յերկրներին, մենք կարող ենք հույս ունենալ, վոր մեր յերկիրը լիովին կհազենա սպառման առարկաներով, մեզնում միջերկրներին առատութեամբ կլինի, և մենք հնարավորութեամբ կստանանք անցում կատարելու կոմունիզմի առաջին փուլից դեպի նրա յերկրորդ փուլը»¹:

Վորպես կուսակցութեան կենտրոնական խնդիրներից մեկն ընկեր Ստալինն իր գեկուլցման մեջ նշեց կադրերի աճեցման, դաստիարակման, ընտրանքի, առաջընթացի և ստուգման աշխատանքի գիտականորեն-հիմնավորված բուլշևիկյան մի ամբողջ ծրագիր:

Նկարագրելով XXII-ից մինչև XXIII համագումարն ընկած շրջանում կուսակցութեան անցած ուղին, ընկեր Ստալինն ասում էր.

«Գլխավոր հանրազումարն այն է, վոր մեր յերկրի բանվոր դասակարգը, վոչնչացնելով մարդու շահագործումը մարդու կողմից և սոցիալիստական հասարակարգ հաստատելով, ամբողջ աշխարհին ապացուցեց իր դործի ճշմարտութեանը: Այս է գլխավոր հանրազումարը, վորովհետև նա ամրապնդում է հավատը դեպի բանվոր դասա-

¹ Ի. Ստալին, Լենինի գծի հարցերը, ռուս. 11-րդ հրատ., էջ 578—579:

կարգի ուժերը և զեպի նրա վերջնական հաղթութեան ան-
խուսափելիութեանը»¹ :

ՀամԿ(բ)Կ XVIII համագումարում ընկեր Ստալինի
արած զեկուցումը հանդիսացավ կոմունիզմի ծրագրային մի
փաստաթուղթ, մի հետագա առաջընթաց քայլ՝ մարքսիս-
տական-լենինյան թեորիայի զարգացման մեջ: Ստալինն ե՛լ
ավելի զարգացրեց սոցիալիստական հեղափոխութեան լե-
նինյան թեորիան: Նա շարունակեց մեկ յերկրում սոցիա-
լիզմ կառուցելու հնարավորութեան ուսմունքը և այն հաս-
ցրեց մեր յերկրում կոմունիզմ կառուցելու հնարավորու-
թյան ուսմունքին նաև այն դեպքում, յեթե կապիտալիս-
տական շրջապատումը մնա: Ընկեր Ստալինի այդ յեզրա-
կացութեանը պատկանում է մարքսիստական-լենինյան
թեորիայի այն աչքի ընկնող հայտնագործումներին, վո-
րոնք իրենց նշանակութեամբ հավասար են լենինյան հայտ-
նագործմանը մեկ յերկրում սոցիալիզմ կառուցելու հնա-
րավորութեան վերաբերմամբ: Նա հարստացնում է լենի-
նիզմը, բանվոր դասակարգին զինում է իդեական նոր զեն-
քով, կուսակցութեանը տալիս է կոմունիզմի հաղթութեան
համար պայքարելու մեծ հեռանկար, առաջ է շարժում
մարքսիստական-լենինյան թեորիան:

Լենինն իր «Պետութեան և հեղափոխութեան» հայտնի
աշխատութեանը զրեց 1917 թ. ողոստոսին, այսինքն՝ Հոկ-
տեմբերյան հեղափոխութեանից և Սորհրդային պետու-
թեանն ստեղծվելուց մի քանի ամիս առաջ: Լենինն այդ
զրքում պաշտպանեց Մարքսի և Ենգելսի պետութեան ուս-
մունքն ուղղորտունիստներին կատարած աղավաղումից ու
զուհակացումից: Լենինը պատրաստվում էր «Պետութեան և
հեղափոխութեան» զրքի յերկրորդ մասը զրելու, վորը մեջ
նա մտադիր էր տալու 1905 և 1917 թվականների ուսական
հեղափոխութեանների փորձի գլխավոր հանրագումարները:
Սակայն մահը նրան խանգարեց այդ խնդիրն իրագործելու:

¹ ի. Ստալին, Լենինիզմի հարցերը, ուս. 11-րդ հրատ., էջ 610:

Ընկեր Ստալինը, հենվելով կապիտալիստական շրջա-
պատման պայմաններում խորհրդային սոցիալիստական պե-
տութեան ավելի քան քսանամյա գոյութեան փիթխարի փոր-
ձի վրա, ստեղծեց մի ամբողջական ու ավարտուն ուսմունք
սոցիալիստական պետութեան մասին: Ստալինը տվեց սո-
ցիալիստական պետութեան զարգացման հտապների, իրա-
դրութեան փոփոխութեան հետեանքով նրա Ֆուհեկցիաների
փոփոխման ծավալուն վերլուծութեանը, ընդհանրացրեց
Սորհրդային պետութեան կառուցման ամբողջ փորձը, յեկավ
այն յեզրակացութեան, վոր անհրաժեշտ է պահպանել պե-
տութեանը կոմունիզմի ժամանակ այն դեպքում, յեթե
կշարունակի գոյութեան ունենալ կապիտալիստական շրջ-
ապատումը:

Այն, ինչ վոր պետութեան և բանվոր դասակարգի դիկ-
տատուրայի թեորիայի հարցերում ժամանակ չունեցավ
անելու Լենինը, այն արեց Ստալինը:

ՀամԿ(բ)Կ XVIII համագումարում ընկեր Ստալինի
արած զեկուցումը—այդ՝ անդասակարգ սոցիալիստական
հասարակութեան կառուցումն ավարտելու և սոցիալիզմից
աստիճանաբար կոմունիզմին անցնելու ծրագիրն է: Բոլ-
շեիկներին համագումարը միահամուռ կերպով հավանու-
թեան տվեց իր առաջնորդի հաշվետու զեկուցմանը և հաս-
տատեց այդ զեկուցումը վորպես դիրեկտիվ, վորպես կու-
սակցութեան ամբողջ գործունեյութեան ծրագիր:

ՀամԿ(բ)Կ XVIII համագումարում ընկեր Ստալինի
արած զեկուցումը միջազգային հարաբերութեաններին աս-
պարեզում մարքսիստական-լենինյան գիտական կանխատե-
սութեան մի փայլուն որինակ է: Ստալինյան իմաստուն
ցուցումները մեր արտաքին քաղաքականութեան խնդիրներին
մասին, զեկավարման ստալինյան արվեստը ապահովեցին
Սորհրդային Միութեան արտաքին քաղաքականութեան խո-
չորագույն հաղթութեանները, ե՛լ ավելի վեր բարձրացրին
Սորհրդային Միութեան նշանակութեանը վորպես միջազ-
գային մի լուրջ ուժ, վոր կարող է ազդել միջազգային

իրադրութեան վրա և այդ իրադրութիւնը փոփոխել հոգուտ աշխատավորների շահերի: Ընկեր Ստալինի ցուցումներով ղեկավարվելով՝ Խորհրդային Միութեան կառավարութիւնը խափանեց պատերազմի հրձիգները, ուրիշի ձեռքով կրակից շաղանակ հանելու սիրահարների նենգ պլանները, ապահովեց ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդների խաղաղ աշխատանքը: Փոխադարձ ոգնութեան դաշնագրեր կնքելով մերձբալթիան պետութիւնների հետ՝ Խորհրդային Միութիւնն անսահման ամբարցրեց սոցիալիզմի յերկրի պաշտպանութեան դիրքերը, ամբարցրեց իր միջազգային դրութիւնը:

Խորհրդային Միութիւնը Ստալինի ղեկավարութեամբ լեհական կալվածատերերի ու կապիտալիստների լծի տակից դուրս կորցեց մեր արյունակից յեղբայրներին—Արեմտայան Ուկրաինայի և Արեմտայան Բելոռուսիայի ժողովուրդներին: Այդ ժողովուրդները մտան ԽՍՀՄ-ի ազատ ու յերջանիկ ժողովուրդների միասնական յեղբայրական ընտանիքի մեջ:

Ձի կարելի ընկեր Ստալինի մասին խոսել՝ առանց միջազգային բանվորական շարժման վրա նրա ունեցած ազդեցութեան մասին խոսելու: Կոմունիստական Ինտերնացիոնալը աճել ու զարգացել է մեծ առաջնորդներ Լենինի և Ստալինի ղեկավարութեամբ: Ինչպես վոր I Ինտերնացիոնալի պատմութիւնն անխղելիորեն կապված է Մարքսի և Ենգելսի անունների հետ, այնպես էլ III, Կոմունիստական Ինտերնացիոնալի պատմութիւնը ընդմիջտ միաձուլված կմնա Լենինի և Ստալինի անունների հետ: Լենինն ու Ստալինը դրին Կոմունիստական Ինտերնացիոնալի հիմքը և ղեկավարեցին նրան հետպատերազմյան փոթորկահուշ տարիների առաջին շրջանում: Ստալինը պաշտպանեց Կոմունիստական Ինտերնացիոնալը լենինիզմի բոլոր թշնամիների հարձակումներից:

Հանձին Ստալինի կապիտալիստական յերկրների բանվորական մասսաները տեսնում են իրենց առաջնորդին, վոր իմաստուն կերպով վարում է սոցիալիզմի մեծ նալը հա-

մայն աշխարհի պրոլետարիատին ու աշխատավորութեանն ազատագրելու համար: Հանձին Ստալինի միլիոնալոր բանվորներ տեսնում են իրենց ուսուցչին, վորի կլասիկ աշխատութիւններով նրանք սովորել են և սովորում են, թե ինչպես պետք է հաջող կերպով պայքարել դասակարգային թշնամու դեմ, ինչպես պետք է պատրաստել պրոլետարիատի վերջնական հաղթութեան պայմանները: Ստալինի ազդեցութիւնը մեծ, փառապանծ բոլշևիկյան կուսակցութեան, այն կուսակցութեան ազդեցութիւնն է, վորի մեջ կապիտալիստական յերկրների բանվորները տեսնում են բանվոր դասակարգի ընդորինակութեան արժանի որինակելի կուսակցութիւնը: Այդ կուսակցութեան, նոր տիպի կուսակցութեան ղեկավարութեամբ վոր՛չ միայն տապալկեց կապիտալիզմը և պրոլետարական դիկտատուրա հաստատվեց, այլև սոցիալիզմ կառուցվեց ԽՍՀՄ-ում: Թոր՛ղ փորձեն պարոնայք սեակցիոնները վորչնչացնել բանվորների՝ այդպիսի կուսակցութեան հետքերով ընթանալու ցանկութիւնը:

Բոլոր յերկրների բանվորները դիտեն, վոր Ստալինի արտասանած յուրաքանչյուր խոսքը 183-միլիոնանոց ժողովրդի խոսքն է, վոր նրա յուրաքանչյուր բառին հետևում է գործը, վոր այդ գործերի գումարը փոխում է ուժերի հարաբերակցութիւնը աշխատանքի աշխարհի և կապիտալի աշխարհի միջև միջազգային ասպարեզում: Ստալինի ազդեցութիւնը բոլորում է այն բանից, վոր նրա նշած հեռանկարների ճշտութիւնն ամբողջ աշխարհի աշխատավոր մասսաների դիտակցութեան մեջ հաստատված է հաղթական սոցիալիստական հեղափոխութեան համաշխարհային-պատմական փորձով:

Ընկեր Ստալինի կյանքն ու գործունե յութիւնն անխղելիորեն կապված են Վ. Ի. Լենինի գործունե յութեան հետ, մեր հերոսական բոլշևիկյան կուսակցութեան պատմութեան հետ: Ընդհատակյա աշխատանքի դաժան տարիներին, Հոկ-

տեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ Հեղափոխութեան հաղթութեան համար մղված պայքարում, քաղաքացիական պատերազմում, ժողովրդի թշնամիները դեմ, սոցիալիզմի թըշնամիների դեմ մղված պայքարում, սոցիալիստական հասարակութեան կառուցման ու ամրացման համար մղված պայքարում—ցայտուն կերպով դրսևորվեցին ընկեր Ստալինի պողպատե կամքն ու հեղափոխական յեռանդը:

Ի. Վ. Ստալինը կուսակցութեան հանձարեղ առաջնորդն ու ուսուցիչն է, սոցիալիստական հեղափոխութեան մեծ ստրատեգը: Անհաշտութունը դեպի սոցիալիզմի թշնամիները, ամենախորն սկզբունքայնութուն, իր գործունեյութեան մեջ հեղափոխական պարզ հեռանկարի, նպատակի պարզորոշութեան զուգորդում նպատակին հասնելու բացառիկ հաստատակամութեան ու անհողողդութեան հետ, դեկավարման իմաստունութունն ու կոնկրետութունն, անխղիչ կապ մասսաների հետ,—ահա աշխատանքի ստալինյան վոճի բնորոշ դժերը: Աշխարհում դեռ վոչ մի առաջնորդի չի վիճակվել բանվորների ու գյուղացիների այդպիսի հրապայական, միլիոնավոր մասսաների դեկավարել, ինչպես Ի. Վ. Ստալինին: Ի. Վ. Ստալինը կարողանում է, այնպես, ինչպես վոչ վոք, ընդհանրացնել մասսաների հեղափոխական փորձը, իր ձեռքն առնել ու զարգացնել նրանց նախաձեռնութունը, սովորել մասսաներից և սովորեցնել մասսաներին, նրանց առաջ առնել դեպի հաղթութուն:

Ստալինի ամբողջ գործունեյութունը մեզ տալիս է թեորիական հսկայական կարողութունը հեղափոխական պայքարի իր ծափալով ու թափով բացառիկ գործնական փորձի հետ զուգակցելու որինակ:

Ստալինն իր մերձախորհույն գինակիցների՝ ընկ. ընկ. Մոլոտովի, Վորոշիլովի, Կազանովիչի, Կալինինի, Միկոյանի, Անդրեյևի, Ժգանովի, Սրուչչևի, Բերիայի, Շվերների և մյուս փորձված լենինյանների հետ միասին, բոլշևիկների մեծ կուսակցութեան գլուխ անցած, դեկավարում է բանվորների ու գյուղացիների՝ պատմութեան մեջ չտես-

նրված բազմազգ սոցիալիստական պետութունը: Սոցիալիստական շինարարութեան բոլոր բնագավառներում նրա ցուցումները գործողութեան ուղեցույց են: Ընկեր Ստալինի աշխատանքը բացառիկորեն բազմակողմանի աշխատանք է. նրա յեռանդն իսկապես վոր զարմանալի յե: Ստալինի ուշադրութունն դրադեցնող հարցերի շրջանն անսահման է. մարքսիզմ—լենինիզմի թեորիայի ամենաբարդ հարցեր—և դպրոցական դասադրքեր յերեխաների համար. Սորճրդային Միութեան արտաքին քաղաքականութեան պրոբլեմներ—և ամենորյա հոգաարութուն պրոլետարական մայրաքաղաքի բարեկարգութեան մասին. Մեծ Հյուսիսային ծովային ուղու ստեղծում—և Կոլխիդայի ճահիճները չորացում. խորճրդային գրականութեան ու արվեստի զարգացման պրոբլեմներ—և կոլանտեսային կյանքի կանոնադրութեան խմբադրում:

Ամենքը գիտեն ստալինյան տրամաբանութեան անհաղթահարելի կործանիչ ուժը, նրա մաքի բյուրեղային հստակութունը, պողպատե կամքը, նվիրվածութունը կուսակցութեանը, ջերմ հավատը դեպի ժողովուրդը և սերը դեպի պարզութունը: Բոլորին հայտնի յե նրա համեստութունը, պարզութունը, նրբազգացութունը դեպի մարդիկ և անողորմութունը դեպի ժողովրդի թշնամիները: Բոլորին հայտնի յե, թե ինչպես նա չի հանդուրժում աղմկարարութունը, Փրայդորներին ու շողակրատներին, նվացողներին ու պանիկյորներին: Ստալինն իմաստուն է, չաճապարող քաղաքական բարդ հարցերը լուծելիս, այնտեղ, վորտեղ պահանջվում է բոլոր պլյուսների ու մինուսների բազմակողմանի հաշվառում: Յեվ միաժամանակ Ստալինը հեղափոխական խիզախ վճիռների և կտրուկ շրջադարձերի մեծագույն վարպետ է:

Ստալինն—այդ Լենինն է այսօր:

Պատասխանելով 1929 թ. իր ծննդյան 50-ամյակի որն իրեն վողջունող կազմակերպութուններին ու ընկերներին, Ստալինը գրում էր. «Ձեր շնորհափորանքներն ու վողջույն-

ները վերադրում եմ բանվոր դասակարգի այն մեծ կուսակցութեանը, վորն ինձ ծնեց ու դաստիարակեց ըստ իր պատկերի ու նմանութեան... Կարող եք չկասկածել, ընկերներ, վոր յես պատրաստ եմ այսուհետև ևս բանվոր դասակարգի գործին, պրոլետարական հեղափոխութեան և համաշխարհային կոմունիզմի գործին նվիրելու իմ ամբողջ ուժերը, իմ բոլոր ընդունակութեանները և, յեթե հարկ լինի, իմ ամբողջ արյունը, կաթիլ առ կաթիլ»¹:

Հանձին Ստալինի ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդները տեսնում են իրենց հերոսութեան, զեպի հայրենիքը տածած իրենց սիրո, իրենց պատրիոտիզմի մարմնացումը: «Հանո՛ւն Ստալինի: Հանո՛ւն հայրենիքի»—այսպիսի լողունգով փառապանծ Կարմիր բանակի մարտիկները ջախջախեցին թշնամուն և խորհրդային զորջակը ծածանեցին Պասան լճի մոտի բարձունքների վրա:

Հանձին Ստալինի Խորհրդային Միութեան ժողովուրդները տեսնում են իրենց հույսերի ու իղձերի մարմնացումը, ձեռք բերած հաղթութեանների մարմնացումը: «Հանո՛ւն Ստալինի: Հանուն Ստալինյան Սահմանադրութեան» —այսպիսի բացականչութեաններով էյին Կարմիր բանակի հերոսները զեպի մարտ դիմում Հեռավոր Արևելքում սահմանները խախտողների դեմ:

Ստալինի անունն ազատազրուցեան դրոշ է: «Հանո՛ւն Ստալինի»—այսպիսի կոչով եր Կարմիր բանակը շեշտակի մարշով դնում ազատելու բելոռուս և ուկրաինացի յեղբայրներին պանական Լեհաստանի լճից:

Ստալինի անունն արիութեան սիմվոլ է, Խորհրդային ժողովրդի փառքի սիմվոլը, հերոսական նոր գործերի կոչ է ի փառս Խորհրդային ժողովրդի: Ստալինի անունով էյին պապանինականները կատարում իրենց պատմական սխրագործութեանը: Ստալինին մտրում ունենալով են ստախանովականներն ու ստախանովուհիներն ստեղծում աշխատանք

քի բարձր արտադրողականութեան՝ աշխարհում չտեսնված օրինակները, արագացնելով մեր հայրենիքի անցումը կոմունիզմի լուսավոր դադաթներին: Ստալինին հիշելով են անխնջ աշխատում կոլտնտեսականներն ու կոլտնտեսուհիները, պայքարելով Համամիութենական Գյուղատնտեսական ցուցահանդեսում նշվելու իրավունք ձեռք բերելու համար, հիմքը դնելով մթերքների այն լիակատար առատութեան համար, վոր հատուկ է կոմունիստական հասարակութեանը: Ստալինի անունով են ավելի ու ավելի բարձր, ավելի ու ավելի արագ, ավելի ու ավելի հեռու թռչում հերոսողաչուները, վորոնց ժողովուրդը սիրով ստալինյան բաղեներ անվանեց:

Ստալինի անունը կրում են իրենց սրտում սոցիալիզմի յերկրի պատանիններն ու աղջիկները, պիոներներն ու պիոներուհիները: Նրանց ամենամիլրական իղձն է լինել ինչպես Լենինը, ինչպես Ստալինը, լինել լենինյան—ստալինյան տիպի քաղաքական գործիչներ: Կուսակցութեան, ընկեր տիպի քաղաքական գործիչներ: Կուսակցութեանը սոցիալիստական ինդուստրիայի զիգանտներ եր կառուցում, քաղաքներ ստեղծում տալլալում, հրաշալի նավեր եր կառուցում ու կառուցում է այժմ, նվաճում է Արևելիկան, յուրացնում է նոր տեխնիկա ինդուստրիայի և գյուղատնտեսութեան մեջ, ամրացնում է մեր հայրենիքի պաշտպանութեանը, ստեղծագործական աշխատանք է կատարում գիտութեան ու արվեստի մեջ: Լենինի ու Ստալինի դաստիարակած կոմյերիտմիութեանը բոլշևիկյան կուսակցութեան հավատարիմ ողնակամն է, կոմունիզմի համար մարտնչող ավազ սերնդի հուսալի փոխարինողը:

Բազմաթիվ լեզուներով Խորհրդային Միութեան ժողովուրդները յերգեր են հյուսում Ստալինի մասին: Այդ յերգերի մեջ արտացոլված է Խորհրդային Միութեան ժողովուրդների մեծազույն սերն ու անսահման նվիրվածութեանը իրենց մեծ առաջնորդին, ուսուցչին ու բարեկամին:

Ստալինի անունը ժողովրդական ստեղծագործութեան

¹«Правда» № 302, 22 դեկտեմբերի 1929 թ.:

մեջ միաձուլվում է Լենինի անվան հետ: «Մենք Ստալինի հետ ենք ընթանում՝ ինչպես Լենինի հետ, Ստալինի հետ ենք խոսում՝ ինչպես Լենինի հետ, նա դիտե մեր բոլոր մտքերն ու մտածմունքները, նա իր ամբողջ կյանքում մեր մասին է հող տանում» — ասվում է ուսական-ժողովրդական հրաշալի ամսուհիներից մեկում:

Ստալինի անունը խորհրդային հասարակութային բարոյական ու քաղաքական միասնութային սիմվոլն է:

«Լենինի և Ստալինի անունները լուսավոր հույսեր են ծնում աշխարհի բոլոր անկյուններում և թնդում են ինչպես մի կոչ՝ պայքարելու խաղաղութային և ժողովուրդների յերջանկութային համար, պայքարելու կապիտալիզմից լիովին ազատազրկելու համար» (Մոլոտով):

Սոցիալիզմը հաղթեց ԽՍՀՄ-ում և նորանոր հաղթություններ է տանում, վորովհետև մեր ամբողջ աշխատանքն ու պայքարը դեկավարում է արդիականութային ամենամեծ մարզը, Լենինի դործի հավատարիմ շարունակողը — Իոսիֆ Վիսարիոնովիչ Ստալինը:

Մեր յերկրի և ամբողջ աշխարհի աշխատավորների միահամուռ միաքը, նրանց սրտի խորքից յեկող ցանկությունն է՝

Թո՛ղ ապրի ու վողջ մ՛նա՛ յերկար տարիներ մեր հարգատ ու մեծ Ստալինը:

Կեցցե՛ Մարքսի — Ենդելսի — Լենինի — Ստալինի մեծ, անպարտելի դրոշը:

Թարգմանիչ Վ. Փոքեյան
Լեզվական համեմատությունը կատարեց Յե. Տ.-Մինա սյան
Խմբագրեցին Գ. Ղուկասյան, Գ. Հարությունյան
Տեխն. լամբ. Ս. Խաչատրյան
Սրբագրելի Հ. Դալուխտեյան
Կոնսերվ սրբագրելի Լ. Արուստյան

Գլավխիտի լիազոր Վ. 1146, հրատ. № 801
Պատվեր № 72, տիրած 10000
Թղթի չափսը 72×105¹/₃₂ (64.400 տպ. նիշ 1 տպ. մամուլում)
3¹/₂ տպ. մամուլ, 1³/₄ թիւրթ թուղթ:
Հանձնվել է արտադրութային 25/II 1940 թ.
Ստորագրվել է ապագրելու 16/IV 1940 թ.
Գինը 1 ա., կազմը՝ լեզերենի 1 ա. 50 կ., կալենկորի 1 ա.

Քաղաքական դրականութային պետական հրատարակչութային տպարան,
Յերևան, Ալլահիբերդյան № 65

8

« Ազգային գրադարան

NL0184266